

Slovenski Pravnik

Izdaja društvo „Pravnik“ v Ljubljani

Slavna številka

ob priliki kongresa pravnikov v Ljubljani.

VSEBINA:

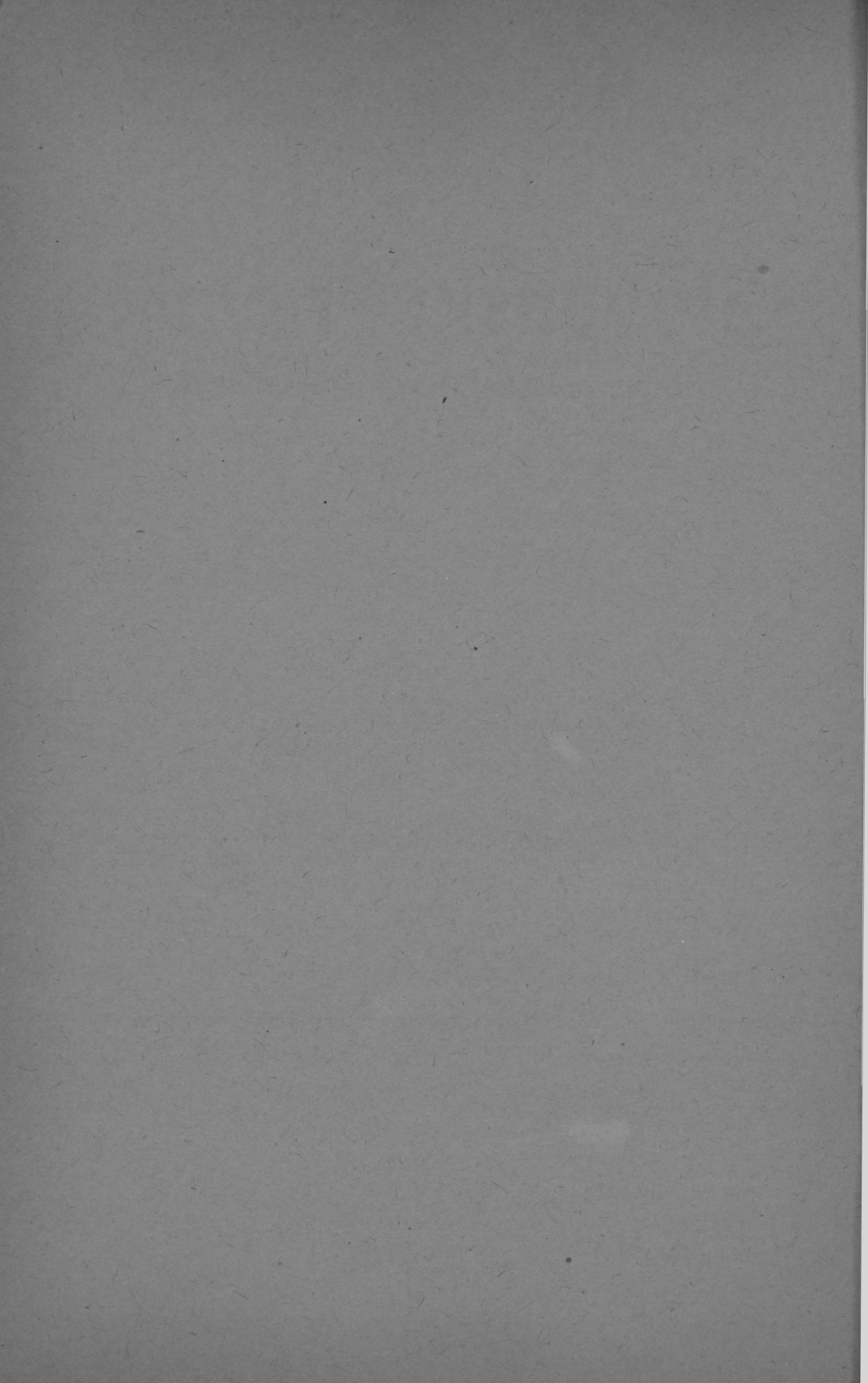
1. DR. SAJOVIC: Drugi kongres pravnikov v Ljubljani	185
2. DR. BADAJ-OKRETIČ: So li nam potrebni pravniški shodi?	187
3. PROF. GREGOR KREK: Nekaj o uspehih naših kongresov	191
4. DR. IVO POLITEO: Kongres pravnika i naše zakonodavstvo	197
5. PROF. DR. METOD DOLENC: Poglobitev akademskega pouka o kazenskem pravu	200
6. UNIV. PROF. DR. LEONID PITAMIC: Pravni ustroj Britanskega imperija	204
7. FIN. DELEGAT DR. ŠAVNIK: Pravniki v finančni upravi	210
8. GJORGJE TASIČ: Jedan kritički pogled na pokušaj moderne kritičke državnopravne teorije (Duguit-Kelsen) o subjektivnom pravu	219
9. DR. MILAN ŠKERLJ: Sodna izvršba v Sloveniji v l. 1918. — 1925.	235
10. Književna poročila	253
11. Razne vesti	261
PRILOGI: Odločbe stola sedmorice v civilnih stvareh Notarski Vestnik	

V LJUBLJANI

NATISNILA „NARODNA TISKARNA“

1926

Za uredništvo in izdajatelja odgovarja: Dr. Rudolf Sajovic
Za Narodno tiskarno: Franc Jezeršek

SLOVENSKI PRAVNIK

Leto XL.

Ljubljana, 1926.

Št. 9. — 11.

Drugi kongres pravnikov v Ljubljani.

Dr. R. Sajovic.

Brez pretiravanja smemo reči, da ni bilo za nobeno pravniško zborovanje tolikšnega zanimanja, kakor za letošnji kongres pravnikov v Ljubljani. Pozornost, ki so jo posvetili pravniki iz cele kraljevine letos svojemu kongresu, ne samo v zadnjem mesecu, ampak takoj po zaključku lepo uspelega kongresa v Beogradu in ki ves čas ni prenehala, kaže, da pravniški kongresi niso zamislek, ki elektrizuje zgolj trenutno množice liki raketa, ki nenadoma zagori in razsvetli daleč naokoli z vsem čarobnim sijajem, nato pa ravno tako hitro ugasne, ta pozornost kaže, da so pravniški kongresi ideja, ki je zrastle iz realnih tal in ki zato ne bo prestala. Pozornost se je očitovala zlasti v številu prijavljenih predmetov, o katerih naj bi se razpravljalo na kongresu in ki so se zanje priglasili mnogoštevilni poročevalci. Stalni odbor zato ni imel težkih skrbi, ali bo dobil dovoljno število predavateljev, ki bodo umeli pritegniti udeležence kongresa z zanimivimi izvajanjmi, težkoče so bile le v tem, kako izbrati iz množice najaktualnejše.

Ko so po strašnih bojih pred leti padle granice, ki so stoletja delile državnopravno Srbe, Hrvate in Slovence, dobili smo lastno državo. Hiša je pač že postavljena, toda urejena še ni. Ni dovolj, da bratje stanujemo skupno pod eno streho, treba je tudi enotno urejenega pravnega življenja med nami. To se doseže le s smotrenim delom, kajti sledovi tisočletne razcepanosti in razdvojenosti z izruvanjem mejnikov, ki so nas ločili, niso izginili sami od sebe. Ne dajo se tudi izbrisati preko noči.

Pravo je tu oni regulator, ki bo vravnal tok narodnega življenja v enotno smer. Izenačenje prava je zato živa potreba

naše države. O tem nihče ne dvomi. Nasvetov od različnih strani je obilo. Imamo sicer že nekaj skupnih zakonov, a število teh je malenkostno in tudi kritika jim ni posebno prijazna. Zbor pravnikov v Zagrebu in Prvi kongres pravnikov v Beogradu sta tudi načela nekaj vprašanj v tem smislu. Povsem v tem znamenju pa bo zboroval letošnji kongres. Vsem referatom, ki bodo obravnavali ravno sedaj najbolj pereča vprašanja, je osnovna in skupna linija izenačenje prava, najsi se glase naslovi tudi različno.

Za skupno državo je potreba predvsem, da je enotno urejeno državljanstvo. Na to bo opozarjal referat: »Vprašanje državljanstva«. Splošna vprašanja državne uprave tvorijo tudi temelj referatov »Reorganizacija upravnega sodstva«, v katerih bodo referenti pokazali, da je nujno potrebno izenačiti našo upravo. Razmotrivanja o »Vprašanju notarijata« naj podajo razloge za razširjenje te ustanove na ves državni teritorij, predavanje o »Odškodnini za neupravičeni preiskovalni zapor« pa naj opozorijo zakonodavca še v zadnjem trenutku, da je dopolniti osnutek našega edinstvenega kazenskega postopnika tudi še z določbo, da gre odškodnina za neupravičeni preiskovalni zapor, kar je bilo svoj čas odklonjeno. Referat »Pravni značaj in tehnika naših finančnih zakonov« se bo bavil s temi za celotno naše gospodarsko življenje izredno važnimi zakoni, torej z našo zakonodavno tehniko, z vprašanjem, ki je že bilo posredno v razpravi Prvega zbora pravnikov v Zagrebu, namreč takratnega referata »Zakonodavna tehnika v naši državi«. Obravnaval bo pa tudi pravni značaj različnih zakonov, ki so našli mesta v budžetnih zakonih. Od teh javnopravnih referatov vodi k civilnemu pravu »Vprašanje izenačenja bračnih prav v kraljevini«. Ta predmet, ki zanima prebivalstvo vseh slojev v državi, je največje aktualnosti, ko veljajo pri nas — z izjemo v Vojvodini — različna konfesionalna bračna prava in so kršitve teh prav pogostne. Zato je pa potrebna rešitev bračnih razmerij po enotnem vidiku. Končno je na programu še »Vprašanje valorizacije«. S tem referatom bo sledil naš kongres pravniškimi kongresom drugih,

sosednjih narodov, ki so že vsi obravnavali to vprašanje na svojih zborovanjih.

Pester je ta program in bogat, ne samo za pravnike, ampak tudi za vso javnost. Saj se ne bodo razpravljala le subtilna pravna vprašanja, temveč različna širokopotezna pravna razmerja, objemajoča naše življenje. Ni dvoma, da bodo izsledki kongresa teoretično utemeljeni, saj nastopajo kot referentje naši priznani teoretiki in praktiki. Zaključki kongresa bodo pa tudi ustrezali praktičnim vidikom. Pravniki poznajo življenje vsestransko kot malokdo, so v vednem stiku z narodom, med referenti in udeleženci kongresa so univerzitetni profesorji, narodni poslanci, finančniki, sodniki in upravni uradniki. Tudi Ljubljanski kongres bo zato izpolnil nade, ki so spremljevale ustanovitev Kongresa pravnikov kot stalne institucije v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev.

So li nam potrebni pravniški shodi?

I.

Pred nekih 20 godina na skupštini hrvatskog pravničkog društva izrazio sam mnijenje, da se to društvo u pogledu rada valja preustrojiti uzevši za primjer uređenje njemačkih Juristentaga. U tom smislu sam priobćio u »Mjesečniku« hrvatskog pravničkog društva god. 1905. str. 604 i malu raspravicu za pomladbu hrvatskog zakonodavstva. Ja ostajem pri tom shvatanju. To tim više, jer se je u tom pravcu rad naših kongresa uzeo razvijati. Samo jedno bi još trebalo uvesti. Kod njemačkih Juristentaga postavljaju se za pojedina pitanja, koja se imaju riješiti, referenti i koreferenti, koji izrade svoje mnijenje za i proti. Ta se mnijenja štampaju i dostave članovima Juristentaga za vremena, da jih mogu do skupštine proučiti i zauzeti temeljito stanovište naprama predlogu. I jaki stručni kapaciteti ne mogu s mjesta pouzdano izreći temeljan sud o nekom znanstvenom radu. Zato se preporuča ovo uređenje. Dakako da će kraj skupe štampe ovakav postupak biti skopčan sa poteškoćama.

O potrebi naših pravnikiških kongresa, mislim da ne treba mnogo reči trošiti. Vrhovni zakon uzdržanja i usavršenja zapovijeda, da se sve dobre sile moraju udruživati, radi ojačanja kod riješevanja velikih zadataka. Taj zakon ne gubi snage ni na pragu pravnikiškoga svijeta. Veliki filozof iz Jasne Poljane prikazuje v svom Vaskreseniju na slučaju Maslove puteva jedne krive parnice. I on kori sud, suce, branitelja i tužitelja, daklem sve pravnike radi nedostatnosti, a kao lijek proti tomu preporuča cilj sveukupne njegove filozofije: moralno usavršenje čovjeka pa i suca. — Haeckel u svojim »Die Welträtsel« spočitava pravicima nedostatno obrazovanje sudaca, naročito u pogledu poznavanja čovjeka. To je sve u dalekom predratnom vremenu, a koje nove zadatke i terete donasaju nam pravicima poratni odnošaji?! Samo udruženim svim dobrim snagama i iskustvima moći će naš pravnički svijet zadovoljiti zahtjevima, koji se na njega stavljaju. Pri tom mora rad naših udruženja biti nadahnut težnjom, da se mišljenja snadju a nerazilaze, da nebude po onoj Ciceronovoj: »Cum permulta legibus praeclare essent constituta, ea pleraque juris consultorum ingeniis corrupta ac depravata sunt.«

Dr. A. Badaj,

predsjednik Stola sedmorice odd. A.

II.

Da! Oni so najprikladnije in najuspešnije sredstvo za uglobljenje in poostrenje naših razmotrivanj, za temeljito in vsestransko pretresanje naših spornih vprašanj in za popresojo in popolnitev našega zakonodavstva. Nikjer ne utegnemo prakse in teorije tesneje spojiti kakor na pravniških shodih. Nikoli ne uveljavljamo svojih nazorov svobodneje in krepkeje in obenem tudi oprezneje in preudarneje kakor pred svojimi strokovnimi in poklicnimi tovariši. Bolj kakor tiskana izvajanja vplivajo na nas ustna predavanja in pretresanja. Kakor bele vrane so redki pravniki, ki gojijo pravno vedo zgolj iz ljubezni do nje in brez sebičnih stremljenj. Tem in onim, ki jim je pravna veda smoter in izvir življenjskih potrebščin, nudijo pravniški shodi spodbujo na čim plodnejše obdelovanje njihove stroke in na čim hitrejšo dosego njihovih

ciljev. Ko se bavimo s pravno vedo v svojo zabavo ali ob vršenju svojega poklica v zadoščenje tujih interesov, razmotrivamo zadevna pravna vprašanja le toliko, da rešimo nalogo, ki smo si jo izbrali sami ali pa da izvršimo določen posel, ki nam ga nalaga naš poklic. Morebitna drugačna pravniška naziranja nas ne brigajo. Merodajno nam je le naše osebno mnenje. Povsem različno je naše ravnanje na praviških shodih. Ne gre nam nepogojno za takojšnje končnoveljavno rešenje praviških vprašanj. Pripravljamo marveč le podlago za čim pravilnejše in pravičnejše rešenje. Na pobudo posameznika utegnemo sodelovati vsi udeležniki shoda v isto svrho. Nimamo nobenega sebičnega smotra, tuji interesi nas ne motijo, služimo zgolj znanosti. Ko ima vsaka glava svojo pamet, razmatra in razlaga vsakdo po svoje zadevni predmet ter pobija morebitno drugačno mnenje svojih protivnikov. Iz takih medsebojnih razgovorov se rodi naposled vsestranski utemeljeno trdno rešenje večine udeležnikov, ki je smatrano za načelo ob poznejšem reševanju sličnih pravih vprašanj v praksi ali zakonodaji. Tako so si pomagali pravniki vedno od nekdaj sem. Zamotana ali posebno važna pravna vprašanja so razmotrivali ponovno pisмено v svojih strokovnih listih ali ustno na posebnih shodih; prav tako so presojali in razlagali nove zakone in predloge nanje. Vemo, da so najboljši in najpravičnejši zakoni baš oni, ki so plod skupnih posvetovanj znanstvenikov in praktičnih pravih. Zakoni in njih prava uporaba pa so krona vsega praviškega delovanja.

Neprisiljeni praviški shodi so v navadi šele kratko dobo. Nemci jih prirejajo redno vsako leto in dosegajo prav lepe uspehe. Na svoja prva dva praviška shoda, lanski beograjski in predlanski zagrebški, smemo biti ponosni. Uspela sta nepričakovano dobro. Gotovo ne zaostane ni letošnji ljubljanski. Na nadaljevanje takih shodov nas spodbujajo njih uspehi; neskončno zmedene in vseskozi neurejene razmere v naši mladi državi pa nas kar silijo, da jih pridno in čim pogosteje prirejamo. Naša uprava poka na vseh koncih in krajih. Nimamo nobenega dobrega edinstvenega zakona, pač pa v vsaki pokrajini obilico slabih zakonov, ki niso več uporabni v naši dobi. Ob neodložni gradbi novih edinstvenih zakonov moramo so-

delovati v prvi vrsti mi pravniki in pripraviti poklicanim zakonodavcem novo snov in preizkusiti in skladno urediti že sestavljene zakonske osnutke. Samo ta panoga nam nudi preobsežen, skoro neizčrpljiv delokrog. Spoznanje in izkustvo, ki smo si ga nabrali v skoro osemletnem skupnem državnem življenju, nam razodeva jasno in očitno, da edinstvene zakone za celo državo morejo osnovati samo strokovnjaki iz vseh pokrajin ob skupnem sodelovanju, da bodo zakoni prikladni za precej različne razmere posameznih pokrajin in uporabni na vse državljane enako. Izvrševanje novih zakonov bo rodilo obilo različnosti, ki jo bo treba izravnati, morebiti celo z izpremembo ali popolnitvijo zakonov. To bo zopet nova obsežna snov za pravniške shode. Ko so državni in državljanov življenjski odnošaji v večnem teku kakor Jadransko morje in ustvarjajo vedno nove razmere, bodo vedno vsako toliko časa potrebni novi zakoni v ureditev takih novih razmer. Znanstvena kritika praktičnega pravniskega delovanja ne sme nikoli usahiniti; potrebna je kakor jelu sol. Takšno kritiko more vršiti najtemeljiteje in najuspešneje zbor pravnikov, ki ni vezan na nobene službene ali poklicne dolžnosti in more svobodno izražati svoje mnenje.

Je pa še drug vrlo pomemben razlog, ki nujno vabi pravnike naše države, da se čim pogosteje shajajo na skupne razgovore. Na svojo nesrečo smo, dasi ene matere sinovi, živeli doslej večinoma pri neljubih mačehah, povsem ločeni drug od drugega. Ne poznamo se ne lično ne duševno, ne poznamo svojih vrlin, ne svojih napak. Tudi kratko osebno občevanje more odpraviti to nenaravno razmerje. Ko se spoznamo, se bomo medsebojno drugače ocenjevali, se bomo odkritosrčno in zaupno razgovarjali in svoje mišljenje odkrito in pogumno in nezavzeto razodevali. Priobčevali si bomo vzajemno zanimive posebnosti svojih sodeželanov in morebitne različnosti v praktični uporabi in razlagi zakonov v posameznih pokrajinah. Tako se najbrže zbližamo in najtesneje zedinimo.

Da se torej v prospeh svoje vede in v blagor svoje domovine bratski snidemo vsaj enkrat vsako leto!

Ivan Okretič,

predsednik Stola sedmorice odd. B.

Nekaj o uspehih naših kongresov.

Gregor Krek.

Eden glavnih ciljev kongresne misli je bil, da se pravniki osebno spoznamo, da izmenjamo v ožjem kontaktu misli o potrebnostih, ki se pojavljajo glede prava in pravnih razmer v smeri izenačenja partikularnih zakonodavstev in da s pospeševanjem unifikacije pospešimo zavest državnega edinstva.

Ni dvoma, da sta dosedanji zborovanji v pravcu zblizovanja pravnikov in pravnih nazorov vplivali zelo blagodejno. Oba kongresa sta se vršila skozinskoz v znamenju stvarnosti in bratskega razumevanja. Toda o teh nevidnih in vendar tako važnih koristih ni moči razpravljati. Čutimo jih pa le vsi udeležniki.

Vidno merilo za presojanje vpliva naših shodov so tiste pridobitve, ki jih zapazujemo primerjajoč delovanje kongresov z dejanskim stanjem dotičnih pravnih panog pred zborovanjem in po njem. Tu menda ne grešimo preveč, ako sklepamo: post hoc, ergo propter hoc. Še bolj prepričevalna pa bo seveda ugotovitev brezuspešnosti dosedanjih prizadevanj.

Predvsem smemo ugotoviti razveseljiv, čeprav le majhen napredek v postopanju zakonodavnih in uredbodavnih činiteljev. Ta napredek v zakonodavni tehniki bi utegnil biti večji, ako bi se zavedali vsi merodavni faktorji velike važnosti, ki jo je prisoditi nazorom, izraženim po tolikšni množini najrazličnejših, izkušenih in uglednih zastopnikov naše stroke. Vendar je vsaj več ali manj avtomatično proširavanje zakonov ene pokrajine na ostala pravna ozemlja vobče prestalo. Velikim in posebno znamenitim zakonom (kodifikacijam) se v zadnjem času pridevajo motivi, ki se tiskajo z načrti vred in pošiljajo strokovnim organizacijam v oceno. V knjigotržtvu pa teh tiskanih elaboratov na žalost še zmerom ni dobiti. S tem se onemogoča zlasti inozemskim pravnikom, ki se zanimajo za naše zakonodavstvo in bi ga s svojimi kritičnimi opazkami gotovo pospeševali, da se spoznajo z našimi legislativnimi proizvodi. Mnogo premalo se še sedaj upoštevajo pravniki nekaterih pravnih področij. Tako še nimajo

Bosna in Hercegovina, bivše ogrsko ozemlje in Črna gora niti sedaj svojega zastopnika v beograjskih legislativnih komisijah. Priporočati bi bilo, da bi bili zastopani tudi v Stalnem Zakonodavnem Svetu vsaj po ekspertih, dokler se prvotna sestava članov ne more izpremeniti. Malo razveseljiva je tudi prezirljivost večine ministrstev, ki se niti najmanj ne ozirajo na predpise uredbe od 14. decembra 1919, Sl. N. 168, čeprav je postala zakon (pr. moje Grundsätze d. Verfassungsrechts, 8, op. 1). Glede razglasitve zakonov pa je zabeležiti preobrat na bolje v toliko, da izhajajo zakoni in uredbe v priročnejši obliki kot priloga »Službenih Novin«. Nujno bi bilo želeti, da bi se ta priloga popolnoma ločila od ostalega glavnega (za pravnika pa postranskega) dela, se posebej prodajala in glede nje razpisoval samostojen abonement. Le s tem bi se omogočalo naročevanje tudi poedincem, ki zanje druge objave »Službenih Novin« nimajo nikakšnega interesa. Ta način izdajanja nikakor ne bi gmotno oškodoval državne tiskarne, marveč bi bil zanjo naravnost dobičkanosen. Indeks k prilogi sedaj izhaja. Vendar bi bilo želeti, da se ureja po materijah (ne po ministrskih resortih), zlasti pa, da se dodaje tudi skrbno sestavljeno alfabetično kazalo, ki je osobito z ozirom na nesrečni običaj uvrščavanja heterogenih določb v finančne zakone neobhodno potrebno. Po prvem (pripravljalnem) zboru in istotako publicistično opetovano grajana navada, da določajo zakoni prekratek vakacijski rok ali da stopijo celo že z razglasitvijo v veljavo, še vedno ni odpravljena. Tako je bil na pr. zamotani tiskovni zakon, ki dela našim teoretikom in praktikom še sedaj obilo preglavic, razglašen brez vakacije. Kaj takega bi se ne smelo več zgoditi, če naj ne trpita občutno škodo pravna sigurnost in pravično sodstvo.

Zakon o pravni pomoči v državi, kakor ga je prvi zbor priporočal, navzlic nujnosti še do danes ni izdan. Vendar ustrezajo sodišča čim dalje bolj dotičnim zaprosilom po načelih, ki jih je ustanovil kongres. Res da ravnaajo v nekaterih pravnih ozemljih po receptu: Festina lente mesto po pravilu Bis dat, qui cito dat. Da se pojavlja v praksi še precej drugih nedostatkov in se zlasti izvršbe neredko obrezuspešu-

jejo vsled netočnega postopanja ali celo pasivne resistence izvršilnih oblasti, to čutimo zlasti mi. V tem pogledu bi bilo treba pouka in strogih navodil predvsem policijskim oblastvom (občinam), ki so na srbijanskem ozemlju pristojna za izvedbo eksekucije.

V zadevi zakona o prisilni poravnavi se je postopalo naravnost s preziranjem sklepov 1. kongresa. S famoznim čl. 89 budžetnega provizorija od 31. marca 1925 je bil ta zakon, ki je bil komaj stopil v život, povsem ukinjen. Ta nepremišljeni korak obžalujejo sedaj celo oni krogi, ki jim ta zakon ni bil všeč in ki so smatrali, da ima tehtne hibe, ki vplivajo v poedinih slučajih neugodno na gospodarstvo in na dolžnikovo moralo. Zakon je bil v istini potreben popravil zlasti v pogledu pogojev poravnave, skrajšanja in pocenjevanja postopka, poravnalne kvote itd. Ali jedro je bilo zdravo. In to je z vso jasnostjo izrekel tudi 1. zbor. V drugih državah so poravnalni postopek obdržali, a primerno izboljšali. Želeti bi bilo, da poslušajo merodavni činitelji vsaj sedaj po nesrečni razveljavi nasvete kongresa in zahteve naših in inozemskih trgovcev, ki se rajši poravnajo z 42%, kakor da čakajo leta in leta na konkurzno kvoto 7½% ali da celo gledajo, kako požirajo in končno požrejo neprimerno visoki stroški vso stečajno imovino do zadnjega dinarja.

Osnutki zakonov o sodnikih in o odvetnikih še do danes niso uzakonjeni. Glede prvega zakona pravim: Hvala Bogu! Poslednji načrt je potreben temeljite predelave. Razen tega je vendarle v zvezi z organizacijo sodišč, a dotični zakonski načrt prav tako ni goden za uzakonitev (pr. mojo Organizacijo sodišč, passim). Glede zakona o odvetnikih ta junktim ni podan v isti meri. Načrt je dober in bi se dal morda uzakoniti ne glede na prej omenjena zakona. Načrt zakona o sodnikih pa bi se moral izdatno popraviti, načrt zakona o ustroju sodišč še enkrat pregledati, a to ne izključno po pravnikih centrale, temveč s sodelovanjem po pokrajinah primerno izbranih delegatov privatnopravnega in kazenskopravnega odseka Stalnega Zakonodavnega Sveta. Šele po takšni dokončni redakciji bo zlasti načrt sodniškega zakona pripraven za predložitev skupčini. Organizacija sodišč

pa je v tako tesni zvezi s civilnim in kazenskim postopkom, da se naj dotični uzakoni šele tedaj, ko bosta tudi načrta postopkov zrela, da se predložita skupščini.

Rezultati drugega zborovanja (prvega rednega kongresa) so deloma sami na sebi manj določni in eksaktni in imajo za predmet večinoma vprašanja, ki prihajajo v poštev de lege ferenda šele v daljši bodočnosti.

To velja tudi za problem udeležbe laikov pri kazenskem sodstvu, ker se je načrt kazenskega postopnika izognil temu problemu. A tudi kongres tega problema ni rešil, vsaj ne v formulaciji dotične resolucije. Vendar se je izrekla večina zoper vsakršno vrsto porote ali skabinstva. Politična signatura tega predmeta bi po mojem mnenju ne bila ovirala, da izreče zbor svoje mnenje jasno in določno. Opasno se mi zdi, ako označuje pravnik sam predmet, ki gre v njegovo stroko, kot politično vprašanje skoraj na način, kakor bi hotel izreči svojo nepristojnost. Politika — ne vselej čedna — se pri nas itak preveč vmešava v zadeve, ki bi ji morale biti nedostopne. Nedoločnost resolucije je obžalovati, ker sta sedaj vlada in zakonodajalec brez vsakršne direktive s strani strokovnjakov.

Prav tako nedoločno se je kongres izrazil tudi o vprašanju neomejene dopustnosti pričevanja v civilnem postopku. Resolucija sama pa je po mojem mnenju naravnost protislovna. Čim je zahteval kongres, da se naslanja novi postopek na načelo svobodne ocene dokazov, se je moral logično odločiti tudi za načeloma neomejeno pripustitev svedokov. Dovoliti dokazovanje po svedokih samo v malotnih stvareh, kakor se namerava, ne pomeni samo napraviti izjemo od principa svobodne dokazne ocene, marveč je istovetno z zavrnitvijo tega principa, hkratu pa tudi z rušenjem Kleimove koncepcije. Nesrečna stilizacija sklepa je tudi že imela neprijetno posledico, da je ministrstvo za pravosodje v načrt civilnega postopka uvrstilo določbo, ki hoče premostiti dvoje nepremostljivih stališč in ki je vsled tega do cela nesprejemljiva.

Slednja dva slučaja nas svarita pred takšnimi resolucijami. Kongres naj izreče v bodoče svoje mnenje točno in

nedvomljivo: če ne gre drugače, z večino glasov. Glede načelnih vprašanj so kompromisi nemogoči. Aut, aut! Vozel je treba presekati. Ako pa pride zbor do zaključka, da stvar še ni dovolj pojasnjena, naj odloži sklepanje do prihodnjega kongresa, a naj pri tem tega v nobenem pogledu ne veže, marveč naj mu pusti v vsakem oziru proste roke.

Sklepi o nasledstvu v združnem pravu doslej še niso izvedeni. Zaželjena ustanovitev novih zadrug ostane pač na papirju celo tedaj, ako bi dobili zakon, ki zadruga favorizira. Zadruga umira. Člani, zlasti moškega spola izstopajo če dalje bolj iz domačijske zveze in zapuščajo domačo grudo, da si iščejo drugod udejstvovanja in kruha. Ako kedaj, velja v dobi denarnega gospodarstva Schillerjeva: *Der Mann muss hinaus ins feindliche Leben* itd. V dobi komercializacije in industrijalizacije ni več tal za primitivno, le naturalnemu gospodarstvu prirojeno vegetiranje celokupnega članstva zadruge na skupni zemlji. Pogubno razkosanje malih kmetijskih domačij se da preprečiti tudi na druge, modernemu pojmovanju ustrezajoče načine, tako z zakoni, kakor s pogodbami. Ta cilj ne bi smel biti povod za privilegovanje odmirajoče ustanove. Res je škoda teh starodavnih, patrijarhalnih odnošajev, ki so delu našega naroda še sedaj pri srcu. Zato naj ostanejo, kjer so še za zdravo življenje sposobni. Ali borba za obstanek se ne meni za idile in sentimentalnosti. Kdor ne koraka s časom, tega njega kolesa stro. Tok naravnega razvoja bo tudi silnejši nego resolucija in morebitni zakon. Kar se pa tiče že obstoječih zadrug, bi gotovo ne bilo zadržka, da se proširi hrv.-slavonski zakon *mutatis mutandis* na Bosno in Hercegovino, kjer pogrešajo zakonsko ureditev.

Tudi izenačitev moškega in ženskega potomstva v naslednem pravu je eno najkočljivejših, globoko v vobičajeno pojmovanje segajočih vprašanj, ki ga ne bo zlahka zmagati v obče zadovoljstvo. Zopet so trčili diametralni nazor drug ob drugega. Tem razveseljivejši je izid razprave: enakost spolov glede zakonskega dednega nasledstva, ki nikakor ni na poti singularni ureditvi nasledovanja v rustikalna posestva po posebnih zakonih, pri čemer je bila

prav umestna opozoritev na v Sloveniji udomačene, razkosanje zemljišč preprečujoče izročilne (prevzemne) pogodbe. Ta resolucija pomeni očiten napredek v smeri proti zapadu. Ako bi obveljal argument nasprotnikov, ki je po njem ta kulturni nazor v nasprotju k pojmovanju velikega dela našega naroda, tedaj bi vsak napredek vobče bil izključen. Poziv na narod nas ne sme prestrašiti. »Narod«, ki ga kličejo nazadnjaki navadno na pomoč, kadar jim nedostaje argumentov za njihovo narodu kvarno početje, nikakor ni narod. Kar imenujejo »narod«, to je le tista nevedna topa masa, ki nima svojih misli, a sledi slepo svojim voditeljem, vse eno, ali so napredni ali konservativni. Ta masa ne more v kulturnih vprašanjih nikdar biti merodajna. Nanjo se je treba ozirati le toliko, da se ji nove ustanove ne vsiljujejo, temveč da se pripravljajo pota k asimilaciji novim razmeram s primernim poukom, da se vodi ljudstvo polagoma do zaželenega cilja. Tak pripravljalni korak je storil prvi kongres kot v tem vprašanju najkompetentnejši reprezentant duševne aristokracije.

Bilanca desedanjih naših shodov torej nikakor ni pasivna. Ne glede na to, da smo se drug drugega spoznali, da so se pravniki poedinih plemen naučili spoštovati osobita svojstva ostalih plemen, je zabeležiti tudi nekaj vidnih plodov. Toda setvi je pustiti več časa, da dozori. Pospešitev dozorevanja pa ni toliko v naših rokah, kakor v rokah tistih, ki naj prevedejo izražene misli v prakso, predvsem vlade in skupščine. Tema činiteljema treba vselej znova polagati na srce, da upoštevata nasvete čimprej in čim točneje. Le če se to zgodi, ima institucija kongresa, ki zasleduje eminentno praktične svrhe, upravičenost obstoja. Končno pa ne moremo zatajiti, da nas že to navdaja z zadovoljstvom, da ni ostalo pri golih načrtih in besedah. Letos se snidemo tekom treh let že v tretjič, in vsakokrat so se našli požrtvovalni in odlični možje, ki so shode temeljito pripravljali zlasti tudi v smeri na diskusijo stavljenih problemov, in ugledni pravniki, ki so radi prevzeli referate in ki to svojo nalogo izčrpno rešavajo. Ideja ni bila torej nikak »ogenjček sena«, ki, kakor pri nas marsikatera dobra misel, brzo vzplameni, a še hitreje ugasne.

Nasprotno: naša nada je utemeljena, da bo to trajna luč, stalno svetilo, ki naj sveti in naj kaže pot našemu zakonodavstvu, naši doktrini in praksi!

Kongres pravnika i naše zakonodavstvo.

Dr. Ivo Politeo, odvjetnik u Zagrebu.

U oči druge glavne skupštine Kongresa Pravnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca bit će dobro, pa čak i potrebno, da se ispita, koliko je rad Kongresa imao dosad stvarnog uspjeha obzirom na onu od njegovih svrha, koja je u §-u 1. Statuta opisana ovim riječima:

»...i da sudjeluju u pripravljanju razboritoga zakonodavstva Kraljevine na svim područjima prava, i to bilo tako da upozore na mane zakona, što su već na snazi, i na sredstva, kako bi se one mogle odstraniti, bilo opet tako da daju inicijativu za izdavanje novih zakona za cijelu Kraljevinu, stavljajući za njih već gotove konkretne predloge.«

Još ljepše, još jasnije, još zornije no što to može suhoparna stilizacija statuta, opisao je istu svrhu Dr. Majaron na prvome Zboru Pravnika u Zagrebu g. 1924. ovim riječima:

»Potrebna je višja tribuna za sve pravnike države zajedno, tribuna na kojoj bi se sa višjeg i općeg gledišta raspravljalo o pravnim problemima i na kojoj bi se stvarala »communis opinio« za pravne reforme — složen apel na zakonodavne faktore da se odstrani ono što je loše a dobro, da se nadomjesti boljim.«

Kongres je raspravljao, Kongres je apelirao, Kongres je upozoravao na mane i na sredstva, Kongres je davao inicijativu, Kongres je stavljao konkretne predloge — ali sve to s kakvim i kolikim uspjehom?

Eto, to je pitanje na koje želimo i moramo odgovoriti!

Idimo redom!

Već na prvome Zboru pravnika ovi na usta referenata Dra. Arandjelovića i Dra. Dolenca upozoruju na brojne mane

zakonodavne tehnike kod nas, i Zbor se potpuno saglašava s njihovim predlozima za usavršenje zakonodavne tehnike. — Premda je mnoge od tih predloga bilo vrlo lako provesti, ipak je naša zakonodavna tehnika prosljedila i dalje svojim lošim i krivim putem.

Na istome zboru dr. Janko Babnik, uz saradnju Dra. Jančije Jovanovića i Dra. Milana Majera, donáša gotov predlog zakonske osnove o pravnoj pomoći u državi. Osnova je besprikorna, kratka, vrlo lako provediva — pa ipak! Pa ipak ne samo da nije postala zakonom, nego nijedna od naših brojnih vlada nije ju još usvojila ni predložila Narodnoj Skupštini! A praksa opet mjestimice još jače griješi protiv principa koje je zbor jednoglasno prihvatio sa samom osnovom i povodom debate o njoj.

Vrlo aktualno pitanje — prinudna nagoda izvan stečaja — bilo je takodjer raspravljeno na prvom Zboru pravnika. Kolikogod se razilazila mišljenja učesnika o tome institutu, ipak se svi složiše u jednome: u tome, da vanstečajnu prinudnu nagodu kao načelno korisnu ustanovu treba održati, doduše uz reformu zakona, koji ju je doveo u život. Ali što vidimo? Vidimo ne reformu, već stavljanje izvan snage čitavog zakona. Institut, priznat po svim pravnicima i po većini privrednog svijeta kao koristan i potreban — već se za par meseci, kao uprkos onoj rezoluciji, ukida!

Čini dojam prividnog uspjeha to, što je osnova odvjetničkog zakona — koji se takodjer nalazio na dnevnome redu prvoga Zbora pravnika g. 1924 — konačno redigovana i predložena zakonodavnome odboru. No to je samo prividno. Kad se predlog osnove pomnije analizuje, vidjet će se da je ona usvojila tek manji dio korektura, koje je Zbor bio preporučio na temelju referata Dra. Mil. Škerlja. (In parenthesi primjećujem, da je Zbor s Kongresom dao ipak potstreka da se mobilizuju sve one ostale sile, koje su doprinijele tome da predlog osnove zakona o advokatima dojde pred Narodnu Skupštinu.)

Lanjska glavna skupština Kongresa u Beogradu ostavila je, doduše, riješenje nekih pitanja in suspenso, ali se zato opet o nekima — kao npr. o zadružnome i nasljednome pravu

— izrazila vrlo pozitivno i konkretno. Ipak, sav taj njezin rad nije našao nikakva odjeka u našem zakonodavstvu.

I tako, upoređujući točku po točku djelovanja Kongresa resp. Zbora pravnika s utjecajem, što bi ga on imao vršiti na naše zakonodavstvo, vidimo da je taj utjecaj skoro nikakav i da pače zakonodavni faktori, kad se iznimno pokažu aktivni, donose odluke upravo protivne zahtjevima cjelokupnosti naših pravnika. Kraj takvog stanja stvari čovjek i najbolje volje i najsklonije vjere mora da postane vrlo skeptičan prema riječima ministra g. Uzunovića, kojima je lani otvorio skupštinu Kongresa u Beogradu. »Uveren sam — reče tadanji zastupnik ministra pravde a današnji ministar predsjednik — da Kraljevska vlada prati s pažnjom Vaš rad od začetka delanja Pravničkoga društva do sada a prati ga i danas. Kraljevska vlada uverava vas da će znati ceniti vaš rad na konsolidaciji pravnih odnosa i naše zemlje uopšte.«

Sile jednoga čovjeka, pisca ovakvog kritičkog pregleda, ne dostaju da učine više no da konstatuju ovakav neuspjeh Kongresa obzirom na citovanu njegovu svrhu. Da se tim neuspjesima predusretne da se uzmogne faktično ostvariti sve svrhe kongresa u njihovoj potpunosti — tome su potrebne udružene sile ne samo svih pravnika, već eventualno i svih ili bar većine državljana. Ipak, Kongres uprkos tome ne gubi svoj *raison d'être*; ipak Kongres nesmiye u svome radu zastati ili malaksati, jer bi to značilo — medju ostalim — i ispad iz onog udruženja sila, slabljenje tih sila samih. A jer je i vlada (po kralju) zakonodavni faktor, izrekao bih na koncu jednu želju: da bar oni njezini članovi, koji so proistekli iz pravnickog stališa, ostanu i na vlasti pravnici, da u svojim djelima ostanu dosljedni pravnim principima, koje Kongres pravnika ima da promiče u teoriji, ali — za praksu. Kad bi se bar ta želja ostvarila, nestalo bi, uvjeren sam, razloga da se o Kongresu onako piše, kako sam ovdje, nažalost, bio prisiljen učiniti.

Poglobitev akademskega pouka o kazenskem pravu.

Prof. Metod Dolenc (Ljubljana).

I. Novi časi, nove potrebe. Ko smo pravniki pred 30 in več leti študirali na tujih vseučiliščih — bilo nas je na Dunaju več tisoč slušateljev juristov —, učili so nas sloveči profesorji svojih teorij, ali izven predavalnic nam ni nudil nihče stika s prakso. Velika zasluga preobrata k pravilnejšemu pojmovanju akademskega pouka, in to baš v dobi, ko se je vse vprek očitalo sodnikom, da so odtujeni od sveta, gre pokojnemu Hansu Grossu, vseučiliščnemu profesorju, nazadnje v Gradcu. Spravil je vsa izkustva o tehniki kazenskega sodstva v znanstveni sistem kriminalistike; nazval jo je objektivno, kolikor se peča z izsledovanjem in ugotovitvami stvarnih dokazov (realij), subjektivno pa, kolikor obsega ogromno snov o vseh duševnih pojavih, ki pridejo v poštev kot vzroki zločinov in ponašanja zločincev, kot činitelj pri pobijanju zločinov, bodisi da gre za dokazovanja s pričami in izvedenci, bodisi da gre za razsojevanje o krivdi in kazni po učenih ali lajiških sodnikih. Danes je znanstvena zasnova Hansa Grossa razrastla v mogočno drevo. Imamo že posebne panoge-posestrime kriminalno biologijo t. j. nauk o telesnih in duševnih individualnih lastnostih zločincev, in posebno preiskovalno vedo, ki se deli v psihologijo zasliševanja in v dokazovalno tehnologijo.

Za mislečega mladega slušatelja, ki resno stremi, da postane sodnik, odvetnik, notar, upravni uradnik i. sl., morala bi biti predavanja o objektivni in subjektivni kriminalistiki vrlo zanimiva. Kako pa je stvar v praksi? Seminarske vaje iz kazenskega prava so dobro posečane in očitvidno izpolnjujejo svojo zadačo. Na drugi strani pa vidimo, ako se ne oziramo na častne izjeme, da se slušatelji pač vpisujejo v kriminalistična specialna predavanja, posečajo jih pa le toliko, da dobe potrdilo vpisa in frekvence. Tu je čisto jasno, da vsi tisti, ki si hočejo čimprej priboriti izpričevala o napravljenih izpitihi,

morda tudi doktorat, ne smatrajo za potrebno, prisostvovati označenim predavanjem, češ da utegnejo porabiti tisti čas za ponavljanje drugih predmetov. Saj predmet kriminalistike, ni obligaten, niti se ne izprašuje pri izpitihi. In vendar je za beležiti dejstvo, da se slušatelji prav pridno in z veliko vnemo udeležujejo znanstvenih ekskurzij v jetnišnice, kaznilnice, vzgojevališča, policijski muzej in da naravnost silijo v sodne dvorane, ko gre za obisk porotne ali druge razprave pod vodstvom akademskega učitelja. Praksa miče, gola teorija se omalovažuje. To si treba dobro zapomniti.

Pri nas v Ljubljani bi se utegnilo več doseči v praktični smeri, ako bi se budžetne postavke glede potrebnih kreditov za znanstvene ekskurzije dotirale tako, kakor bi bilo želeti, in ako bi se utegnil oživotvoriti resničen kriminalistični institut. Na vseučilišču v Ljubljani vegetira kriminalnopravni seminar, ker nima kreditov za potrebne znanstvene pripomočke, niti pravega prostora, niti zadostne opreme. Na ta seminar pa je prislonjen takozvani kriminalistični institut, ki je seveda še v embrionalnem stanju. Imamo pač nekaj čepin človeških glav iz težkih kriminalnih primerov, nekaj stotin pušk, samokresov, bodal i. t. d., tudi nekaj fotografij in narisov. Vse to pa mora ležati znanstveno neobdelano, ker ni potrebnih moči, niti prostora, niti omar, še manj pa aparatov za znanstveno izkoriščanje teh predmetov. Kdaj se bodo razmere premenile na bolje, to je odvisno le od uvidevnosti činiteljev, ki razpolagajo z državnim denarjem. O dobri volji naše fakultete ni dvoma.

Tudi sodišča le zelo nerado pošiljajo corpora delicti kriminalističnemu institutu, dasi je to predpisano z naredbo justične uprave. Boje se pač — pisarij! —

To bi bilo nekako sedanje stanje našega vseučilišča. Na drugih pravnih fakultetah naše kraljevine so razmere po pri-
liki enake. Pred dvema letoma se je porodila misel, da naj se zasnuje in bogato opremi centralizirani policijski muzej v Beogradu, menda nekako tako, kakor svetovno znani Draždanski policijski muzej. Čisto prav! Toda od tistega policijskega muzeja bi imeli le beograjski kriminalisti hasek, gotovo pa ne slušatelji na pravnih fakultetah izven

Beograda, kakor tudi ne policijski organi v provinciji. Seveda se da centralizirati nekaj zelo važnih funkcij kriminalističnega instituta, n. pr. kemične analize, preizkus madežev od krvi ali moškega semena, daktiloskopični odtiski in slično. Ali izven teh praktičnih svrh ostane mrtev ves drugi material za vse druge pokrajine, zlasti glede akademskega pouka.

II. Kako je izven kraljevine? Nočem izvajati posameznih svojih izkustev o priliki lanskega znanstvenega obiska nekoliko univerz v češkoslovaški, avstrijski in nemški republiki. To prihranim za drugo priliko. Dejstvo pa naj pribijem, da se tam polaga vseskozi veliko več važnosti na poglobitev akademskega kazenskega pouka, kakor pri nas s tem, da seznanjajo slušatelje s problemi praktičnega kazenskega pravosodstva. Kot skrajno levo krilo v tem pogledu bi označil vseučilišči v Gradcu in na Dunaju, ki sta si ustvarili vsaka svoj poseben kriminologični seminar. Tu se vrše, da poudarim najznačilnejšo stran, že demonstracije na bolnikih iz umobolnic pa tudi kaznencih iz kaznilnic; slušatelji jih smejo sami eksplorirati. Ta najnovejša metoda akademskega pouka vzbuja gotovo mnogo interesa pri slušateljih, ali zdi mi se povsem razumljivo, da s takimi skrajnimi izrastki akademskega pouka večina učiteljev kazenskega prava na shodu kriminalistov v Inomostu dne 10. septembra 1925 ni soglašala. Podrobnosti namenoma ne navajam, mislim pa, da sem iz osebnega razgovora z akademskimi učitelji zlasti v Nemčiji prav posnel splošno naziranje, da so dunajsko-graške reforme pretirane, dasi imajo tudi v Nemčiji, n. pr. v Lipsiji, že zelo napreden kriminalistični institut. Ne sme se prezreti, da bi po poti takih pretiranih metod utegnilo priti tudi pri seminarjih drugih disciplin do enakih pojavov in vseučilišča, ki naj bodo predvsem torišče za pridobivanje teoretične podlage znanosti, bi postala na vse zadnje banalne poskuševalnice več ali manj senzačnega eksperimentiranja. Sicer pa tudi ne more biti dvomno, da osebe, s katerimi se eksperimentira, nikakor nimajo dolžnosti, staviti se zvedavim mladim ljudem na voljo; ako se stavijo, imajo pri tem svoje namene, često pač tudi te, da si pribavljajo sami zabave s tem, da se pozabavajo z eksperimentatorji.

III. Srednja pot, najboljša pot. S prakso treba slušatelje seznanjati. Pri seminarskih vajah s teoretičnimi problemi, izvedenimi na primerih žive prakse, na podlagi uradnih aktov ali zanesljivih časnikarskih poročil. V kriminalističnem institutu naj se jim da znanstvena podlaga za pravo razumevanje, kako je dokaze izslediti in jih obvarovati za sodno porabo. Psihologija o dokaznih podlagah še davno ni spisana; treba jo bo šele polagoma zgraditi. Slušateljem treba dejansko predočiti različno dokazno moč s sledovi prstov, nog, obutve, učinkov strelav, ubodov, velikanski razmah fotografiranja, pomen bertilonaže in daktiloskopije. V kriminalističnem institutu bi bilo treba slušateljem na primeren način praktično pokazati ugotavljanje provenience krvi, obdukcije, kemične analize itd. Tudi diagnostika dejanskega stanu (Tatbestandsdiagnostik) bi se dala v kriminalističnem institutu izvajati in reducirati na pravo, za praktične kriminaliste pač majhno vrednost. Pri vsem tem bi bilo pač nujno potrebno, da sodelujeta v najožjem stiku profesor kazenskega prava in sodne medicine, eventualno tudi kemije, zlasti tehnološke. Nujno bi bilo treba, da se ustanove na vseh naših pravnih fakultetah posebne stolice za sodno medicino in sorodne discipline.

Izven že gori označenih eksperimentov pa ne bi priporočal nobenih osebnih aktivnih stikov slušateljev z živim človeškim materialom. Le pasivno sodelovanje v tem pogledu, da se jim razkaže ustroj in praktično funkcioniranje raznih tipov sodišč, jetnišnice, kaznilnice, vzgojevališč za zanemarjeno deco in mladostnike, prisilnih delavnic, to naj bi izpopolnjevalo in nazorno podpiralo pouk v teoretičnih predmetih, seveda vedno le pod vodstvom akademskih učiteljev. Ti naj bi odpirali slušateljem široke poglede v studij vzrokov in učinkov trojne kuge, ki mori človeštvo: alkohol, prostitucija in tuberkuloza. Dalje pa bi bilo enako potrebno, da si pod strokovnjaki vodstvom slušatelji ogledajo obrate v tiskarni, banki, zadrugi, hranilnici, spediciji, rudniku in slično. Za praktično razumevanje deliktov, ki se pripete v takih obratih, utegne biti to mladim juristom za vse njihovo življenje velikanske koristi. Spominjam se, kako mučno mi je bilo, ko mi je bilo

mlademu preiskovalnemu sodniku naloženo, da izvršim preiskavo precej velike posojilnice, ki so jo uradno zaprli, ker je njen tajnik poneveril, in da jo izročim zopet normalnemu prometu. Predno sem šel na lice mesta, sem se moral poučiti v domačem enakem zavodu na sedežu sodišča o obratu od prvega do zadnjega koraka, šele potem sem se smel nadejati, da me bodo sodni izvedenci morali upoštevati kot — preiskovalnega sodnika.

IV. O priliki drugega pravniškega kongresa v Ljubljani naj bi se vsi akademski učitelji vseh naših pravnih fakultet sestali in posvetovali o korakih, ki so potrebni v svrhu poglobitve akademskega pouka o kazenskem pravu. Morebiti bi dale gori očrtane misli podlago za debato o smernicah, ki bi jih bilo treba vladi predložiti, da se vpišejo v uredbe za pravne fakultete, ki morajo iziti takoj za novim edinstvenim vseučiliškim zakonom. Vlada pa naj bi z vsemi močmi stremila za tem, da bo dobra volja akademskih učiteljev rodila pozitivne uspehe pri našem naraščanju za praktične pravniške poklice. Predvsem bi morala preskrbeti posebne stipendije, ki bi mladim kriminalistom omogočevale proučevanje kriminalne biologije in preiskovalne vede na slovečih inozemskih institutih, kajti treba bo misliti na posebne stranske stolice za kriminalno biologijo in preiskovalno vedo, če nečemo zaostajati za inozemskimi vseučilišči.

Zelo bi bilo tudi umestno, da se zainteresira za poglobitev akademskega studija kazenskega prava kongres pravnikov naše kraljevine sam, pač na ta način, da bi se stavilo to vprašanje na dnevni red enega izmed bodočih zborovanj.

Pravni ustroj Britanskega imperija.¹

Univ. prof. dr. Leonid Pitamic.

Ustroj te države se ne da tolmačiti po nobeni pripoznani splošni obliki sestavljenih držav. Angleži sami izrečno in od-

¹ Ta razprava je vzeta iz poglavja o sestavljenih državah v knjigi »Država«, ki jo avtor pripravlja in ki bo l. 1927 izšla v založbi Družbe

ločno odklanjajo za svoj »British Empire« (ta naslov je bil internacionalno pripoznan v mirovnih pogodbah iz l. 1919 in v paktu o Društvu narodov) ne samo katerokoli v državoslovju pripoznano obliko sestavljene države, temveč sploh vsako definitivno obliko. Ta država, ki je po teritorialnem obsegu največja izmed vseh dosedanjih držav in v kateri živi $\frac{1}{4}$ vsega človeštva, je sestavljena iz mnogobrojnih delov, ki imajo zelo različne načine vlade in uprave. Razpredelba teh enot ni lahka, ker so na raznih stopnjah lastnega vladanja (samouprave, avtonomije, self-government) in medsebojne odvisnosti; nekatere teh enot so same oblikovane kot sestavljene države. V glavnem pa lahko razločujemo v Britanskem imperiju (ne glede na protektorate in mandate) poleg matrne države Velike Britanije, sestoječe sedaj iz Anglije in Škotske, dominijone in kolonije. Dominijoni so bivše kolonije, ki imajo svojo lastno zakonodajo in tej zakonodaji odgovorno vlado (self-government = lastna vlada). Vse druge dele pa, ki so neposredno odvisni od angleškega parlamenta in od angleške vlade v Londonu, imenujemo na splošno »kolonije«.

Do srede 19. stoletja je bila Velika Britanija s svojimi kolonijami edinstvena država, vladana po parlamentu, izvoljenem na Angleškem, in po njemu odgovornem ministrstvu v Londonu. Pokazalo pa se je, da je centralizem v tej veliki, teritorialno razkropljeni državi nemogoč. Temu je bil najboljši dokaz upor angleških kolonij v Severni Ameriki, katere so se radi davkov, ki so se njim naložili brez njihove privolitve, uprle proti svoji materni državi in ustanovile v drugi polovici 18. stoletja neodvisno severnoameriško zvezno republiko. Drugi dokaz je bil upor v Kanadi l. 1837/38. Tu pa so nazadnje Angleži popustili in l. 1840 ustanovili lokalno odgovorno vlado. Z ustavo iz l. 1867, sklenjeno v obliki zakona po angleškem parlamentu, je bila Kanada ustrojena kot zvezna država, sestoječa iz »federiranih provincij« (sedaj 9); takrat je dobila Kanada neutralni naslov »dominion« namesto

sv. Mohorja. Glede podrobnosti o Britanskem imperiju služi lahko knjiga »The Constitution, Administration and Laws of the Empire« Berriedale Keith (London, 1924, in pa za najnovejše, zlasti statistične podatke »The Statesman's Year-Book« London 1926.

prvotno nameravanega naslova »kraljestvo«, ki se je opustil iz obzirnosti napram severnoameriški republiki. V Avstraliji so dobile posamezne kolonije zaporedoma odgovorne vlade, počenši z letom 1842. Leta 1900 pa je bila z angleškim zakonom ustanovljena avstralska zvezna država (Commonwealth of Australia), ki sestoji iz 6 federiranih držav.

Posamezni deli Južne Afrike so tudi (deloma po Burski vojni) dosegli vsak zase odgovorno vlado; z angleškim zakonom iz l. 1909 so bili ti deli združeni v južnoafriško zvezo, ki se lahko smatra za edinstveno državo, sestoječo iz 4 avtonomnih provincij. Kolonija »New Zealand« (z naslovom »dominion« od l. 1907) je izza l. 1852, ozir. 1855, kolonija »New Foundland« izza l. 1832, ozir. 1854 vladana, po angleškem tipu odgovorne vlade.

Končno je bila l. 1921 na južnem Irskem ustanovljena »svobodna Irska država« (Irish Free State). V irski ustavi, ki temelji na pogodbi, sklenjeni med Veliko Britanijo in uporno Irsko, je določeno, da naj uživa ta država iste svoboščine, kakor kak dominijon, posebno pa, če ni kaj drugega določeno kakor Kanada. K irski svobodni državi ne spada severna Irska (Ulster), ki je ostala v precej tesni zvezi z Veliko Britanijo.

Dominijoni, ki imajo po angleškem vzgledu svoj parlament in svojo vlado, t. j. ministrstvo, odgovorno izvoljenemu parlamentu in po tem parlamentu volilcem (kabinetni sistem), so torej: Kanada, Avstralija (po notranji obliki sta to zvezni državi), Južna Afrika (močno decentralizirana edinstvena država), New Zealand, New Foundland in Irska (edinstvene države).

Britanski imperij pa obsega še nebroj kolonij in tudi take tvorbe, ki so na pol kolonije, na pol dominijoni; sem spada predvsem Britanska Indija, ki se razvija iz kolonij v dominijon z obsežno avtonomijo posameznih provincij.

Formalna odvisnost dominijonov od Velike Britanije se kaže v tem, da so ustave dominijonov britanski zakoni, sklenjeni po parlamentu v Londonu, v katerem dominijoni niso zastopani; ustava New Foundlanda je bila celo izdana samo s kraljevo uredbo. Zato je za /važnejše spremembe v teh

ustavah potrebna zakonodaja britanskega parlamenta ali vsaj privolitve britanske vlade. Ustava Kanade, ki je najbolj neodvisni dominijon, je bila v letih 1907, 1915 in 1916 spremenjena z britanskimi zakoni; toda Kanada sama je prosila za izdaje teh zakonov. Sprememba federalne avstralske ustave bi, ravno kar se tiče njenega federalnega značaja, potrebovala privolitve angleške vlade. Tudi sprememba južnoafriške ustave bi se morala, vsaj glede nekaterih točk, n. pr. avtonomije provincij »rezervirati«, t. j. pridržati privolitvi angleške vlade. Brez te privolitve se seveda tudi stališče angleškega guvernerja v dominijonih ne bi moglo spremeniti.

Guverner je zastopnik kralja in ima napram dominijon-skemu parlamentu približno iste pravice kakor angleški kralj napram britanskemu parlamentu. »Veto« bi sicer nasprotoval, v dominijonih kakor v Angliji, kabinetnemu ali parlamentarnemu sistemu; toda guverner ima pravico rezervirati dominijonski zakon presoji angleške vlade (kralja), ki lahko odreče svojo privolitve, dasi se to zgodi le redko. Stališče guvernerja je postalo manj važno, odkar se je v svetovni vojni razvil in potem tudi ohranil običaj, da občujejo ministrski predsedniki dominijonov neposredno z britanskim ministrskim predsednikom, in ne več s posredovanjem guvernerja in britanskega ministra za kolonije, poleg katerega je bilo l. 1925 ustanovljeno celo posebno ministrstvo za zadeve dominijonov.

Načeloma so vsi dominijonski zakoni neveljavni, ki nasprotujejo britanskim zakonom. Toda dominijoni so dosegli že tako veliko neodvisnost, da se izdajajo britanski zakoni z veljavo za dominijone le tedaj, kadar dominijoni v to izrečno privolijo ali za take zakone celo prosijo, kar je včasih potrebno za ustavne spremembe. Dominijonski zakon, s katerim se samolastno prekine zveza z Veliko Britanijo, bi pa bil pravno neveljaven, ker je ustava dominijona britanski zakon, ki se v bistvenih točkah utegne spremeniti le z britanskim zakonom.

Imperijalna, t. j. britanska kontrola se je poleg ustavnih sprememb ohranila v glavnem le glede zunanjih zadev in vojaške obrambe. Pravna kontrola se vrši v judicijalnem odboru tajnega sveta v Londonu (takozv. »Privy Council«, ki je sestavljen iz vseh, tudi bivših ministrov, raznih drugih politikov,

visokih uradnikov in še drugih odličnih osebnosti). Navedeni odbor je dobil l. 1844 kompetenco, soditi kot najvišje sodišče o sodbah kolonijalnih sodišč, ako ne bi poznejša imperijalna zakonodaja določila drugače. To pa se je zgodilo z nekaterimi prej navedenimi ustavami, ki so zelo omejevale apelacijo na tajni svet, tako da sodi sedaj tajni svet o civilnih in kazenskih zadevah le redko in le tedaj, kadar gre v sporni stvari za zelo važna načelna, zlasti za ustavna vprašanja. V Kanadi in Avstraliji je glede nekaterih zadev dana možnost, izbrati si kot končno instanco ali najvišje domače sodišče ali britanski tajni svet. Važnost judikature tajnega sveta je predvsem ta, da lahko v spornih ustavnih vprašanjih varuje prednost imperijalnih zakonov nad zakoni dominijonov.

Glede vojske in mornarice se da v splošnem ugotoviti načelo, da so dominijoni avtonomni kar se tiče vzdrževanja miru v notranjosti in lastne lokalne obrambe ter načina vojne službe, da pa je vojaštvo in brodovje, ki ga dominijoni v časih skupne vojne po svoji volji prispevajo, pod skupnim britanskim najvišjim poveljstvom.

Pravna enotnost Britanskega imperija obstoji predvsem v razmerju napram drugim državam, torej v meddržavnih odnosjih. Diplomatsko zastopstvo je enotno in celo tam, kjer je izvestnim delom imperija dovoljeno posebno zastopstvo (Kanadi in Irski v severnoameriških Zedinjenih državah) je dominijonski zastopnik imenovan po britanskem kralju; za imenovanje je odgovorna britanska vlada, ki pa postopa po nasvetu dominijonske vlade. V tem slučaju se vidi jasno, da ima kralj v pravno zelo rahli tvorbi Britanskega imperija kljub vsem omejitvam po parlamentarnem sistemu vendar velik pomen kot simbol skupnosti in enotnosti imperija. Kralj ratificira končno tudi vse pogodbe, ki veljajo za katerikoli del britanskega imperija. Pogodbena stranka ni torej nikoli dominijon, dasi je pri pogajanjih sodeloval njegov zastopnik, temveč Britanski imperij, predstavljan po kralju ali njegovem zastopniku.

Ne glede na to formalno pravo pa so si dominijoni pridobili tudi v zunanjih zadevah, zlasti kar se tiče pogodb, veliko samostojnost. Že proti koncu 19. stoletja se je uveljavilo načelo,

da veljajo splošne trgovske pogodbe le za tiste dele Britanskega imperija, ki jih po svojih vladah izrečno pripoznajo. Velikemu pomenu in samostojnosti zlasti večjih dominijonov ustreza sedaj pravilo, da se jim morejo nalagati pogodbene obveznosti le, ako temu privolijo. Tako je n. pr. v čl. 9. pogodbe, sklenjene 16. X. 1925 v mestu Locarno med Nemčijo, Belgijo, Francijo, Veliko Britanijo in Italijo določeno, da bodo veljale obveze te pogodbe za britanske dominijone in za Indijo le tedaj, ako jih bodo njih vlade sprejele.

Rastoči vpliv dominijonov, ne samo v zadevah njihovega razmerja napram ostalim delom britanskega imperija in drugim državam, temveč tudi v političnih zadevah celokupnega britanskega imperija, se je pokazal v dobi svetovne vojne, ko so bili zastopniki 5 dominijonov in tudi Indije povabljeni udeležiti se razprav takozv. »vojnega kabineta«. Naravna posledica je bila, da so se dominijonski zastopniki udeležili tudi mirovnih pogajanj in da so podpisali mirovne pogodbe; opolnomočeni pa so bili od britanskega kralja.

Dominijoni in Indija so tudi člani Društva narodov in so zastopani s pravico samostojnega glasovanja v njegovih raznih organizacijah, ne glede na to, da je poleg njih zastopan še celokupni Britanski imperij, ki ima vrhu tega trajno mesto v svetu tega Društva.

V vseh meddržavnih zadevah (izvzemši Društvo narodov) je torej Britanski imperij pravna enota, ki je predstavljena po kralju, za katerega odgovarja brit. vlada. Za zadeve Društva narodov pa je poleg te enote tudi še vsak dominijon (izvzemši New Foundland) in Indija ter izza l. 1923 tudi svobodna Irska država zase posebna meddržavna enota; zastopnik vsake take enote je imenovan samo od svoje, t. j. dominijonske vlade. Nevarnosti, ki utegnejo radi tega nedvomnega protislovja pretiti enotnosti in obstoju britanskega imperija, so omiljene vsled dejstva, da vlada v Društvu narodov za sklepanje načelo soglasnosti, torej da se ne more storiti noben sklep, ako ne soglaša zastopnik Britanskega imperija.

Odločilno vodstvo zunanje politike po britanskem ministrstvu pa je naravno podano zato, ker je vsled velike oddaljenosti dominijonov trajno sodelovanje njihovih vlad v skupni

zunanji politiki nemogoče in ker ne bi mogli njihovi trajni zastopniki v Londonu z lastno odgovornostjo soodločevati; to se ne bi strinjalo s parlamentarnim sistemom, ki zahteva tesno in trajno sodelovanje odgovornih ministrov z njihovim parlamentom. Tem nedostatkom more le deloma odpomagati neka posebna institucija nenapisane ustave Britanskega imperija, to so konference, na katerih se snidejo od časa do časa zastopniki (ministrski predsedniki) Velike Britanije in vseh dominijonov v svrhu razpravljanja o skupnih zadevah. Te konference, započete l. 1887, so se najprej imenovale »kolonijalne«, od l. 1907 pa »imperijalne«, ko so nekatere kolonije postale dominijoni. Na konferenci l. 1911 je bila prvič zastopana Indija, l. 1923 tudi svobodna irska država. Konferenca iz l. 1917 je priznala, da morajo bodoče konference temeljiti na načelu samovlade, popolne avtonomije v domačih zadevah ter ravnopravne udeležbe dominijonov in Indije v vodstvu zunanje politike, in je v svrhu ureditve ustavnih razmer v okviru imperija priporočala sklicanje posebne ustavne konference po vojni. Toda konferenca iz l. 1921 je, pripoznavajoč, da ne sega področje konference preko zadev, skupnih vsem članom, storila zelo značilni sklep, da z ozirom na ustavni razvoj izza l. 1917 od ustavne konference ni pričakovati koristi. V tem sklepu se kaže odpornost Angležev proti ideji, zagrajati in obteževati razvoj ustavnih razmer z napisanimi pravili. Slično se da obrazložiti tudi dejstvo, da niso sklepi imperijalnih konferenc, ki imajo brezdvomno velik moralen pomen in ki so zlasti pomagali olajšati trgovski promet med deli britanskega imperija, pravno obvezni za te dele, ki morejo pozneje umakniti svojo, na konferenci dano privolitev.

Pravnik v finančni upravi.

Fin. delegat dr. Šavnik.

I. Do približno zadnjih let minulega stoletja je bila po cehu kot à peu près polnovredna priznana samo ena skupina finančnih juristov, t. j. pristojbinarji, ki so bili na to tudi ne malo ponosni. Poleg njih tolerari poterant še finančno-admi-

nistrativni votantje dohodarstvenih sodišč, — ali radi dela, ali le radi tega, ker so bili vredni, da so sedali z gospodi sodniki za eno mizo, ni gotovo. Najmlajši avskultant pa je z višav gledal na najstarejšega fin. svetnika, ki ni pripadal eni teh skupin. Posebno so to čutili — v ostalem (tudi zelo maloštevilni — pravniki-direktisti, ki so bili pravi vsiljenci v svetišču. Preokret je prinesla šele davčna reforma iz leta 1896. Ne samo, ker so se od tedaj tudi v eksekutivi začela zasedati vsa važnejša mesta s pravniki in ker se je z relativno ugodnim napredovanjem skrbelo tako za privlačnost službe kakor za dvig družabnega prestiža njenih izvajalcev. Še mnogo bolj je pripomogla k temu juristična koncepcija zakona samega in stremljenje vrhovnega vodstva, da praksa ne samo ne skvari tega značaja, marveč ga ohrani in razvije. Imena dobrega in najboljšega znanstvenega slovesa — Böhm, Bilinski, Kaizl, Meyer — so zvezana s to renesanco. Novi duh je našel popolno razumevanje tudi pri dunajskem upravnem sodišču. Ni v zadnji vrsti zasluga baš njegove z malimi izjemami srečno inspirirane, večkrat sijajno, vedno pa lege artis utemeljene judikature, da se je nivo stalno dvigal. Ne rečem preveč, ako trdim, da so v teh rabsodbah tudi že podani elementi te o-ri je davčnega prava. Zasluga ni nič manjša, ker jo sodišče deli z odvetništvom, ki je bilo takrat edini priznani zastopnik pred tem forum in mu je s pravniško formulacijo spornih točk izdatno olajšalo delo.

Moglo se je pričakovati najboljšega, zlasti odkar so se z reformo kazenskih določb zak. o oseb. davkih (novela iz leta 1914) odprle pravniškemu življu nove perspektive. Preden so se pa še prav mogli pokazati praktični uspehi, se je nit' pretrgala. Prišel je polit. prevrat 1918, ž njim pa se je tudi na tem polju pojavila povse nova situacija. Ne govorim tu o potrebi, da smo morali radi emigracije tujerodnikov, ki so bili, kar je značilno, baš med pravniki relativno zelo mnogobrojni, v izdatni meri zopet poseči po nepravnikih. Ni bil sicer majhen udarec. Ali tega bi bili prenesli. Neprimerno važnejše pa je, da je provinca postala nositeljica pravniških tradicij, kot taka pa ni mogla ali znala prodreti. Nasprotno, izgubljala je postojanko za postojanko, in danes smo v direktni davčni službi skoro zopet

tam, kjer se je delo ob reformi 1896 pričelo, dočim bi bilo treba glede pristojskega in dohodarstvenega prava iti še za nekaj desetletij nazaj. Stara in znamenita institucija dohodarstvenih sodišč je v razsulu, na njih mesto so stopile v najboljšem slučaju finančne direkcije, ki pa že radi svoje čisto administrativne zasedbe ne morejo veljati za polnovreden surogat onih; dober del prednosti teh sodišč je bil baš v tem, da so bila zasnovana na sodelovanju sodniškega elementa, ki je izranžiran v isti meri kakor dohodarstvena sodišča sama. Nekdanjo domeno finančnih juristov, pristojske, pa v glavnem upravljajo davčni uradi, ki v svojem statusu sploh nimajo pravnika, in vrše v tem delokrogu tudi kazensko justico. Koliko je naša zakonodaja quoad meritum et formam prežeta s pravníškim duhom, je znana stvar.

Ali, ugovarja se nam, da finančna uprava ni juridični seminar, in da je v naših finančnih razmerah mnogo bolj važno, da so kase polne. Ko bi le bile! Ugovor pa je tako resen, da morda ni odveč, ako ga enkrat takorekoč v — seminarju obravnavamo.

II. Ob vseh razlikah med javnim in privatnim gospodarstvom — razlike, ki sem jih, kolikor je zahteval specialni tema, skušal skicirati v poslednjem letniku našega «Zbornika»¹ — je vendar gotovo, da se tudi javno gospodarstvo tem bolj bliža svojemu idealu, čim bolj zna z minimom energije doseči maksimum efekta, z eno besedo, čim bolje se gospodari.

Kolikor je efekt odvisen od štedljivosti, vztrajnosti, praktičnega pogleda in drugih človeških lastnosti, ki jih prineseš seboj na svet ali pa se jih zopet naučiš le pri dobrem gospodarju in v šoli življenja — in zdi se, da je ta delež večji, kakor se običajno misli — je pravniška kvalifikacija samoobsebi umevno čisto irelevantna. Od razmer in časa je odvisno, koliko je treba v tej zvezi omeniti ono elementarno čednost upraviteljev javnega gospodarstva, katere negativ je stavljen celo pod kazensko sankcijo in radi tega pri pravniku-akademiku tudi moralno dvojne obsodbe vreden — od čednosti: ne kradi! Gre torej le za strokovno usposob-

¹ V. letnik, str. 52 in sl.

ljenost. Ali tudi v tem oziru je treba priznati, da pravniki nimamo absolutne prednosti. Kolikor se tiče upravljanja domen, državnih tovarn in drugih ustanov podjetniškega značaja, je stvar evidentna. Prav tako gotovo, čeravno ne tako očitno, pa je, da n. pr. komercialne šole in privredna praksa nudijo poleg večje orijentiranosti v konkretnih gospodarskih razmerah in potrebah tudi boljše poznavanje gospodarske tehnike, ki je finančna uprava istotako ne more pogrešati. Faktično zlasti v območju komunalnega gospodarstva vzgledi niso redki, da ljudje brez vsake pravniške izobrazbe svojo stvar prav tako dobro če ne včasih še boljše pogodijo, in ko bi državno gospodarstvo ne bilo drugega, nego velika radnja — pri nas žal ne povsem osamljeno naziranje! — bi bila v njem vloga pravnika ako že ne čisto sekundarna — vsak podjetnik ve, kaj ima na dobrem pravnem zastopniku! — gotovo pa ne odločilna; dobro organizirano pravobraniteljstvo bi povse zadostovalo.

Ali že privatni gospodar bo ceteris paribus močnejši, če je tudi pravniško izobražen. Znal si bo pomagati sam, kjer morajo drugi iskati in drago plačati svet in pomoč, in — kar ni najmanj važno — presojal bo neprimerno lažje in sigurneje vrline in slabosti gospodarske zakonodaje ter sodeloval pri reformah, če je v ostalem mož za to. Po drugi strani je komercialna izobrazba lepa in zelo koristna reč in velika opora za podjetnika, vsakdanja skušnja pa uči, da sama tudi še ni nikogar rešila, nikogar dvignila, ako mu nedostaja ostalih lastnosti dobrega gospodarja. Čas ni še tako daleč za nami, ko so bili naši najuspešnejši gospodarji od univerze prav tako oddaljeni, kakor od trgovske akademije.

Ako je že s tega občega stališča zapostavljanje pravnika velika enostranost, je treba opozoriti, da se v širšem krogu državnega gospodarstva, ki obsega tudi čisto privatno gospodarsko podjetniško poslovanje države, jasno odčrtava in zavzema vedno večji obseg ožja snov t. zv. finančnega gospodarstva,² t. j. kompleks onih gospodarskih vprašanj, ki

² Prim. — kolikor meni znano — najnovejše obrazložitve teh vprašanj v Gerloff - Meiselovem »Handbuch der Finanzwissenschaft« (Mohr, Tübingen, 1925) in sicer razprave: 1. »Grund-

so *specificum* državnega gospodarstva. Najvažnejši in najznačilnejši, četudi ne edini od njih, je problem prisilnih prispevkov (davkov), ki jih država zahteva od ostalih gospodarskih edinic.

Že ta vzgled pa nas vodi na drugo sled. Naj je historični izvor teh prispevkov katerikoli — gotovo je, da se ž njimi v količkah urejenih razmerah avtomatično pojavi vprašanje, ali in ob kakih pogojih sem jaz zavezan k prispevkom, finančna uprava pa upravičena do njih. Kakor lahko pa je na to vprašanje v neštetih slučajih še danes odgovoriti, vendar sega problem po svojem bistvu brez dvoma prav tako v pravno sfero, kakor če bi šlo za najbolj komplicirano konvencionalno dajatev privatno-gospodarske narave. Plačaj, kar si po zakonu dolžan, sicer te v enem kakor v drugem slučaju država prisili! Razlika je le ta, da je na našem polju država upnik, sodnik in eksekutor obenem. Radi tega je tudi prastara zveza med izvajanjem sile in normo mnogo bolj očitna ter se začne poizgubljati šele, ko obveznost z možnostjo obrambe v upravno-sodnem postopanju dobi zadnjo pravno sankcijo.

Tako postanejo te dajatve kristalizacijska točka posebnega pravnega sistema, ki ga z različnimi več ali manj važnimi spopolnitvami imenujemo *finančno pravo*. Če je finančna veda teorija finančnega gospodarstva v obče, je finančno pravo njegov praktični inštrument. Kljub svoji specifični naravi pa seveda tudi finančno pravo v svojem razvoju prehaja v druge pravne panoge in se križa ž njimi. Na tem mestu vprašanja ne morem izčrpno osvetliti in navzlic važnosti puščam ob strani zlasti državno pravo. Ni pa dvoma, da kakor upravno pravo vobče komunicira tudi finančno pravo z ostalo pravno materijo že po izvestnih pojmi, ki niso izključna last niti civilista, niti kriminalista, temveč so občepravnega značaja in radi tega tudi upravitelju finančnega prava potrebni. Jasno je, da postajajo n. pr. vprašanja pravno-močnosti, zastaranja, krivde itd. tudi za finančno pravo tem

legung der Finanzwissenschaft« (Gerloff) in 3. »Finanzwirtschaft und Finanzrecht« (Mayer).

bolj aktualna, čim bolj se to oddaljuje od svojih početkov. Še ožja pa postane zveza, kolikor se finančno pravo direktno naslanja na druge pravne discipline, zlasti na paradno torišče pravnika, t. j. na civilno pravo. V največjem obsegu in najpopolnejše se nam to kaže v pristojskem pravu — v tem je tudi utemeljeno nekdanje izjemno stališče pristojskarjev — a tudi v ostalem gremo k temu sosedu češče na posodo in moramo radi tega tudi bolje poznati njegovo stvar, kakor marsikateri njegovih delavcev ve. Veljaj samo kot vzgled od mnogo drugih, če opozorim na judikaturu k §§ 157 in 159 zak. o osebnih davkih. Končno ima pa naravno tudi lastna snov tendenco k napredku, ki se posebno jasno vidi na prehodu od davkov po objektu k davkom po subjektu. Davčni objekt (odmerna osnova) postaja vedno kompliciranejša in finejše ustrojena količina. Kot paradigma navedem pojem celokupnih osebnih dohodkov, ki je sprožil celo vrsto novih čisto davčnopравnih vprašanj.

Razvoj materialnih norm pa sam po sebi potegne s seboj tudi procesualno pravo. Ako opravičuje težja ugotovljivost objekta, da država iz fiskalnih in socijalnih razlogov obda svoje interese z močnejšimi in mnogovrstnejšimi kavgelami, je iz istega razloga treba omejiti arbitrarno oblast izvršujočih organov, z drugimi besedami, ustvariti urejeno postopanje.

Akoravno vsa ta obsežna tvarina v celoti še ni znanstveno obdelana, in stojimo šele ob začetkih v e d e finančnega prava, soglašamo torej vendar, mislim, glede njenega pravnega značaja, v daljnji kosekvenci pa, da je n a č e l n o samo pridobitev, da se uprava finančnega prava prepusti pravniku.

Kakor še podrobneje obrazložim, potreba ali vsaj umestnost organizacije v tem smislu seveda nista na vseh stopnjah enaki in se po nekodi popolnoma zgubita. Kolikor sta pa dani, je pa treba opozoriti razen na pravniško discipliniranost mišljenja še na dva splošna momenta. Predvsem nikdar ne smemo pozabiti, da finančno pravo ni namen, ampak sredstvo finančnega gospodarstva, to samo pa zopet v višji službi države in njenih interesov. Kakor malo se sme finančno pravo usužnjiti privatnemu egoizmu, tako zelo se mora torej varovati, da se

v kompliciranem organizmu, ki ga predstavlja država, ne izolira. V tem je ena najtežjih in najkritičnejših nalog upravitelja finančnega prava, katere obvladanje je gotovo že bolj talent, kakor pa znanje. Ipak se lahko reče, da se bo pravnik, čim boljši je, tem manj dal fascinirati po črki zakona in bo skušal uveljaviti njegov duh, kar je ravno v finančnem pravu morda še večje važnosti, kakor v drugih panogah upravnega prava. Vsak finančni uradnik je po svoji službeni dolžnosti zvanični zastopik erarnega interesa. Radi tega je čisto v redu, da in dubio volimo pro fisco. Ali ravno pravna izobrazba mu daje kompas in sigurnost, da v onih najkritičnejših primerih, na meji med pravom in oportuniteto, zadene pravi kurz. Šola ga usposablja, da na obe strani pregleda korist in škodo ter možnosti racijonalne in zakonite rešitve, radi tega pa tudi, da si naloži odgovornost, ki si jo finančni uradnik brez nje že celo ne upa prevzeti. Drugič pa se pravniku, kolikor je meni znan ustroj našega šolstva, nudi neprimerno večja prilika, kakor vsakemu drugemu, da si pridobi ono mero sistematične narodno-gospodarske, zlasti pa finančno-vednostne izobrazbe, ki ustvarja iz njega poklicani medium, preko katerega gredo pridobitve in spoznanja gospodarske in finčne teorije v prakso, njegove praktične skušnje pa zopet v teorijo. Brez dvoma na ta način obe strani le profitirata, in špeciialno finančna veda se more po prilikah od prakse naučiti vsaj to, kako se ne sme delati.

S tem seveda nočem reči, da posebnosti njegove službe ne zahtevajo, da se orientira v nekaterih nepravniških materijah. Zlasti je naša izobrazba skoro bi rekel zanemarjena, kar se tiče ravno tako zanimive, kakor potrebne discipline knjigovodstva. Kako naj uspešno izvedem vpogled v knjige velike delniške družbe, če mi to pri malem trgovcu dela težave? Enako je z gospodarsko statistiko, in edini izgovor, ki ga imamo, je, da je ta sama pri nas še malo razvita. Ali vse to le označuje smer, v kateri se je treba spopolniti, nikakor pa ni razlog, da finančna uprava zamenja pravnika z ljudmi, ki jim respektivna visoka šola daje še manj prave kvalifikacije, kakor nam, tem manj seveda z onimi, ki so zaključili na srednji šoli ali še nižje.

III. Ako naj resumiram, se potemtakem vprašanje ne glasi toliko, a li naj se finančna uprava — izvzemši seveda čisto tehnično in pomožno službo (zemljemerstvo, knjigovodstvo i. t. d.) — izroči pravniku, marveč samo, do katere meje se pravnik lahko nadomesti z osebami brez pravniške izobrazbe, torej normalno cenejšimi močmi. Ponavljam, da so finančno-pravni posli deloma še tako priprosti, da bi bilo pretiravanje principa ne samo finančni greh, marveč tudi stvarno čisto nepotrebno. Kdor ve, da se ravna n. pr. hišna razredarina po številu stanovanjskih prostorov, in zna razlikovati sobo od kuhinje ali hleva ali kleti, bo ta davek brez nadaljnega pravilno odmeril, tudi če z daleka ni videl osme šole, nikar univerze, in vsak pravnik mora občutiti naravnost kot poniževalno, ako naj bodo take in podobne stvari, dasi jih mora poznati, njegova življenska naloga. Izrazil sem že večkrat mnenje, da po bivši avstrijski upravi v tem oziru nismo čisto pravilno orientirani. Ali, tudi oficir mora vedeti, kako se sproži kanon, dasi prepušča izvršitev priprostemu momku — nikomu pa še ni prišlo na misel, da bi radi tega oficirje sploh odpravili.

Ves interes se torej koncentrira na pravilno porazdelitev pravniških moči. Seveda ni absolutnega merila za to. Odvisno je že od stanja finančne zakonodaje, ali je treba več ali manj kvalificirane izobrazbe, nič manj pa od stanja financ samih, koliko se sme iti preko neobhodno potrebnega. Razvite in bogate dežele imajo vse druge potrebe, kakor zaostale in revne, ali tudi več sredstev, da jim zadoste. Rabijo radi tega boljši in finejši aparat in si ga tudi lahko privoščijo. Ipak lahko velja kot splošno pravilo, da potreba po pravniškem elementu tem bolj stopa v ospredje, 1.) čim višje gremo v finančni hierarhiji; 2.) čim bolj se izraža upravno-pravni značaj posla. V detajle se tu ne morem spuščati, jasno pa je brez nadaljnega, da prvo pravilo poleg vodstvenih in nadzorstvenih poslov obsega zlasti legislativna dela, drugi pa predvsem sporne, kazenske in nekatere važnejše odmerne zadeve, (n. pr. izvestne pristojbine, posebno pridobnino i. t. d.).

Koliko naša sedanja organizacija ustreza tem načelom, nočem raziskovati. Ne delam pa, mislim, nikomur krivice, ako v imenu pravnštva izrečem željo, da bi posebno finančno-kazensko sodstvo in nobile officium legislativnih poslov postala popolnejša priča njihovega uvaževanja.

IV. Na inicijativo svojega bivšega šefa dr. Stojadinovića se je naše finančno ministrstvo že pred poldrugim letom začelo baviti s problemom reorganizacije finančne uprave. Kolikor meni znano, stremi akcija predvsem po izenačenju in po enostavljenju uprave, kar sta faktično najnujnejša postulata, in sicer prvi že radi izenačenja direktnih davkov, ki se nam obeta; ostalo bo itak še več razlik, kakor si marsikdo misli, in če bo še ustroj mašinerije različen, o enotnosti docela ne bo moglo biti govora. Brez dvoma pa bo administrativna reforma ostala polovičarsko delo, če se ne bo skrbelo tudi na kvalitativni napredek, ki je ne izključno, ali v precejšnji meri odvisen baš od tega, da se v racionalnih mejah pritegne pravnštvo in mu prisodi ona vloga, ki mu gre.³ Naloga v naših razmerah seveda ni lahka in zadeva, razen na druge ovire, v nekaterih območjih tudi na izvestno globoko ukoreninjeno preziranje upravne službe vobče in finančne še posebej. Ali čim prodre spoznanje, da je treba odstraniti to oviro, ako sploh hočemo ven iz sedanjega v več kot enem oziru uprav anahronističnega stanja, čim se najde človek na odločilnem mestu, ki bo, neizprosno napram ignoranci, šarlataneriji in še slabšim lastnostim, znal še bolj moralno, kakor pa materialno vzbuditi v svojem personalu čut, da je njegov sodelavec, ne pa hlapec, — čim se vse to zgodi, ni dvomiti, da reformator najde odziv in s tem ustvari prvi temelj, na katerem se bo dala zgraditi stavba moderne finančne uprave. Tem težjo odgovornost bi nosil, kdor bi jo še nadalje hotel degarnirati pravniškega življa.

³ Tega vprašanja sem se dotaknil že v svojem predavanju »Sedanjost in bodočnost naše finančne uprave«, objavljenem v »Trgovskem listu«, 1923., št. 61—66.

Jedan kritički pogled na pokušaj moderne kritičke državnopravne teorije (Duguit-Kelsen) o subjektivnom pravu.¹

Gjorgje Tasić.

Postavljanje problema. Opšte mišljenje je, u nauci i van nauke, da ima subjektivnih prava. Misao o subjektivnim pravima su pak istakli na svojoj zastavi individualisti XVIII. st., čiji je cilj i bio baš taj, da nasuprot apsolutističkom shvaćanju o svemoći države stave individualna prava, slobode. Međutim, i pošto je prebrođena epoha prirodnog prava, nauka dalje još i uvek još stoji na gledištu o egzistenciji subjektivnih prava, i Jellinek piše jedno značajno delo o »subjektivnim javnim pravima«. I evo sad dva pisca, protivnika tradicionalnih shvaćanja u više pravaca — Duguit i Kelsen, otvaraju rat protiv ideje subjektivnog prava, tvrdeći da ga uopšte nema. Ovi pisci imaju neocenljivih i, po našem mišljenju, istoriskih zasluga, emancipujući pravnu metodu (od sociologije, psihologije i politike); Duguit posebno pak još, emancipujući solidarističko (tačnije univerzalističko) gledište kao jedinu moguću osnovu za objašnjenje pravnih pojava, a Kelsen otkrivajući u izvesnim pravcima unutrašnju strukturu prava, — i ako sa preteranostima i zabrudama koje nužno prate njihove polazne tačke, Duguit-evu sociološku i Kelsen-ovu normativističku. I, kad ova dva pisca tvrde da nema subjektivnog prava, tu ne može biti po sredi samo pitanje reči (naziva i terminologije) nego same suštine, i zato ne valja preći preko toga nego valja potražiti smisao takvog držanja i, eventualno, potražiti jednu formulu koja će od njihovih koncepcija ukloniti nesporazum, i po cenu da to bude korekcija njihovih koncepcija koja i dublje zahvata. Možda u toliko pre, što je Kelsen u početku (u svojim Hauptprobleme) smatrao da ima subjektivnog prava, pa ga docnije porekao.

¹ Duguit, *Traité de droit constitutionnel*, tome premier, Paris, 1921, Chapitre III La situation de droit, u vezi sa Chapitre III L'acte juridique.

Kelsen, *Allgemeine Staatslehre*, Berlin, 1925, § 11 Das subjektive Recht, § 12 Die Rechtspflicht, § 26 Der personale Geltungsbereich der Staatsordnung (Das Staatsvolk).

Zbog oskudice prostora morali smo izostaviti tekstove, citirane radi dokumentacije, kao i citiranja druge literature, strane i naše. Kako je ovaj članak deo jednog većeg rada: Duguit-Kelsen, to ćemo imati prilike da i to docnije publikujemo.

Duguit. Evo kakvo je Duguit-evo gledište u najkraćim potezima.

Duguit ne poriče da je u svojoj primeni pravna norma istovremeno socialna i individualna. Ali to je, ako se ne varamo, dobilo izraza u razlikovanju opštih situacija od individualnih (apstraktnih, zajedničkih od konkretnih, posebnih), na kojoj se osnovi u francuskoj nauci razvila značajna teorija o pravnim aktima. (Jèze u administrativnom pravu). Ona priznaje neizbežnu razliku dužnosti i ovlašćenja, prava (i govori n. pr. o ustavnim pravima građana u smislu pozitivnog prava). Ali za njega to su samo objektivne situacije, u koje pozitivno pravo stavlja individue. On priznaje čak da individua može imati koristi. Ali za njega te koristi su ekonomske vrednosti koje ne mogu da od objektivnog prava naprave subjektivno.

Ono, što ne poriče, ne zadaje toliko teškoće, da se formuliše koliko ono što poriče, a od toga dolazi tek pravi i potpuni smisao njegove koncepcije. Laka je stvar, kad se poriče da nema prirodnih (ličnih) prava izvan pozitivnog prava: to je cela moderna nauka utvrdila i na objašnjenju toga nemamo se zašta zadržavati. Ali je teško da se pojmi kad se u okviru objektivnog prava poriče egzistencija subjektivnog; a to je baš ono što Duguit čini (kao i Kelsen s druge strane). Duguit i u tom slučaju obeležava kao individualističku i prirodnopravnu koncepciju tradicionalnu da ima subjektivnih prava, a subjektivna prava to su prava koja individua ima izvan društva, ili koja proističu iz nekakvog metafizičkog dostojanstva individue i, razume se, dodaje se odmah da je to nemoguće, jer čovek živi u društvu i jer se ne može učiniti put od individue kao takve, same za sebe, do norme, koja je po svojoj prirodi socialna, već naprotiv samo od norme, odnosno od socialnog života, čiji je jedan izraz pravna norma, do individue. Kako bi se dalo to protumačiti, a da se time ne potvrdi ništa drugo i ništa više nego da su subjektivna prava zasnovana na pozitivnom pravu? Po našem mišljenju to se da objasniti samo tako, da je solidaričko gledište, koje čoveka smatra samo kao člana društva, kao deo jedne celine, jedino u stanju

da objasni pravni poredak, i to, na ime, dvojako: 1. da individua, imajući subjektivno pravo, nije ništa apsolutno već nešto relativno, dato i u pravu sa socialnim vezama, sa zajedničkim interesima i potrebama; ili pak 2. da individua ne može biti cilj pravnog poretka već samo sve ono što ima važnosti po opstanak i razvoj socialnog života, t. j. sama celina, samo društvo.

Kod Duguíta, koji poriče da ima subjektivnog prava i tvrdi da ono što se zove subjektivnim pravom nije ništa drugo nego funkcija, misao solidarnosti ne dobija samo prvi smisao već može da dobije i drugi. Pitanje je samo je li to dozvoljeno, kakve posledice ima u pogledu koncepcije društva i u odnosu prema jednom datom pozitivnom pravu i da li je to, u ostalom, u saglasnosti sa njegovim pojmom društva.

Ali treba ići dalje, jer tu ima još jedna strana stvari. Duguit ne samo da vidi jedno nedozvoljeno prenošenje etičkog pojma o ličnosti u pravo, gde nema nikakvih ličnosti suverenih, samih za sebe, već vidi i nešto više. Duguit vidi u pojmu subjektivnih prava jedan tipičan način supstanciranja, i to kod Duguít-a, u ovom pitanju naročito, takva konstatacija se ponavlja više puta, više nego inače. Ko tvrdi da ima subjektivnog prava, on vidi ili, upravo, pronalazi iza društvenih, odn. pravnih odnosa, substance ili volje koje prisvajaju sebi nešto. Iz tog supstanciranja sasvim prirodno sleduje da će jedna volja (supstanca) zapovedati drugoj volji kao viša, ona koja ima subjektivno pravo onoj koja ga nema. Medjutim šta to može da znači nego li jedna tendencija da se istakne preko solidarističke misli da nema jedne apsolutne individue takodje jedna čisto metodološka da volje u praksi imaju vrednosti na osnovu norme, a ne same po sebi, i da su samo funkcije njene i onda, kad imaju »subjektivno pravo«. On tvrdi da je pojam subjektivnog prava jedan način metafiziciranja, medjutim on završava (on sam, jer on tako zaključuje) da sva vrednost individue i njenog prava dolazi od socialne norme. Ali sve je to, ako ne neprecizno, barem ne direktno i uvek jednako i dosledno formulisanje ove misle. Medjutim njegovi argumenti direktno otkrivaju, i svakako kulminiraju, u jednoj takvoj, normativističkoj koncepciji, emancipiranja normativne

metode. Tu pojam supstance dobija spontano značenje materije subjektivnog prava, materialnih elemenata (volje ili interesa). A to je baš onaj glavni teren i onaj teren gde naša misao dobija svoj pravi i puni smisao, i protiv naše volje (teren argumentacije i diskusije).

Jer, evo koji su njegovi argumenti. (1) Pre svega ima jedna sfera subjektivnih prava koja je *izvanprava*: to su prava sloboda. Pravo zna samo da naredi ili zabrani, ali ne zna zato da dopusti, i kod prava sloboda samo izgleda da tu ima prava: u stvari tu ima samo zabrane za druge ljude, t. j. tu ima samo dužnosti. Akcije u toj sferi slobode ne proizvode pravnih posledica, već su čisto materialne i spadaju u domen drugih socialnih norama. (2) Subjektivna prava koja izlaze na površinu prilikom protivpravnosti. u stvari su samo posledice objektivnog prava. To je sasvim jasno kod krivične protivpravnosti, jer tu organi vrše samo jednu funkciju zaštite objektivnog prava. Tu, kao što ne može biti reči o nekoj dužnosti krivca, isto tako ne može biti ni o nekom pravu države koja i ne može da bude pravni subjekt, a nikada pravu pojedinaca čiji je interes tu stavljen u pozadinu. Ali takodje i principiuelno (t. j. i kod same civilne protivpravnosti i tim pre sigurno i kod drugih, u koliko se daju diferencirati) stvar tako stoji, jer se ne može objasniti kako se može pravo na tužbu i naknadu štete u opšte pojaviti tek protivpravnošću, kad ih dotle nije bilo, i to pravo naknade tek pošto je i ako je podneta tužba. Govoriti o nekom potencijalnom stanju u kome se nalazi subjektivno pravo znači unositi fizičke pojmove u pravo. Što se tiče zloupotrebe prava, to je jedna kontradikcija: pravo se ne može zloupotrebiti. (3) Pored toga što mi u izvesnim situacijama ne možemo utvrditi subjekte jednog prava (n. pr. kod jedne crkve) i ako tu neko ima ipak prava da podnese tužbu naročito pored toga, što ima situacija gde pravo tužbe ima subjekt kome ne pripada povredjeno pravo (jedan sindikat koji podnosi tužbu za svoje članove) — krivično pravo nam već ukazuje da je tužba jedno tehničko sredstvo objektivnog prava. Ali tužba je to uvek. Ako se uzme da ima subjektivnog prava samo gde ima tužbe, onda ćemo i refleksivna prava oglasiti za pravo (između kojih i subjektivnih prava u ostalom se ne može naći nikako jedna precizna granica). Ako pak uzmemo da ima subjektivnog prava kad god ima tužbe, onda poričemo subjektivno pravo, jer pravo tužbe se prostire vrlo daleko. Ako odvojimo tužbu kao zasebno pravo, onda tek priznajemo da je i samo zastićeno pravo deo objektivnog prava i da tu i nema individualnog prava, već dela jedne celine. — Svi ovi argumenti sasvim jasno pokazuju zašto teorija nije uspeła da utvrdi pouzdan kriterium u čemu se sastoji supstanca subjektivnog prava: u volji, interesu ili u obadvoma. Ni

volja ni interes to ne mogu ni biti. Međutim, u istini ni volja ni interes ne mogu da se odvoje jedno od drugog. Volja sama za sebe bez sadržine ne znači ništa i stvar je nemoguća, ali ni interes po sebi ne može biti pravo, jer pravo se može pojaviti samo onda kad je interes povredjen i volja interveniše da ga zaštiti. Otuda je sasvim prirodna težnja nauke da dospe do jedne teorije koja će kombinovati ova dva momenta. Ali to znači da je moć volje suština subjektivnog prava, da ono predpostavlja jednu moć kod jednog lica koja se može nametnuti drugim, superiornost jedne volje nad drugom. Suprotnosti medju teorijama su prividne, pošto se vrednost socialna subjektivnog prava može pojaviti tek u momentu kad se interes potvrdi spolja manifestacijom volje titulara prava ili jednog drugog lica. Dovedena do te tačke, teorija o subjektivnom pravu gubi svoj smisao: jer u pravu nema nikakve više volje osim volje pravnog poretka, norme. U ostalom, moglo bi se u smislu Kelsenovih izvadjanja ukazati i na ovo. Interes i volja, shvaćeni kao konkretni, oni su savršeno relativna stvar; shvaćeni kao apstraktni, oni mogu biti samo identični sa pravnim poretkom, jer više se ne pita šta je htelo lice i da li je odista stvarno u pitanju njegov interes, već šta određuje pravni poredak: šta je on (pravni poredak) hteo s obzirom na opšti interes kako ga on razume.

Prešavši na taj način bitne perspektive norme: eliminišavši ono što je izvan prava; pokazavši da nema prelaza od protivpravnosti do subjektivnog prava i da se u vezi sa tužbom ne može izgraditi jedno subjektivno pravo i najzad porekavši tradicionalne teorije — Duguit dospeva do kulminacije u svojoj argumentaciji. Pošto je svaki naš akt, naša volja u njemu izražena, po mišljenju Duguitevom, samo jedan uslov primene objektivnog prava, to ni (subjektivno) pravo, kao ni dug, koji je posledica jednog takvog akta ne može biti ništa drugo. »Reći, da Secundus duguje 100 franaka Primus-u, to znači sasvim prosto da će on ako ne plati, povrediti jedno objektivno pravo koje naredjuje da se izvršuju preduzete obaveze.« Podneti tužbu pak ništa drugo nego da objektivna norma nalaže organima javnim dužnost da osiguraju izvršenje jednog duga. Ovakva argumentacija znači, da se u krajnjoj liniji osnov za poricanje subjektivnog prava nalazi u normativnosti prava, u tome, na ime, da je volja tako reći samo jedan refleks norme, nemajući jednu svoju samostalnost. I to nije slučajno, kad se poriče subjektivno pravo, kao što ćemo to videti pri kraju izlaganja.

Tako je Duguit koji je pošao od jednog solidarističkog (univerzalističkog) gledišta, dospeo do normativnosti koja čini polaznu tačku kod Kelsena.²

Kelsen. Njegovo gledište ćemo izložiti prema njegovom delu *Allgemeine Staatslehre*, gde ga je on na jedan sintetičan i precizan način u kratko izneo.

Kelsen je, još u svojim *Hauptprobleme*, gde je vodio opširne diskusije sa tradicionalnim teorijama o subjektivnom pravu, naglasio transcendentni karakter ovog pojma, što će reći da su tradicionalne teorije volje, interesa i kombinovane, psihološke i socialne, i otkrio individualistički i prirodnopravni karakter i u samoj teoriji interesa (jer ona takodje odvaja jednu sferu za individuu). Kao i na drugim pitanjima, i na ovom on dokazivao da su ovakve teorije posledica gledišta da je pravo imperativ (dakle imperativne teorije). Po tom gledištu s jedne strane ima jednog suverenog subjekta države koji zapoveda i s druge subjekata, pojedina i organizacija koje nisu država, koji slušaju, i ovi sad poslednji koji slušaju svojim subjektivnim pravima traže garantiju prema državi koja zapoveda, ne dajući joj da ulazi u jednu njihovu sopstvenu sferu. To pak odmah ukazuje na prirodnopravni karakter teorija o subjektivnom pravu. Tamo je Kelsen, na jedan virtuozan način, ukazivao na sve konsekvence, naročito teorije interesa, da se gubi najzad svaki trag subjektivnog prava, da se individualni interes, kao i volja, utapa u kolektivni interes ili volju i da nam kraju krajeva ne ostaje u rukama ništa stvarnog osim norme. Pri tome Kelsen ističe specialno da nema (ne postoji) prava na sopstvenu akciju, kao i dužnosti na tuđu (jer sopstvena akcija je nešto što pretpostavlja čoveka za sebe, van pravnih veza s drugim ljudima i što se može objasniti samo individualističkom koncepcijom (odn. protivstavljanjem suverenog državnog subjekta i slobodne ličnosti čoveka).

Ali u ovom delu on je sam jošte verovao da ima subjektivnog prava, i sve napore je upravio na to da nadje jednu formulu koja odgovara normativnosti prava. Tradicionalna, imperativistička teorija

² Potrebno je samo odmah napomenuti da u njegovoj argumentaciji gore izloženoj, ima takodje izvesnih momenata koje možemo obeležiti kao slučajne po vrednosti koju mogu imati, kao na pr. kad se kod krivične odgovornosti služi dokazom da država nije pravno lice. U tu kategoriju dokaza, po našem mišljenju, spada i onaj da ima subjektivnih prava gde nema subjekata, bez obzira na vezu s pravom tužbe jer, ako nema subjektivnih prava, ima pravnih situacija koje moramo vezati sa subjekte. To znači, da se stvar pre tiče problema subjekata, nego subjektivnog prava.

pitanje postavlja: čemu (čemu služi pravo), u mesto kako (kako se subjekt odnosi prema objektivnoj normi). Medjutim u njegovoj formuli subjektivnog prava sasvim se jasno ispoljio objektivistički karakter prava, jer volja pojedinca je bila samo jedan uslov da se stavi u istini jedina prava volja — volja države, a uz to on je bio još onda akceptirao primat dužnosti. Od toga do poricanja subjektivnog prava nije bilo daleko. Volja pojedinaca imala je već samo značaj funkcije norme. Konceptija subjektivnog prava pretpostavljala je jednu psihičku realnu volju, realan akt, jer onda je volja mogla imati neku samostalnost. Pošto medjutim u njegovoj konceptiji volja nije psihička, onda je imala postati isključivo samo sadržina norme, t. j. ona se na kraju krajeva kao njen refleks izgubila u objektivnom pravu.³

U *Allgemeine Staatslehre* on sasvim precizno kaže da cilj ne spada u opšte u sferu normativističkog gledišta, upućujući na svoj zaključak da opšta teorija o državi ne može u opšte da govori o cilju države. Interes je jedna relativna stvar i što je važno, moraće da se govori o prosečnom interesu, što je metodološki pogrešno jer jedan interes je svoj, ako je konkretan i, što znači da je on interes samog pravnog poretka. Volja koja se može pojaviti u više važnih i nijansiranih situacija u svojoj aktivnosti, na kraju krajeva može biti volja pravnog poretka. Ono što se naziva pravom, to je u stvari uvek dužnost drugog, u najmanju ruku dužnost države (kao u slučaju kad čovek pokreće spor). Relevantna je stvar tu da, i kad čovek podnosi tužbu, to što se naziva pravom jednog subjekta ne gubi svoj karakter objektivnog prava. Prava slobode pak u opšte nema. Država, odn. čovek kao državni organ može samo ono, što mu pravni poredak dopušta, pošto kao državni akti mogu važiti samo činjenice koje su u pravnim normama regulisane. Reći: ja imam pravo da dišem, da radim, da šetam itd. ne znači pravno ništa drugo nego da nema nikakve pravne norme koja bi me obvezala na suprotno. « Kad god ima prava ima i dužnosti ali ne i obrnuto, što znači, da je dužnost primarna u pravu. Samo (subjektivno) pravo, tačnije ovlašćenje, je takodje jedna norma, jedno treba, što se vidi jasno u tome, jer ima se

³ Tu nije važna stvar da li je on u tom delu subjektivno pravo uhvatio pravilno po obimu.

kundarnih norama, koje odredjuju sankcije, t. j. koje predstavljaju dužnosti.

Ono, što ima, to je opšta (apstraktna) i individualna (konkretna) perspektiva prava. Subjektivno pravo je konkretna primena objektivne norme. Subjektivno pravo je i dužnost, jer zašto se ne bi i dužnost dovela u vezu sa subjektom i zašto subjekt ne bi mogao reći »moja« dužnost? Ako se kod javnih funkcija izbegava da se govori o subjektivnom pravu — mada i tu ima individualnih interesa i aktivnosti individualnih volja —, to pokazuje kako je po sredi jedna stvar, tudja (transcendentna) pravu. Teorija subjektivnog prava pogadja istinu, u koliko je odista pri proizvodjenju (stvaranju) pravnih norama potrebno učešće pojedinaca, ali to nikako ne dokazuje, da ima subjektivnog prava, već samo pomaže da dublje pogledamo u strukturu prava i da, u pogledu subjektivnog prava, otklonimo teškoće da bi se pravo tužbe moglo logično objasniti prema pravu koje prati i prema političkim pravima, od kojih hoće da se odvoji.

O subjektivnom pravu može se govoriti samo sa gledišta cilja kome služi norma. I tu ima, kao i inače, individualističko i univerzalističko gledište. Ali dokle univerzalističko predstavlja tendenciju za formiranjem subjektivnog prava, individualističko je to koje ga održava i koje ga je stvorilo. Ideja o subjektivnom pravu je došla od ideje prirodnih prava sloboda individue i, prema tome, znači, sa gledišta pozitivnog prava, jednu konfuziju metoda (unošenje političkih momenata u normativno gledište).

Tako je Kelsen isto onako kao i Duguit, pojam subjektivnog prava oglosio kao zablude koja potiče od jedne individualističke i prirodnopravne koncepcije.

Poredjenje. Očevidno je da je normativnost kod obadva pisca došla do izražaja. Tačnije rečeno, normativnost se pojavila i kod Duguit-a savršeno jasno i kulminirala u izjednačavanju prava i dužnosti kao uslova jedine prave stvarnosti, jedinog uzroka-norme (i ob subjektivnog prava nije ostalo ništa više nego samo da je to jedna ekonomska vrednost, korist). Ipak ima jedna razlika. I ona je u tome, što Duguit polazi od solidarnosti pa dospeva do normativnosti, Kelsen pak obrnuto počinje od normativnosti. Kelsen u samom početku ističe

normativističko gledište, smatrajući da subjektivno pravo znači posmatrati pravo (objektivno) sa gledišta cilja koji je transcendentan pravu i kad odbacuje individualizam. Usled ovih polaznih tačaka ima izvesnih razlika u akceptiranju momenata. Kao što su se kod Duguit-a pojavili momenti pozitivnog prava (na pr. razlikovanje krivične i civilne protivpravnosti, ili izvesne interesantne situacije po vezi subjektivnog prava i tužbe), i naročito opserviranje odnosa opšteg i posebnog interesa — tako se kod Kelsena pojavila u naročito jasnoj svetlosti struktura prava (ukazivanje na višestruke situacije volje prema pravnim normama, a naročito na vezu subjektivnog prava sa modusom stvaranja objektivnog prava). Ima tu izvesne razlike i u akceptiranju glavnih momenata i u pogledu same normativnosti. Ali to ne znači mnogo. Jedina ozbiljna razlika bi bila u pogledu solidarističke koncepcije prava, koja čini polaznu tačku kod Duguit-a. Ali, i tu će nam analiza otkriti dodirnih tačaka, jer se i kod Kelsena može da konstatuje barem tendencija ka univerzalizizmu, ako on nije latentno sadržan u njegovom normativizmu.

Kod Duguita se prelaz od solidarizma čini na taj način, jer je i norma socialna, i kao takva izraz društvene solidarnosti (ili prostije jedna organizacija koja zadovoljava opšte društvene potrebe, ograničavajući individuu i služeći se prinudom). Kod Kelsena međutim ta ista činjenica (vrednost socialna prava) mora imati vrednosti. Za Kelsena pravo je po svojoj prirodi ograničavanje. Iz toga je Kelsen izvukao zaključak, da je dužnost primarna. Ali iz toga se da izvući, da je pravo socialno, jer samo u društvu je moguće ograničenje, t. j. onde gde individua nije bila niti može biti apsolutna. To u ostalom potvrđuje činjenica da Kelsen nalazi da je samo individualističko gledište to, koje unosi ideju subjektivnog prava (i vodi ideji »stečenih prava«) i da ga univerzalističko ukida. Ali, ako je to tačno, onda znači da se pravo ne može objasniti individualističkom koncepcijom već samo univerzalističkom. (Druga je stvar, razume se, što je Kelsenu data mogućnost da univerzalizam shvati na jedan kritičan način i što ima pitanja koja imaju interesa samo kao čiste logičke konstrukcije, kakvo je na pr. pitanje o narodnoj suverenosti, koja je ponikla iz individualističke prirodno pravne koncepcije, ali gde je glavno da se narod ne može konstruisati kao jedan suvereni subjekt.) Ovo približavanje izbija i u jednom konkretnom momentu, i to na ime u negiranju karaktera subjektivnog prava pravima sloboda. U krajnjoj liniji tu mi možemo da nadjemo objašnjenje u podvajanju individualne sfere od socialne. Kod Duguit-a nam to izgleda glavni moment, od koga je on pošao, nesvesno ispunjen pojmom socialnog kod Durkheima. Duguit sam, do duše, veli da je to u strukturi norme. Ali struktura norme se određuje, pošto se prethodno odredi domašaj pravne norme; a to je, kritički uzevši, moguće samo na ovoj osnovi. Što se tiče Kelsena,

njegova formula kulminira u tome, da državna akcija može biti samo pozitivno regulisana. Ne znači li to da je država jedna društvena institucija za zadovoljavanje zajedničkih potreba i nije li to, (što spada u državu) na njegovom jeziku, u kome pojam države igra centralnu ulogu, *socialno*, a drugo (što ne spada u državu) individualno i samo individualno. Ali njegovo tvrdjenje da prava sloboda znače da tu nema norme (koja bi ih obvezala na suprotno), i ne može naći drugog objašnjenja nego koje smo dali (u što će nas uveriti kad damo odmah niže svoj kritični pogled na ove teorije).

No sasvim je pojmljivo da će ipak ostati i u ovoj stvari jedna razlika među njima, i ona se sastoji u tome, što Kelsen ne ide dokle ide Duguit. Duguit-u je važno u ovoj stvari odnos individue prema celini, i to, na ime, njena relativnost i zato on ukazuje na materialne posledice otuda. Kod Kelsena naprotiv sva je pažnja obraćena da se *formalno* emancipuje samo za sebe, t. j. položaj individue u strukturi prava a u toj težnji prirodno je da Kelsen odbaci podjednako individualizam i univerzalizam. Ali nama izgleda da tu čini jednu kontradikciju, kad s druge strane uzima da je samo individualizam taj koji stvara pojam subjektivnog prava i koji dolazi u opreku s pozitivnim pravom. Tu Kelsen ima pravo, u koliko se mogu postaviti dva različita pitanja (o samoj strukturi po sebi i čemu služe norme odn. kome). Ali to ne znači da univerzalizam nema vrednosti u opšte. On je ima, i ona je u tome, što samo univerzalizam (koji čoveka priznaje kao *socialno* biće i u pravu ga uzima u *socialnim* vezama) može objasniti pravo. Kakav je taj univerzalizam i koliki je njegov domašaj, to je stvar za sebe. Medjutim Kelsenov normativan »*formalizam*« izdaje ga na ovom pitanju, te ne može dovoljno jasno da izvede ovu ideju i dovodi ga čak u protivrečnost (da tvrdi da se i univerzalizam ne tiče protivnog prava, a da je ipak *samo* individualizam kriv za subjektivno pravo). Ali to nije prvi slučaj kod Kelsena koji operiše s pojmom prava kao *Norme*.

Kritički pogled. Nemajući dovoljno prostora, mi ćemo se ovde ograničiti da ukažemo u svoj kritičkom pogledu na neke bitne momente na jedan najkraći mogući način.

Pre svega, nama izgleda da se o subjektivnom pravu mora govoriti sa *gledišta pozitivnog prava*. Kad je pozitivno pravo odredilo jednom generalnom klauzulom (izrično ili prećutno; kako u opšte, ovde je indiferentno) da pojedinci mogu braniti svoja prava tužbom i da mogu tražiti naknadu štetu, onda nauka treba da odredi koje su to pravne situacije (naročito ako pozitivno pravo čini razliku između subjektivnog prava i neposrednog interesa). Tu ne pomažu

argumenti Duguit-evi o odnosu tužbe prema subjektivnom pravu (da nema na pr. precizne granice između subjektivnog i refleksivnog prava, ili da teorija nije jošte uspela da dodje do jednog objašnjenja i jedne definicije subjektivnog prava). To su nezgode koje se inače susreću u pravu i, što se tiče odnosa subjektivnog prema refleksivnom pravu, po našem mišljenju, neizbežne, pošto u pravnom svetu ima prelaza, kao i svuda u životu. Medjutim, ipak, Duguit i Keisen su nam i tu omogućili da subjektivno pravo shvatimo kao izraz individualizma. Pravo, na ime, danas ogradjuje jednu individualnu sferu, ostavljajući da se individua slobodno kreće u zaštiti izvesnih svojih interesa (ako oni nalaze da su odista po sredi njihovi interesi u granicama mogućnosti koje je pružilo pozitivno pravo) i stavljajući joj na raspoloženje da se sama brani tužbom. Ali to ne znači da samo onda ima tužbe. Tužba je jedno tehničko sredstvo da se obezbedi pozitivno pravo. I zato, i ako je pozitivno pravo vezuje normalno za subjektivno pravo i za lice kome ono pripada, po individualističkom principu, ipak gde su angažovani i drugi interesi i gde je važno osigurati samo objektivnu zakonitost, domen tužbe se proširuje. Isto tako, a priori, ne znači da mora biti naknade šteta samo onda, kad ima subjektivnog prava. Ako ima drugih principa u pravu (pored ovog individualističkog), koji traže naknadu štete, u opšte ako su potrebna ograničenja individualizma u ovoj tački, onda se ne vidi zašto ne bismo mogli dati naknadu štete, i kad nema subjektivnog prava. Duguit je u ovoj stvari pokazao izvanrednu naučnu smelost tvrdeći u dvema trima situacijama da je tu data naknada štete, i ako nema subjektivnog prava. Mi mislimo ipak da je on tu u pravu.

Sociološki uzevši, mora se priznati individualni interes, ako se neće da padne u nenaučne koncepcije o društvu kao realitetu za sebe (organističke i metafizičke odn. teleološke). Prava pozitivistička koncepcija mora priznati realitet individue, izvesnu njenu samostalnost prema socialnom. Nikako to ne znači da tu ima jedna apsolutna pregrada između individualnog i opšteg interesa i neka isključiva suprotnost medju njima. Idealnih slučajeva samo posebnog i samo opšteg ni po tradicionalnoj teoriji nema, već interesa, ka-

ko je to i tradic. teorija formulisala, neposredno posebnog i posredno opšteg (kao i obrnuto). U istini pak ima pretežno posebnog ili opšteg ili istovremeno posebnog i opšteg kombinovanih na razne načine, i pozitivno pravo se prema tome odlučuje na jedno ili drugo, posebni ili opšti interes, ako ne prizna da su kombinovani. Medjutim, pozitivističkoj sociologiji se prebacuje da je potencirala važnost socialnog i da u vezi s tim pravi konfuziju opservacija socialnih činjenica sa idealom, s etičkim ili političkim postulatima. Odista, kad Duguit, u smislu koncepcije Auguste-a Comte-a, tvrdi da individua nema subjektivnih prava, već samo funkcija (dužnosti), onda je samim tim upravljen da napusti teren solidarnosti (uzajamne zavidnosti) kakva je data i da konstruiše sistem prava, u kome je, po našoj formuli, glavna tendencija upravljena da se obezbedi opstanak svake individue (ili, recimo, zaštite svi članovi). To bi značilo da je on prešao na teren jednog specialnog pozitivnog prava (na pr. kakav je nemački ustav) ili da, kad to nije ostvareno u zemlji na koju on misli, jedan ideal. U tome se može ići vrlo daleko do onog idealnog stanja kakvo zamišlja sebi jedan hrišćanin (gde bi individua bila gotova da sebe žrtvuje za celinu, gde bi vladala ljubav), mada to ne bi moralo značiti da se ukidaju sve slobode ili čak da se mnogo ograničavaju (pošto su na pr. duhovne slobode potrebne za celinu). Univerzalizam, pravilno shvaćen, zasnovan na pojmu društva kao uzajamne zavisnosti ljudi — kako je to Duguit vrlo dobro precizirao sam, pri čemu je toliko naglašavao realitet individue, da su mu pozitivisti zamerili da tu više nije pozitivista, naročito ne priznajući društvene zajednice i državu kao pravno lice — znači da se individua i u pravu ima da uzme sa svojim socialnim vezama (barem sa elementarnim zajedničkim interesima svijui članova, odn. države) i njena prava kao relativna. On znači, zatim, da je pravo jedno ograničenje individue i da je sloboda takodje, kao društvena pojava, sama jedno ograničenje, pa ipak zato jedina sloboda za koju čovek zna i koju može imati, jedina i prava. On čini, sem toga, objašnjivim sve oblike pozitivnog prava (i solidarističko ili socialističko ili hrišćansko kao i individualističko ili egoističko ili nehrišćansko), trans-

formaciju njegovu pod uticajem transformacije društvenih odnosa, t. j. društvene solidarnosti i, iznad svega, da nikad nije bilo »čistog« individualizma, što je O. Spann u ekonomiji takodje definitivno utvrdio. Jedna univerzalistička koncepcija dakle vrši u pravnoj nauci sličnu ulogu teorijama koje vrše realističke teorije u ekonomiji koje neće da operišu barem isključivo, s apstraktnom jedinicom, atomom kakav je homo economicus. — Kako su granice dokle će ići ograničenja individue po prirodi stvari sasvim relativne u jednom individualističkom sistemu (kakav je na pr. ustav Sjedinjenih Američkih Država) i kako je razlika između individualističkih i solidarističkih u tendencijama, to je kod Duguit-a moglo lako da se desi da, govoreći o solidarizmu kao univerzalizmu u opšte, govori o solidarističkom pravu, naročito kad su se mogle opažati transformacije modernog prava, čak i protiv zakona i ustava u tome pravcu. Pa ipak, Duguit-eva misao univerzalizma jasno se kreće oko centralne tačke stvari i dobila je jednu relativno odličnu formulu u pojmu čoveka kao socialnog bića i čoveka, uvek, zavisnog od drugih ljudi, i njegove praktičke opservacije i zaključci kreću se oko toga. Kod Kelsena je tu slučaj taj, da je došao, kao i na drugim pitanjima, do sasvim odredjenog odbacivanja individualizma, ali ne i do univerzalizma, kako je to pokazano napred.

Obadva ova pisca, i Duguit i Kelsen, opazili su da je pravo ograničenje ili vezanost. I ono to jeste, jer čak i jedan ugovor znači već jedno uzajamno ograničenje individua. To ograničenje u pravu se pojavljuje još u toj specialnoj formi, da ne samo u državi u stvari jednostrana akta čine polaznu tačku u regulisanju, već ima i sankcije (t. j. dužnosti za isvesna lica da štite prava, što će reći primarne norme). Kad iz toga ovi pisci izvedu da je dužnost primarna (da je pravo bez dužnosti nemoguće) oni imaju pravo, u koliko je odista moguće, da svi organi imaju dužnosti u kom će smislu raditi i da li će raditi (pretpostavljajući da je zabranjena ili nije predviđena revizija ustava) i da od državnih organa zavisi hoće li davati prava individuama, odvajajući javnu od privatne sfere.

Praktično, međutim, tu valja staviti ograničenja. Jer tu je pre svega potrebno da prvi organ, koji je ponikao neposredno iz socialnog života i koji ne može biti obuhvaćen pravnom metodom, mora imati čak neograničenu slobodu kako će shvatiti opšti interes, kao i da mora biti jednog organa koji će vršiti čak neograničenu kontrolu (po antinomičnoj prirodi prava da samo sebe, i ako ograničenje, ne može da ograniči). Jer tu, zatim, mora biti jošte momenata sloboda i kod samih upravnih organa, čak i u pravnoj državi. Da ne govorimo o slobodama pojedinaca — gde bi bilo interesantno da se odredi minimum priznanja slobode i interesa koje mora da imaju (s obzirom na to da pravo ima da razpolaze uvek nekim sankcijama koje će imati uticaja na ljude).

Kad iz toga zaključuju da nema subjektivnog prava, oni su takodje samo relativno u pravu.

Mi znamo da i ovlašćenja (čija se egzistencija mora priznati, ali koja se ne moraju priznati kao subjektivna prava) moraju biti zasnovana na pravnim aktima (jerarhijski povezanim), da imaju sankcije koje su dužnosti za lica koja ih imaju i lica koja ih vredjaju kao tuđja (prava) i da tužba nije ništa drugo nego sredstvo objektivnog prava da se zaštiti. Pitanje je da li se iz toga može zaključiti da nema subjektivnih prava. Mi možemo priznati svu relativnost slobode u pravu: da čovek ima slobodu u tom ili tom pogledu, odn. toliko a u drugom ima dužnosti (mora), da jedno pravo može povući za sobom niz dužnosti i da su prava i dužnosti najintimnije povezana; da se subjektivno pravo postepeno formira dokle ne dospe do jednog dovoljno konkretnog oblika da spada u domašaj pojedinaca (jedno pravo na pr. povredjeno zakonom nema sankcije ili jedno pravo zavisi od diskrecione vlasti državnih organa). Pa ipak ne bismo se mogli odlučiti da nema subjektivnih prava. Ako se subjektivno pravo shvati kao sloboda u individualnom interesu, onda mi priznajemo da ima subjektivnih prava. Stvar je u tome, što moramo priznati realitet slobode kao i dužnosti. Organičenje ili regulisanje koje vrši pravo, s jedne strane posmatrano, znači dužnost: to je ono što je pozitivno regulisano (mora naše ponašanje biti takvo ili onakvo) ali s druge strane ono je slobod-

da: to je ono što je negativno regulisano (može ako ili kako hoće). Između te dve situacije postoji razlika koja praktično nesumnjivo znači, i nju priznaju i Duguit i Kelsen, obeležavajući pravo kao situaciju ovlašćenja (ili, nedovoljno kritično govore o subjektivnom pravu u smislu pozitivnog prava). Uvek je tu u pitanju norma, ograničenje ili regulisanje, ali ta norma radja iz sebe, kroz niz pravnih akata, počevši od primarnog ustava do poslednjeg konkretnog akta, dve različite situacije: dužnost i sloboda. Ako je ta sloboda u posebnom interesu, onda zašto takvu situaciju ne bismo obeležili subjektivnim pravom, bez obzira na neminovnu relativnost posebnog i opšteg interesa, relativnost njihove suprotnosti? Uvek je tu jedna ista stvar, norma, ali jedna složena stvar koja znači u jednom odnosu dužnost u drugom slobodu, stvar koja je složena iz dve stvari: dužnosti i slobode. Treba dakle da razlikujemo akta pravna, jerarhiski poredjana, jerarhiju koja je glavni nerv prava i situacije ljudi koje su dvojake. Istina, te situacije su podjednako zavisne od jerarhije (akata) i, naročito, da li će biti slobode (kad zamislimo idealan slučaj da pravo sve reguliše, na pozitivan način kao dužnost, kao mora, što izvedeno do apsolutnosti nije ipak apsolutno — stvar koja se ovde ne može razvijati). Pa ipak ne smemo smatrati da nema razlike među ovim situacijama. Sa jednog pravog pozitivističnog, empiriskog gledišta važno je da, kad ih ima, među njima postoji jedna razlika o kojoj moramo da vodimo računa. (Njih pak mora biti u praktičnom životu, i nauka, koja je dužna da o pravu vodi računa kao socialnoj pojavi o socialnim mogućnostima, vodiće računa i o ovome).

Ako o ovoj razlici ne vodimo računa, onda smo mi u oblasti jednog metafizičkog (u rdjavom smislu reči) načina mišljenja. Onda se, naime, zamišlja kako norma sadrži sve u sebi unapred i kako se sve pojave stapaju u jedno jedino. Duguit i Kelsen, poričući subjektivno pravo, došli su odista do toga. Jer šta to znači drugo kod Duguit-a kad tvrdi da je individualna volja samo uslov, a norma pravi izvor svih pravnih posledica, i šta znači drugo

kod Kelsena kad tvrdi da su ovlašćenje i dužnost samo sadržine norme koja uvek ostaje dužnost (treba)? Ne znači ništa drugo nego da su oni došli do jednog pojma norme, koja kao ono suvereni subjekt državni drži sve u sebi (ma da su obojica dublje i srećnije rešili pitanje odnosa države i prava nego teorija državne suverenosti) i ništa drugo nego sve unificirati, što se jasno ispoljilo kod Kelsena u opšte i na drugim problemima. Duguit i Kelsen pozitivisti u pravu, i Duguit pozitivista u opšte, izašli su iz granice pozitivizma. Kelsena tu prati fatalno njegov pojam norme kao nečeg suprotnog fakcitetu, u njegovom prenapregnutom dualizmu norme i stvarnosti, a Duguit-a je tu zadesila sudbina koja i pozitiviste sociologe kad zaborave na realnost, vrednost, samostalnost individue u socialnom procesu. Vratimo se dakle na pravi pozitivizam, na pravu formulu njegovu u ovom pitanju!

Pa ipak, i pored svega toga, zasluga ovih pisaca i na ovom pitanju, na kome su imali najmanje izgleda na odobravanje u naučnim krugovima i gde su izazvali jednu mnogostruku opoziciju, i tu njihova zasluga je ne mala. Oni su otkrili i ukazali na funkcionalni karakter subjektivnog prava, na njegovu relativnost kao posebnog interesa u odnosu na opšti, na njegovu relativnost kao slobode u strukturi prava. Subjektivno pravo nije nikakva supstanca ogradjena, sama za sebe, već deo i član jedne celine, bez koje se ne može shvatiti i bez koje ne znači ništa. To je međutim stvar, koja se zaboravlja u tradicionalnoj teoriji, za koju se u najmanju ruku nema osećanja. Da to vredi mnogo i praktično, pokazali smo napred u pogledu tužbe i naknade šteta, a možemo pokazati još i u mnogim drugim pitanjima, kao i da je tu tradicionalna teorija grešila. padajući u izvesnim momentima u individualističko-prirodnopravno gledište. Ali to su stvari koje zaslužuju da se naročito obrade i možda je dužnost onoga koji dodje do zaključka do koga smo mi došli, da osvetli i dokaže svoje tvrdjenje o tradicionalnoj teoriji u jednoj specialnoj studiji.

Sodna izvršba v Sloveniji v letih 1918 — 1925.

Dr. Milan Škerlj.

I. Uvod.

V članku »Nekaj sodne statistike«¹ sem nakratko obdelal tudi številke o izvršbi, ki so jih nudili poslovni izkazi sodišč v Sloveniji za l. 1918—1921. Omenil sem, da je število sodnih eksekucij koncem vojne silno padlo napram l. 1912, za katero je na razpolago zadnja znanstveno obdelana sodna statistika, da od l. 1918 zopet raste, da pa vendar številke dokaj jasno kažejo razdolžitev nepremičnin in da do konca l. 1921 za ta del še ni bilo opaziti preokreta v predvojno stanje, zlasti je le redko prišlo do dražbe, pa tudi do prodaje premičnin. Za sodišča pa izvršba do kraja l. 1921 niti zdaleka ni pomenila onega bremena, kakor pred vojno.

Splošni glas o obči gospodarski krizi me je napotil, da sem preiskal, kako se naše povojno gospodarsko življenje odraža v sodni statistiki o izvršbi, privzel pa sem še števnice, ki jih naša sodišča napravljajo o dražbah nepremičnin in prodajah premičnin.²

Da je bilo mogoče primerjanje z l. 1912, sem moral glede načina razporeditve številk slediti tabelam v publikaciji bivše avstrijske statistične centralne komisije »Österr. Justizstatistik,

¹ Slov. Pravnik 1922, str. 173 sl.

² Prehitel me je deloma dr. Al. Trstenjak s člankom »Zadolževanje na kmetih v Sloveniji«, v »Socialni Misli«, l. 1926, str. 159. Samo deloma, kakor kaže naslov sam. Ni se oziral na splošno stanje izvršb, niti ne, pač ker mu ni bil na razpolago material, na značilna razmerja med številom izvršbenih predlogov, številom dražbenih oklicev in številom izvršenih ali brezuspešnih dražb, slednjič ne na razmerje med cenilno vrednostjo in doseženim najvišjim ponudkom niti ne na velikost prodanih posestev. Za tako preiskavanje potrebni material mi je dalo na razpolago predsedništvo višjega deželnega sodišča v Ljubljani, za kar se najtopleje zahvaljujem. — One statistike pa, ki bi dala najboljšo podstavo za razpravo o zadolžitvi nepremičnin, žal nimamo, ker se je po prevratu iz raznih, tedaj tehtnih, razlogov opustila zemljiškoknjžna statistika. Ali bi se sedaj ne dala zopet uvesti, za nazaj vsaj v najvažnejših smereh?

ein Handbuch für die Justizverwaltung. 1912.« Popolnoma se jim nisem prilagodil, dodajal sem in izpuščal.

Skupine so mi okrožja zbornih sodišč prve stopnje (»Ljubljana«, »Novomesto«, »Celje«, »Maribor«), dalje »Kranjsko« (za prvi dve okrožji), »Štajersko« (za drugi dve), »Slovenija« (za vse štiri); »Ljub.« pomeni sodni okraj ljubljanski »Marib.« mariborski kot najbolj mestna sodna okraja, »Prekmurje« sodna okraja Murska Sobota in Dolenja Lendava. Kjer po l. 1919 Prekmurje ni zapopadeno v »Mariboru«, je to povedano.³

II. Poslovni izkazi.

A. **Število izvršb sploh.** Skupno število novih izvršenih predlogov (prirastka) je bilo v letih 1912, 1918—1925 po gori navedenih skupinah⁴:

Ljubljana	13.404 (472), 1784 (63), 2529 (87), 3360 (115), 4301 (147), 4849 (166), 6688 (229), 9161 (314), 13.863 (441).
Novo mesto	8464 (465), 1307 (72), 1662 (95), 1995 (114), 2177 (124), 2356 (135), 3469 (198), 4656 (266), 6748 (385).
Kranjsko	21.868 (469), 3091 (66), 4191 (90), 5355 (115), 6478 (139), 7205 (154), 10.157 (217), 13.817 (297), 19.611 (420).
Celje	9791 (413), 2301 (97), 2754 (117), 3637 (155), 4053 (172), 4436 (189), 6430 (274), 8457 (360), 11.802 (502).

³ Prebivalstvo sem računal za l. 1912, 1918.—1920. po štetju iz l. 1910., nadalje po štetju iz l. 1921. Izpremembe na naši severni in zapadni meji (Logatec, Pliberk-Prevalje, Apaška Kotlina, Prekmurje) sem upošteval tako pri številu prebivalstva kakor pri številu izvršb kolikor mogoče; nekaj napak se za ta del ne da odpraviti, vendar so neznatne, deloma absolutno, deloma, ker se med seboj pobotavajo. — Številke o izvršbah se deloma razlikujejo od onih, ki sem jih objavil l. 1922., upošteval sem sedaj tudi Prekmurje, včasih gre pač za neznatne računske napake, kakor so pri več tisoč računskih operacijah neizogibne. — Mnogobrojnih tabel zaradi predragega tiska ni moči objaviti; tudi absolutnim številkam sem se večinoma ognil, kjer gre samo za strukturo izvršbe, ker se ta mnogo bolje odraža v odstotnih številkah.

⁴ Številke v oklepajih pomenijo število izvršb, računjeno na 10.000 prebivalcev, t. j. gostoto izvršb.

Maribor ⁵	10.928 (425), 2354 (91), 2970 (117), 4601 (129), 6202 (171), 7354 (207), 9523 (267), 11.897 (334), 16.816 (472).
Štajersko	20.719 (419), 4655 (94), 5724 (117), 8238 (139), 10.255 (172), 11.790 (199), 15.953 (270), 20.354 (344), 28.618 (484).
Slovenija	42.587 (444), 7746 (81), 9915 (104), 13.693 (130), 16.733 (158), 18.995 (180), 26.110 (247), 34.171 (323), 48.229 (456).
Ljub.	5668 (609), 876 (94), 1197 (114), 1389 (132), 1831 (174), 2484 (237), 3429 (327), 4340 (413), 6032 (574).
Marib.	4004 (471), 948 (112), 1204 (138), 1588 (183), 2401 (276), 2813 (323), 3696 (425), 4528 (520), 6457 (742).
Prekmurje, od l. 1920 dalje	548 (60), 632 (69), 912 (99), 1136 (124), 1341 (150), 1689 (184).

V l. 1918. je izvršba v celi Sloveniji padla na 18'6% napram l. 1912., mnogo bolj na Kranjskem nego na Štajerskem (14'1% in 23'6%), najbolj v ljubljanskem okrožju (13'2%), najbližje bojišču. Od l. 1919. raste povsod, vendar ne enakomerno. 25% predvojnega stanja je dosegla na Štajerskem že l. 1919., v ljubljanskem okrožju l. 1920., v novomeškem l. 1921.; 50% v mariborskem okrožju l. 1921., v celjskem in ljubljanskem l. 1923., v novomeškem l. 1924. Predvojno stanje izvršb je preseglo mariborsko okrožje l. 1924. s 108%, — l. 1925: 152'7% —, celjsko l. 1925. s 119'7%, kranjski okrožji še ne, vendar je ljubljansko s 96% že prav blizu, manj novomeško z 79'7%. Toda okraja Ljubljana in Novomesto za-se sta 100% že prekoračila, okraj Maribor ima že 161'3%, okraj Laško celo 163'6%. Razlike napram porastu v celi Sloveniji (1919: 23'8%, 1920: 32'9%, 1921: 40'2%, 1922: 45'6%, 1923: 62'8%, 1924: 82'2%, 1925: 116% napram 1912 = 100%) so torej prav znatne. Katastrofalen je v celi Sloveniji porast iz l. 1924 v l. 1925.

⁵ s Pliberkom.

Ne bilo bi pa pravilno, izvajati sklepe samo iz absolutnih števil, kajti število prebivalcev se je v Sloveniji od l. 1912 izpremenilo, padlo je nekoliko v celjskem in novomeškem okrožju, zrastle v ljubljanskem (mesto Ljubljana) in zlasti v mariborskem (mesto Maribor, mejne korekture, pred vsem pa Prekmurje). Pravilnejše stanje se pokaže, če primerjamo gostoto izvršb. L. 1912. je prišlo na 10.000 prebivalcev v ljubljanskem okrožju 472, v novomeškem 465, v celjskem 413, v mariborskem 425, v celi Sloveniji 444 novih izvršenih predlogov.⁶ L. 1925. v celi Sloveniji 456, po okrožjih: Ljubljana 441, Novo mesto 385 — najugodnejše —, Celje 502, Maribor 472. Če pa odštejemo Prekmurje, ima Maribor gostoto 573, kajti Prekmurje ima samo 184. Preveč se za gospodarski položaj tudi iz teh števil najbrže ne sme sklepati. Menim, da bi se motil, kdor bi trdil, da je gospodarski položaj v Prekmurju ali na Dolenjskem ugodnejši nego v ljublj. okrožju. V ljubljanskem in mariborskem okrožju znatno uplivata mestna sodna okraja Ljubljana in Maribor s svojo izredno gostoto 574 in 742, treba pa upoštevati tudi čud dolžnikov in upnikov, dostopnost sodišč, v poedinih letih tudi posebne neprilike i. t. d., kar se vse naravnost ne vidi iz poslovnih izkazov.

Ena korektura pa je mogoča in potrebna baš na temelju izkazov samih. Po prevratu je namreč nerazmerno poskočilo število takozvanih uradnih izvršb, t. j. izvršb za izterjavo glob in pristojbin, po predlogu poganjajočega uradnika. Te izvršbe so znašale l. 1912. samo 12·8% celega prirastka, Kranjsko 14·1%, Štajersko 11%, Novomesto 14·5, Maribor 10·7, okraj Maribor celo samo 6·9%. Leta 1918. so bile, v istem redu, številke 23·7, 26, 22·3, 22·6, 24·2, 23·7; med seboj precej enake, pa mnogo višje. To pomeni, da število uradnih izvršb ni tako zelo padlo, kakor število zasebnih. Za l. 1923. pa imamo sledeče razmerje: Ljubljana 43·2, Novomesto 35·1, Kranjsko 40·5, Celje 33, Maribor 30·2 (Prekmurje 34·5), Štajersko 31·3, Slovenija 34·9: povprek ena tretjina izvršb je bila uradnih. Absolutne številke za l. 1912., 1918., 1921. in 1925. so bile 5455, 1799,

⁶ Slovenija je bila pod avstrijskim povprečnim številom.

5837, 14604 in zaradi svoje višine gotovo niso brez pomena za gospodarski položaj, dasi ne značijo toliko kolikor porast »zasebnih« izvršb, namreč čisto manj nezmožnost za plačilo, nego pozabljivost, nemarnost, nevoljnost; zadnje bo brez dvoma veljalo za kazenske stroške, ki se po prevratu, zlasti pa zadnja leta, izterjujejo mnogo strožje nego pred prevratom. Značilno pa je, da od l. 1922. naprej razmerje med številom vseh izvršb in številom uradnih zopet pada, tako da je bilo l. 1925. sledeče: Ljubljana 31'8, Novomesto 32'6, Celje 29'1, Maribor 29, Slovenija 30'3. Število zasebnih izvršb raste hitreje od števila uradnih, ipak je, brez Prekmurja, število vseh izvršb sicer porastlo za 3683, število zasebnih pa je bilo l. 1925. še vedno za 4669 manjše nego l. 1912.⁷

Iz vsega tega sklepam, da samo število izvršb ni tako vznemirljivo, kakor se vidi na prvi pogled. Dokaj bolj vznemirljivo je dejstvo, da tudi število zasebnih izvršb raste stalno, zadnja leta vedno huje, vsekakor izven vsega razmerja s porastom stanovništva.

B. Poedini načini izvršbe. Po predmetu izvršbe bi morali poedini načini izvršbe razne sloje prebivalstva zadevati različno. Izvršbe na nepremičnine npr. bi pričakovali pri nas razmeroma več v poljedelskih nego v bolj mestnih okrajih, izvršbe za izpraznitev rabokupnih predmetov več v mestnih okrajih, izvršba na denarne terjatve bi bila značilna za poslovne kroge. Izvršba na telesne stvari je brez dvoma najbolj splošna, vendar bi je pričakovali razmeroma manj v krajih, ki imajo razmeroma več stanovnikov — lastnikov nepremičnin. Zato velja preiskati še kretanje v številu raznih načinov izvršbe. To moremo na podstavi poslovnih izkazov v dveh med seboj popolnjujočih se smereh, 1. po medsebojnem

⁷ V poedinih letih je razmerje med številoma uradnih in zasebnih izvršb po okrožjih dokaj različno, poleg upliva čudi naroda se tu pojavlja brezdvoma tudi različna praksa (strogost) sodišč pri uradnih izvršbah. Ta razlog za razlike se da s primernimi navodili višjih oblastev več ali manj eliminirati in res kažejo številke zadnjih let neko zblíževanje. Ali se je tudi prebivalstvo morda že navadilo smatrati kazenske stroške za pravi dolg, ki ga treba plačati kakor vsak drugi?

razmerju števil poedinih načinov izvršbe⁸ v istem letu, 2. po porastu števil istega načina izvršbe v razdobju 1918.—1925.

1. Razlikujem sledeče načine izvršbe: *a)* prisilna osnova zastavne pravice, *b)* prisilna dražba, *c)* prisilna uprava nepremičnin, *č)* na telesne stvari, *d)* na denarne terjatve, *e)* »ostale vrste«, namreč na izročitev ali dajatev telesnih stvari, na druge imovinske pravice in sicer s prisilno upravo in po drugih izvršilnih sredstvih, v dosego dejanj in opustitev,⁹ *f)* za izpraznitve rabokupnih predmetov.

Razmerne številke so bile po redu *a)*—*f)* l. 1912. te:

Ljubljana	12—	:	4·5	:	0·6	:	68·1	:	11·4	:	2·9	:	0·5
Novo mesto	16·1	:	11·3	:	0·6	:	61·3	:	8·4	:	2·2	:	0·1
Kranjsko	13·6	:	7·2	:	0·6	:	65·4	:	10·3	:	2·6	:	0·3
Celje	14—	:	6·1	:	0·6	:	67·4	:	10·3	:	1·3	:	0·3
Maribor	9·6	:	3·5	:	0·6	:	72·5	:	12·5	:	0·8	:	0·5
Stajersko	11·7	:	4·7	:	0·6	:	70·1	:	11·5	:	1·	:	0·4
Slovenija	12·6	:	6·	:	0·6	:	67·7	:	10·9	:	1·9	:	0·3
Ljub.	7·9	:	3·1	:	0·7	:	70·	:	14·8	:	2·6	:	0·9
Marib.	6·4	:	2·2	:	0·7	:	72·4	:	16·6	:	0·7	:	1—

Številke dokaj dobro potrjujejo domnevo, kako bodo razdeljeni razni načini izvršbe. Pretežno agrarna okrožja imajo največje številke pri izvršbi na nepremičnine, bolj poslovna mestna okrožja večje številke pri izvršbi na denarne terjatve in pri izpraznitvi rabokupnih predmetov. Prisilna uprava igra majhno ulogo. Na Kranjskem prevladuje imobilarna izvršba, posebno v novomeškem okrožju, kjer je bila nepremičnina često edini imovinski predmet, na katerega je vredno seči z izvršbo.

V l. 1918. so bile številke te:

Ljubljana	4—	:	1·9	:	0·4	:	74·1	:	9·1	:	9—	:	1·5
Novo mesto	8—	:	4·5	:	0·1	:	51·4	:	7·5	:	17·1	:	1·4
Kranjsko	5·7	:	3—	:	0·3	:	68·7	:	8·5	:	12·4	:	1·4

⁸ Vsota števil različnih načinov izvršbe je redno višja nego vsota prirastka v dotičnem razdobju, ker isti predlog za izvršbo neredko vsebuje več načinov izvršbe. Za celo Slovenijo n. pr. je bil prirastek l. 1925: 48.229, število po načinih izvršbe pa 50.729.

⁹ Števila so za vsakega teh štirih načinov nizka — še najvišje številke ima četrta skupina —, zato sem jih spojil.

Celje	5.—	: 2·6	: 0·9	: 77·2	: 6·7	: 5·7	: 1·9
Maribor	4·3	: 2.—	: 0·2	: 77·1	: 10·5	: 3·7	: 2·2
Štajersko	4·7	: 2·3	: 0·5	: 77·1	: 8·7	: 4·7	: 2.—
Slovenija	5·1	: 2·5	: 0·4	: 73·9	: 8·6	: 7·7	: 1·8
Ljub.	2·1	: 1·1	: 0·7	: 76·7	: 10·3	: 7·4	: 1·7
Marib.	2·5	: 1·6	: 0·4	: 74·7	: 14.—	: 3·1	: 3·8

Struktura se med poedinimi okrožji skoro ni izpremenila, Kranjsko še prevladuje z izvršbo na nepremičnine, Štajersko z izvršbo na premičnine. Tem večje so izpremembe med posameznimi načini izvršbe. Izvršba na nepremičnine je padla v skupini *a*) na polovico, v skupini *b*) pod polovico, v skupini *č*) je znatno poskočila, v skupini *d*) neznatno padla, početvorila se je razmerno v skupini *e*), še bolj se je dvignila v skupini *f*). To se pravi, da je vsled vojne in njenih posledic padla pred vsem izvršba zaradi denarnih terjatev.

V l. 1919. in 1920. je bila slika za celo Slovenijo sledeča:

1919 = 6·4 : 2·6 : 0·2 : 73·8 : 10· : 5·4 : 1·6

1920 = 6·6 : 1·6 : 0·2 : 71·9 : 13·4 : 4·5 : 1·8

Skupini *a*) in *d*) sta porastli, skupini *b*) *c*) *č*) *e*) so padle:

L. 1921. in 1922. pomenita najugodnejše relativno stanje za imobilarno izvršbo. V celi Sloveniji l. 1921: 4·9 : 1·4 : 0·2 : 78·4 : 4 : 10.— : 3·4 : 1·7.

Leta 1922. pa:

Ljubljana	3·8	: 1.—	: 0·2	: 74·5	: 15·8	: 3.—	: 1·7
Novo mesto	6·1	: 2·4	: —	: 75·3	: 8·7	: 6·7	: 0·8
Kranjsko	4·5	: 1·4	: 0·1	: 74·9	: 13·5	: 4·2	: 1·4
Celje	5·9	: 1·8	: 0·3	: 75·5	: 12·3	: 3·4	: 0·8
Maribor	3·8	: 1·1	: 0·2	: 80·2	: 10·6	: 2·7	: 1·4
Štajersko	4·6	: 1·3	: 0·2	: 78·6	: 11·2	: 2·9	: 1·2
Slovenija	4·6	: 1·4	: 0·2	: 77·	: 12·1	: 3·4	: 1·3
Ljub.	1·6	: 1.—	: 0·3	: 73·9	: 19·2	: 2·1	: 1·9
Marib.	1·9	: 0·5	: 0·1	: 76·4	: 16·6	: 2·2	: 2·3
Prekmurje	4·5	: 1·7	: 0·2	: 86·8	: 1·9	: 4·3	: 0·6

Štajersko v imobilarni izvršbi ne zaostaja več za Kranjskim, daleko prednjači novomeško okrožje, najugodnejše je ljubljansko. Jasno se vidi, da je izvršba na nepremičnine značilna za poljedelske, na denarne terjatve in za izpraznitev rabokupnih predmetov za mestne okraje, prim. okraja Ljub-

ljano in Maribor z Novim mestom in Prekmurjem. — Skupina *e)* je silno padla — tudi absolutno —, skupina *f)* znatno porastla.

Od l. 1922. dalje gre imobilarna izvršba na gorje. Za celo Slovenijo

l. 1923 = 6·9 : 1·9 : 0·2 : 76·9 : 10·3 : 2·8 : 1·—

l. 1924 = 7·5 : 2·9 : 0·3 : 77·6 : 8·9 : 2·— : 0·8

Razmerno pada izvršba v skupinah *d)*, *e)*, *f)*, skupina *č)* se ne izpreminja znatno.

Slednjič imamo za l. 1925 sledeča razmerja:

Ljubljana 7·1 : 2·6 : 0·3 : 75·8 : 11·6 : 1·8 : 0·8

Novo mesto 11·2 : 5·6 : 0·7 : 72·4 : 7·1 : 2·7 : 0·3

Kranjsko 8·5 : 3·6 : 0·5 : 74·6 : 10·— : 2·2 : 0·6

Celje 11·3 : 3·4 : 0·6 : 75·5 : 7·8 : 0·9 : 0·5

Maribor 9·2 : 3·— : 0·5 : 75·9 : 9·4 : 1·5 : 0·5

Štajersko 10·1 : 3·2 : 0·5 : 75·7 : 8·7 : 1·3 : 0·5

Slovenija 9·5 : 3·4 : 0·5 : 75·3 : 9·2 : 1·6 : 0·5

Ljub. 3·5 : 2·5 : 0·4 : 75·9 : 14·— : 2·4 : 1·3

Marib. 6·5 : 2·6 : 0·4 : 76·4 : 12·1 : 1·1 : 0·9

Prekmurje 10·3 : 3·3 : 0·4 : 77·2 : 3·7 : 4·9 : 0·2

Dasi je celotno število izvršb že prekoračilo število izvršb v l. 1912, vendar še nikakor ni doseženo predvojno razmerje med posameznimi načini izvršbe. Izvršba na telesne stvari je še povsod višja, izvršba skupine *a)* vobče še nižja, toda znatno nižja samo še na Kranjskem, kjer okraj Ljubljana predvojnega razmerja ni dosegel niti do polovice, dočim je okraj Maribor že prekoračil to razmerje. Vobče pa napreduje izjednačevanje. Porast sam pač pomeni, da se čuti vedno več upnikov ogroženih in da iščejo varnosti s prisilno osnovo zastavne pravice; zneskov, za katere gre, poslovni izkazi žal ne povedo, videli bi se iz zemljiškoknjižne statistike. — Ugodnejše je zaenkrat še razmerje pri prisilnih dražbah, zlasti na Kranjskem, na Štajerskem se je mariborsko okrožje že zelo približalo — pač jako ugodnemu — predvojnemu stanju, okraj Maribor je že prekoračil, Prekmurje je znatno nad povprečnim razmerjem cele Slovenije. — Prisilna uprava se bliža predvojnemu razmerju, jako pa še zaostaja v mestnih okrajih (slaba donosnost hiš?). — Izvršba na denarne terjatve ne do-

sega več predvojnega razmerja; zanimivo je, da sedaj prednjači Kranjska pred Štajersko. Poljedelska okrožja zaostajajo za bolj mestnimi. — »Ostali načini izvršbe« so se jako približali predvojnemu razmerju, Kranjsko pa ne prednjači več tako izdatno, na Štajerskem in v mariborskem okrožju se pozna upliv Prekmurja. — Skoro povsod, zlasti na Kranjskem, je razmerno več prisilnih izpraznitev rabokupnih predmetov. V dobi zaščite najemnikov se to vidi paradokсно, pa je naravno. Ko ni bilo stiske za stanovanja, se je najemnik umaknil sam, sedaj se umakne le sili.

Vsekako uče razmerne številke, da se počasi vračamo v »normalno« stanje, da pa izvršba na nepremičnine, ki se tiče pred vsem našega poljedelca, še ni dosegla predvojnega razmerja. Toda same relativne številke ne zadostujejo, kajti jasno je, da je to razmerje lahko ugodnejše, ker absolutne številke imobilarne izvršbe še zaostajajo za predvojnimi, lahko pa tudi zato, ker so absolutne številke drugih načinov izvršbe porasle preko predvojnih, mogoče celo oboje. Treba torej premotriti še kretanje absolutnih števil.

2. Število poedinih načinov izvršbe je rastlo ali padalo tako:¹⁰

a) Prisilna osnova zastavne pravice. Razmerje napram l. 1912 je bilo v osmih letih 1918—1925:

Ljubljana	4·3 , 6·4 , 12·6 , 8·1 , 11· , 23·4 , 28·8 , 55·—
Novo mesto	7·6 , 10·1 , 15·1 , 8·7 , 10·4 , 18·1 , 27·5 , 53·8
Kranjsko	5·8 , 8·1 , 13·8 , 8·4 , 10·8 , 21·— , 28·3 , 54·4
Celje	8·5 , 18·9 , 18·6 , 22·2 , 19·4 , 38·2 , 50·3 , 96·8
Maribor	9·9 , 12·6 , 20·7 , 25·2 , 29·3 , 70·6 , 90·3 , 158·— ¹¹
Štajersko	9·— , 16·1 , 19·5 , 22·5 , 22·6 , 49·6 , 67·4 , 117·4
Slovenija	7·1 , 11·7 , 16·3 , 15·— , 16·1 , 33·8 , 45·8 , 82·7
Ljub.	4·1 , 4·7 , 6·— , 5·4 , 8·9 , 24·2 , 31·— , 45·7
Marib.	9·2 , 9·2 , 18·3 , 24·9 , 20·5 , 92·3 , 116·8 , 162·2

Dočim je cela izvršba v l. 1918 padla na 18·6% napram l. 1912, je število predlogov na prisilno osnovo zastavne pravice padlo v celi Sloveniji na 7·1%, na Kranjskem bolj nego na Štajerskem. V l. 1919 in 1920 raste povsod, razmerno najhitreje v ljubljanskem okrožju, naj-

¹⁰ Pri odstotnih številkah je število l. 1912. = 100.

¹¹ Brez Prekmurja l. 1925 = 127·8.

bolj počasi v ljubljanskem okraju. V l. 1921 pade v celi Sloveniji, toda le zaradi Kranjskega, zlasti novomeškega okrožja, na Štajerskem poraste zaradi mariborskega okrožja. Tudi v l. 1922 ni izraženega občega pravca, večinoma raste zmerno, v celjskem okrožju pa pada. Čemu bi se dal pripisati ta pojav, ne vem. Mislilo bi se na inflacijo, toda ta je trajala tudi še leta 1923 in vendar vidimo v tem letu splošen silen porast, več nego podvojitve, zlasti v mariborskem okrožju in okraju. Ta porast se nadaljuje l. 1924 in postane l. 1925 naravnost katastrofalen, posebno zopet na Štajerskem. Mariborske številke so sicer brezdvomno znatno višje radi Prekmurja, toda tudi brez Prekmurja so znatno višje nego v ostalih okrožjih, kjer navzlic naglemu porastu zadnjih let vendar še niso dosegle predvojnih. Da ni kriv prirastek iz Prekmurja, kaže mariborski okraj najvišjo številko 162·2 %, ljubljanski ima samo 45·7%. Zadolžitev napreduje na Štajerskem neprimerno hitreje, kar najbolj kažejo gostotne številke: na 10.000 prebivalcev l. 1912 na Kranjskem 68·6, na Štajerskem 52·7, l. 1925 37·3 in 51·7, brez Prekmurja 37·3 in 57·5. Vzroka temu pojavu ne vem, opomnil bi le, da gre tu samo za eksekutivno obremenitev, ne pa za pogodbeno. Za ta del je morda razmerje drugačno.¹²

b) Prisilna dražba. Napram l. 1912 imamo v l 1918—1925 sledeče odstotne številke:

Ljubljana	5·2, 7·9, 3·7, 5·5, 7·5, 15·7, 28·5	52—
Novo mesto	6·1, 8·5, 6·1, 7·8, 5·9, 11·7, 18·7,	38·3
Kranjsko	5·8, 8·3, 5·2, 6·9, 6·4, 13·3, 22·5,	43·6
Celje	9·7, 10·6, 11·4, 8·4, 13·4, 23·1, 39·9,	64·8

¹² Zanimivo bi bilo zvedeti točno, ali in koliko vpliva na porast imobilarne izvršbe izterjavanje davkov, doklad in drugih javnih davščin. O posrednem vplivu seveda ne govorim, ta je jasen, pred vojno in po nji. Neposredni upliv pa se more pokazati samo pri izvršbi na nepremičnine in sicer, ker se radi davčnih zaostankov pač prav redko uvede prisilna dražba, skoro le pri prisilni osnovi zastavne pravice. Davki na Štajerskem seveda niso višji nego na Kranjskem, toda višje so, baje prav znatno, doklade, zlasti občinske in te zopet skoro gotovo v mariborskem okrožju, ki ima daleko največ prav. majhnih občin. Ne bi bilo neplodno delo, ako bi veččak v davčnih in upravnih stvareh to preiskal. — Najbrže pa je najvažnejši razlog za naglo zadolževanje padajoča vrednost zemljišč, ki sili upnike, da skušajo čim prej priti v zemljiško knjigo in do

Maribor	12·7, 15·8, 15·1, 17·7, 20·6, 36·4, 94·5, 129·7 ¹³
Štajerska	10·9, 12·7, 12·9, 12·1, 16·2, 28·3, 61·3, 91·3
Slovenija	7·7, 10—, 8·1, 8·9, 10·2, 19·2, 37·4, 61·0
Ljub.	5·3, 12·1, 4·7, 7·4, 14·2, 31·6, 53·2, 83·2
Marib.	16·7, 30·2, 10·4, 27·1, 16·7, 54·2, 133·3, 181·2

Vzporednost z razmernimi številkami pri prisilni osnovi zastavne pravice je na dlani. L. 1918 velik padec napram l. 1912, l. 1919 splošen porast, v l. 1920—1922 nekako kolebanje, v obče pa še prav ugodno stanje, naprej odločen progresiven porast. Slične razlike po okrožjih kakor pri prisilni osnovi zastavne pravice, prevladovanje Štajerske, zlasti mariborskega okrožja in okraja. Gostotne številke na 10.000 prebivalcev l. 1912: na Kranjskem 36·4 (Ljubljana 23·5, Novo mesto 56·5), na Štajerskem 21 (Celje 27, Maribor 15·5), l. 1925 na Kranjskem 15·9 (Ljubljana 11·9, Novo mesto 22·6), na Štajerskem 16·3 (Celje 18·1, Maribor 15·2, brez Prekmurja pa Štajerska 18·2, Maribor 18·2). Na Kranjskem gostota še ni dosegla polovice predvojne, novomeško okrožje pa je zopet najgorje, na Štajerskem je dosegla štiri petine, v mariborskem okrožju je predvojno gostoto prekoračila. Razlogi niso razvidni, brez dvoma pa so enaki, kakor za razlike pri prisilni osnovi zastavne pravice.

c) O prisilni upravi ni da bi govoril, ker so absolutne številke preneznatne: pred vojno v celi Sloveniji 283, l. 1918: 27, l. 1925: 251; vsekako nagel porast.

č) Izvršba na telesne stvari. Napram l. 1912. v letih 1918—1925.:

Ljubljana	14—, 20·1, 24·4, 36·1, 38·7, 56·3, 76·9, 102·8
Novo mesto	15·3, 21—, 26—, 29·3, 33·7, 49·9, 62·4, 91·1
Kranjsko	14·5, 20·5, 25—, 33·6, 36·9, 54—, 71·6, 98·6
Celje	26—, 28·7, 36·1, 45·9, 51·2, 73·4, 97·9, 134·1
Maribor	23·4, 30·1, 45—, 61·9, 75·7, 95·9, 113·3, 175·2 ¹⁴
Štajersko	24·6, 29·5, 41—, 54·7, 56·3, 85·8, 106·3, 146·8
Slovenija	19·6, 25—, 33—, 44·2, 50·8, 70—, 89·1, 122·8

denarja. Ali morda pada vrednost zemljišč hitreje in bolj na Štajerskem nego na Kranjskem? To morda pokažejo števnice, vzroka za razliko pa seveda ne.

¹³ Brez Prekmurja l. 1925. = 115·1.

¹⁴ Brez Prekmurja l. 1925. = 155·8.

Ljub.	16·9, 22·8, 26·7, 35·4, 46·8, 69·8, 84·4, 112·5
Marib.	24—, 37·4, 42·3, 63·2, 75—, 100·9, 118·5, 167·5

Torej obči progresiven porast, posebno od l. 1924. v l. 1925. Bolj mestna okrožja in celo mestni okraji so s tem načinom izvršbe zlasti obremenjeni. V neprekinjenem porastu bi se dalo najti nekako potrdilo naziranja, da so bili posestniki nepremičnin nekako do l. 1923 v ugodnejšem gmotnem položaju nego drugi sloji stanovništva. Gostota l. 1912. na Kranjskem 332, na Štajerskem 300, po okrožjih v običajnem redu 348, 307, 298, 301, l. 1925 = 326, 388, po okrožjih 348, 290, 419, 378. Če odštejemo Prekmurje, ki je l. 1925. imelo gostoto 325, dobimo za l. 1925. na Štajerskem gostoto 432, za Maribor: 457. Tudi tu potemtakem prednjači Štajerska in v nji mariborsko okrožje. Mestna okraja sta imela l. 1912. gostoto 460 in 365, l. 1925. pa 458 in 598, Ljubljana neizpremenjena, Maribor jako poslabšan.

d) Izvršba na denarne terjatve. Po istem načinu imamo:

Ljubljana	10·3, 16·9, 36·5, 32·4, 48·9, 60·5, 62·2, 93·2
Novo mesto	13·5, 20·2, 23·4, 22·8, 28·1, 35·2, 42·3, 65·2
Kranjsko	11·3, 17·9, 32·4, 29·4, 42·3, 52·5, 55·9, 84·3
Celje	14·8, 28·6, 66·2, 39·6, 54·2, 60·2, 63·8, 90·2
Maribor	18·4, 20·4, 28·3, 40·7, 57·9, 66·6, 76—, 112·7 ¹⁵
Štajersko	16·9, 23·9, 44·4, 40·2, 56·3, 63·9, 70·9, 103·2
Slovenija	14·2, 21—, 38·5, 34·9, 49·5, 58·3, 63·6, 94—
Ljub.	16·9, 22·8, 26·7, 35·4, 46·8, 69·8, 84·4, 112·5
Marib.	19·8, 19·7, 30·1, 48·8, 71·3, 76·9, 84·1, 115·6

Na Kranjskem je tudi tu l. 1921. število padlo. Padec v Celju na Štajerskem in v Sloveniji pa je anomalija, povzročena po izrednem porastu pri enem samem okrajnem sodišču celjskega okrožja v l. 1920. Brez te anomalije bi številke na Štajerskem in v celi Sloveniji rastle neprestano. — Tudi tu vidimo znaten skok v l. 1925. Štajerska je pred Kranjsko, vendar Celje ne pred Ljubljano, kar je naravno, ker se ta način izvršbe rabi največ v poslovnih krogih. — Gostota je bila l. 1912. na Kranjskem in Štajerskem enaka = 52, po okrožjih pa 58 in 42, oziroma 46 in 58. L. 1925. po istem redu 44 in 45, po

¹⁵ Brez Prekmurja l. 1925. = 108·2.

okrožjih 53, 29 in 41, 47 (brez Prekmurja 61); Maribor je zopet najbolj obremenjen.

e) Ostali načini izvršbe. Ta skupina kaže, da je vojna uplivala skoro samo na izvršbo zaradi denarnih terjatev. Podrobno primerjanje bi imelo vspricho nizkih absolutnih števil malo pomena, navedem naj le, da tudi tu sedaj glede porasta napram l. 1918. prednjači Štajerska in da je zlasti zaostalo ljubljansko okrožje. Absolutne številke po okrožjih so bile l. 1912.: 424, 202, 130, 93, l. 1925. pa 242, 192, 108 in 270, zadnja brez Prekmurja 181, še vseeno dvakrat toliko kakor l. 1912.

f) Izpraznitev rabokupnih predmetov. Absolutne številke so tu v poedinih letih jako različne, npr. Maribor 56, 63, 96, 126, 114, 139, 92, 84, še večji so skoki v Celju, najmanjši v Ljubljani. Najmočnejše je bilo l. 1921., namreč v vseh štirih okrožjih 306 (l. 1912.: 156, l. 1925.: 278). Posebnih pravil sodna statistika tu ne kaže, razen, seveda, da je ta način izvršbe pred vsem mesten, ljubljanski in mariborski okraj sama sta imela teh primerov l. 1912.: 92 od 156, l. 1925.: 143 od 306.

C. Intenzivnost izvršbe. Število izvršenih predlogov in njihova gostota sta sicer važna za rastočo ali padajočo blaginjo, pravi pomen pa dobita še le, če vzporedimo intenzivnost izvršbe. O ti je mogoče govoriti samo pri onih načinih izvršbe, ki imajo razne stadije postopanja, torej zlasti ne pri skupinah a) in f). Pri skupinah c), d) e) so taki stadiji več ali manj mogoči, toda poslovni izkazi jih ne ločijo. Ostaneta torej samo skupini b) in č).

1. Izvršba na telesne stvari. Intenzivnost se tu pojavlja v razmerju med števili predlogov, izvršenih rubežev in izvršenih prodaj, čim več je razmerno rubežev in prodaj, tem bolj je gotovo, da dolžnik ni samo nemaren plačnik, nego da ne more plačati. Avstrijska statistika kaže razmerja med števili: predlogov in rubežev, predlogov in prodaj, rubežev in prodaj. Drugo in tretje razmerje sta sicer med seboj v zvezi, ne pomemita pa povsem istega. Kjer rubež res učinkuje kot poostren opomin, bo število prodaj manjše nego

tam, kjer nima tega učinka; to se pa zlasti jasno vidi iz tretjega razmerja.

Ta razmerja so bila v letih 1912, 1918, 1921, 1924 in 1925 sledeča:

Ljubljana	48.4, 5.1, 10.6; 19.6, 0.4, 2.2; 20.3, 1.6, 7.7; 27.9, 3.3, 11.9; 31.8, 4.6, 14.4
Novo mesto	44.7, 5.3, 11.9; 21.2, 1.—, 4.4; 20.1, 1.6, 8.—; 27.8, 3.1, 11.3; 36.—, 4.—, 11.3
Kranjsko	47.1, 5.2, 11.—; 20.2, 0.6, 3.1; 20.3, 1.6, 7.8; 27.8, 3.3, 11.7; 33.2, 4.3, 13.—
Celje	46.6, 4.—, 8.5; 28.7, 0.9, 3.—; 33.—, 2.1, 6.3; 43.3, 2.6, 6.—; 51.8, 3.1, 5.9
Maribor	51.3, 3.7, 7.3; 25.2, 0.6, 2.4; 30.1, 0.7, 2.4; 43.5, 2.1, 4.9; 41.9, 2.9, 6.4
Štajersko	49.2, 3.8, 7.8; 26.9, 0.7, 2.7; 31.2, 1.2, 4.3; 43.4, 2.3, 5.4; 46.1, 2.9, 6.4
Slovenija	48.2, 4.5; 9.4; 24.4, 0.7, 2.8; 27.1, 1.4, 5.1; 37.1, 2.7, 7.3; 40.9, 3.5, 8.6

L. 1912. je bilo razmerje med številoma predlogov in rubežev v celi Sloveniji prilično enako, niti navzgor niti navzdol se od povprečnega števila ne oddaljuje niti za eno desetino, vendar nekoliko prednjači Štajerska. Bolj različno je razmerje med številoma predlogov in prodaj, v novomeškem okrožju za polovico večje nego v mariborskem, in slično je razmerje pri prodajah. Na manjše razmerno število med predlogi in rubeži je prišlo na Kranjskem dokaj več prodaj, na Kranjskem je bila izvršba intenzivnejša, posebno v novomeškem okrožju. V l. 1918. je intenzivnost jako padla, samo vsak četrti predlog je povprek dovedel do rubeža, samo vsak 140. do prodaje; na Kranjskem je bilo razmerje še ugodnejše, v Ljubljani je vsak 250. predlog došel do prodaje. Absolutno število predlogov, rubežev in prodaj v celi Sloveniji je bilo l. 1912. = 31.093 : 14.975 : 1403, l. 1918 pa 6082 : 1486 : 42. Že l. 1919. se zlasti na Štajerskem razmerje precej poslabša, kar se tiče števila rubežev, zato tudi v celi Sloveniji, v vseh okrožjih pa se podvoji razmerno število prodaj, razmerje 27.5 : 1.5 : 5.4. Leta 1920. je povsod, izvzemši Maribor, ugodnejše = 24.8 : 1.2 : 4.9. Od l. 1921. raste intenzivnost, če računimo za celo Slovenijo, neprestano, vendar do konca l. 1925. še ne doseže povsem predvojnega, ne polovica, nego samo $\frac{2}{3}$

predlogov dovedeta do rubeža, ne vsak 22., nego vsak 29. do prodaje, ne vsak 11., nego vsak 12. rubež do prodaje. Absolutne številke pa so deloma že večje nego predvojne = $38.192 : 15.625 : 1346$. Po poedinih okrožjih so razlike precejšnje. Na Kranjskem se znatno manj rubi nego na Štajerskem, pa znatno ostreje prodaja; dočim na Kranjskem vsak 23. predlog in vsak 8. rubež dovede do prodaje, na Štajerskem še-le vsak 34. predlog in 16. rubež. Na Kranjskem je rubežna intenzivnost in prodajna intenzivnost napram številu predlogov manjša, prodajna intenzivnost napram številu rubežev pa večja nego pred vojno, na Štajerskem je intenzivnost sploh manjša, izvzemši rubežno v celjskem okrožju.

Izredno visoko rubežno in nizko prodajno intenzivnost ima Prekmurje, v l. 1924. = $63.8 : 1.2 : 1.9$, v l. 1925. = $59.7 : 1.7 : 2.9$. Od posameznih okrajev bi omenil visoko prodajno intenzivnost — ob razmeroma nizki rubežni intenzivnosti — v ljubljanskem okraju, ki se pa pojavi šele l. 1924 ($26.3 : 4.2 : 15.8$) in l. 1925 ($37.6 : 6.2 : 16.4$). Vedno je bila visoka rubežna in prodajna intenzivnost v novomeškem okraju, mnogo milejša, celo podpovprečna, v mariborskem okraju.¹⁶

2. Prisilna dražba. Poslovni izkazi navajajo a) koliko primerov je ostalo iz prejšnjega leta, b) prirastek, c) število razdelilnih sklepov, č) število ustavitv sploh, d) zaostanek, e) število izvršb, ki so se ustavile vsaj za 6 mesecev

¹⁶ Teoretično bi moral vsak predlog za rubež, ki se mu ugodí, dovesti do rubeža, ako bi se rubež takoj izvršil. Razlik bi torej skoro ne smelo biti, kajti zavrne se sila malo predlogov. Razlike nastajajo in so možne le zato, ker se rubež izvrši le redko kedaj brez odloga, včasih šele čez par tednov. Ta odlog daje priliko za ustavitev pred rubežem. Da je bil med vojno in po vojni odlog splošno daljši nego prej, je naravno; med vojno in takoj po vojni je bilo število izvežbanih izvršilnih organov manjše, mnogo bolj redki primeri rubeža so se spojevali na eni službeni poti, pač tudi radi zmanjšanja stroškov. Pozneje in do danes učinkujejo v istem smislu številne uradne izvršbe. Razlike v dolžini odloga so pri raznih sodiščih seveda neizogibne, ali pa dolžniki odlog izkoristijo, to je odvisno od njihovih gmotnih prilik in od njihove čudi, torej notranjega faktorja, ki se da bolj občutiti nego statističski prijeti. Vsak starejši sodnik pa gotovo ve za take okraje, kjer so dolžniki manj voljni plačati nego v drugih okrajih. Zanimivo bi bilo, ako bi se redukcije v številu izvršilnih organov pojavile v tu obdelanih razmerjih.

— zapopadeno tudi v č) — to se pravi po §§ 151, 188 in 200 št. 3., izvrš. r. Taka ustavitev torej ne pomeni stvarne rešitve dolžnika niti zadostitve upniku, pač pa zakonit moratorij. Razmerja, ki so značilna za intenzivnost izvršbe, se tu izražajo v sledečih proporcijah: $(a + b) : 100 = c : x$, $(a + b) : 100 = \check{c} : x$, $(a + b) : 100 = d : x$ in $\check{c} : 100 = e : x$; tretja proporcija je manj važna, v nji se v prvi vrsti zrcali hitrost izvršbenega postopanja.

Po omenjenih 6 skupinah in 4 proporcijah so veljale za l. 1912. sledeče absolutne¹⁷ in relativne številke, in sicer $a + b$ že seštet:

Ljubljana	787, 192, 401, 189, 104; — 24·4 : 51·— : 24·1; 25·9
Novo mesto	1241, 337, 617, 283, 149; — 27·2 : 49·7 : 22·8; 24·3
Kranjsko	2028, 529, 1018, 472, 253; — 25·1 : 50·2 : 23·3; 24·9
Celje	748, 161, 413, 174, 194; — 21·5 : 55·2 : 23·3; 47·—
Maribor	519, 130, 287 102, 85; — 25 — : 55·3 : 19·7; 29·5
Štajersko	1267, 291, 700, 276, 279; — 22·9 : 55·3 : 21·8; 39·9
Slovenija	3295, 820, 1718, 748, 532; — 24·9 : 52·2 : 22·6; 31·—

Absolutne številke predlogov in razdelilnih sklepov so v novomeškem okrožju hujše nego v obeh štajerskih skupaj, relativne številke pa so, razen zadnje proporcije, dovolj vzporedne v celi Sloveniji, nekaj strožja je izvršba pač bila na Kranjskem, več dražb pa tudi znatno manj moratorijev. Razmerje med številoma predlogov in zaostankov kakor rečeno v prvi vrsti pomeni hitrost sodnega postopanja, vendar se tudi v njem zrcali intenzivnost, kajti jasno je, da bo v sicer enakih prilikah ono sodišče imelo manj zaostankov, pri katerem je več ustavitev, ker do razdelilnega sklepa postopanje mora trajati več nego tri mesece, ustavi pa se izvršba skoro vedno pred dražbenim narokom.

V mestnih okrajih imamo sledeče številke:

Ljub.	220, 62, 105, 53, 39; — 28·2 : 47·7 : 24·1; 37·1
Marib.	131, 44, 69, 18, 37; — 33·6 : 52·7 : 13·7; 53·6

¹⁷ Zaradi izredne važnosti prisilne dražbe za presojo gospodarskega položaja navajam v tem poglavju na večih mestih tudi absolutne številke. — Pri Ljubljani in Novem mestu so neke šteвне napake, kajti biti mora $(a+b) = (c+\check{c}+d)$, tu pa so razlike, vendar tako neznatne, da ne motijo računa (787 : 782 in 1241 : 1237, seveda tudi v številkah za Kranjsko in Slovenijo).

Jako mnogo razdelilnih sklepov in začasnih ustavitv; v Mariboru jako malo zaostankov.

L. 1918. kaže sledeče številke:

Ljubljana	73, 6, 51, 16, 4; —	82 : 69·9 : 21·9 ; 7·4
Novo mesto	100, 27, 61, 12, 9; —	27— : 61— : 12—; 16·4
Kranjsko	173, 33, 112, 28, 13; —	19·1 : 64·7 : 16·2 ; 11·6
Celje	110, 7, 71, 32, 19; —	6·4 : 64·5 : 29·1 ; 26·8
Maribor	80, 6, 68, 6, 16; —	7·5 : 85— : 7·5 ; 23·5
Štajersko	190, 13, 139, 38, 35; —	6·8 : 73·2 : 20—; 25·2
Slovenija	363, 46, 251, 66, 48; —	12·6 : 69·2 : 18·2 ; 19·1

Intenzivnost je povsod razen v novomeškem okrožju silno padla, za več nego dve tretjini. Jako se je povečal odstotek ustavitv sploh, prav znatno pa se je zmanjšal odstotek »začasnih« ustavitv. Zaostanki so padli, toda jako nenakomerno. Vobče je slika mnogo ugodnejša nego pred vojno. Absolutno je bilo v celi Sloveniji mesto 820 samo 46 razdelilnih sklepov. Za poedine okraje so številke preneznatne, da bi se primerjale.

Slično nizka je ostala intenzivnost v l. 1912.—1922. Številke za celo Slovenijo so te:

1919 =	338, 34, 232, 72, 48; —	10·1 : 68·6 : 21·3 ; 20·7
1920 =	298, 34, 201, 61, 27; —	11·5 : 67·9 : 20·6 ; 73·4
1921 =	308, 36, 222, 50, 20; —	11·7 : 72·1 : 16·2 ; 9—
1922 =	333, 36, 200, 97, 26; —	10·8 : 60·1 : 29·1 ; 13—

Kranjsko ima vobče precej višjo intenzivnost nego Štajersko, najvišjo ima novomeško okrožje, najnižjo mariborsko. Vendar pa opazamo, da je intenzivnost na Kranjskem padla, na Štajerskem porastla, torej izenačenje v smislu l. 1912., toda na mnogo nižji gladini. Zaostanki so bili povprek nižji nego l. 1912., samo v l. 1922. so nenadoma poskočili, ne da bi vedel vzrok. Ustavitv na najmanj šest mesecev je bilo mnogo manj.

V l. 1923. je začelo absolutno število predlogov za prisilno dražbo naenkrat silno rasti in raste do danes, predvojne višine pa v celi Sloveniji, kakor že omenjeno, še ni doseglo. Intenzivnost v ti dobi kažejo nastopne številke:

L. 1923:

Kranjsko	268, 29, 154, 85, 26; —	10·8 : 57·5 : 31·7 ; 16·9
Štajersko	354, 25, 214, 115, 70; —	7— : 60·5 : 32·5 ; 32·7
Slovenija	622, 54, 368, 200, 96; —	8·7 : 59·2 : 32·1 ; 26·1

L. 1924:

Kranjsko	467, 55, 264, 148, 38; — 11·8 : 56·5 : 31·7; 14·4
Štajersko	764, 48, 425, 291, 143; — 6·3 : 55·6 : 38·1; 33·7
Slovenija	1231, 103, 689, 439, 181; — 8·3 : 56·— : 35·7; 27·7

L. 1925:

Ljubljana	447, 104, 130, 213, 89; — 23·3 : 29·2 : 47·5 : 68—
Novo mesto	443, 90, 211, 142, 49; — 20·3 : 47·6 : 32·1 : 23·2
Kranjsko	890, 194, 341, 355, 138; — 21·8 : 38·4 : 39·8 : 40—
Celje	527, 89, 234, 204, 98; — 16·9 : 44·4 : 38·7 : 41·9
Maribor	731, 61, 352, 318, 115; — 8·3 : 48·2 : 43·5 : 32·7
Štajersko	1258, 150, 586, 522, 213; — 11·6 : 46·6 : 41·5 : 36·3
Slovenija	3148, 344, 927, 877, 351; — 16— : 43·2 : 40·8 : 37·9
Ljub.	210, 39, 41, 130, 15; — 18·6 : 19·5 : 61·9 : 36·6
Marib.	248, 11, 103, 134, 26; — 4·5 : 41·5 : 54— : 25·2
Prekmurje	67, 12, 11, 44, 2; — 17·9 : 16·4 : 65·7 : 18·2

V l. 1923. in 1924. je intenzivnost po razdelilnih sklepih celo padla, po začasnih ustavitvah je porastla, manj je bilo končno ustavljenih izvršb; Kranjsko ima razmerno mnogo več razdelilnih sklepov in manj začasnih ustavitev, zaostankov je na Štajerskem precej več.

Rezultate l. 1925. treba presojati prav previdno. Očit je znaten porast zaostankov. Vzrok je lahko dvojen: število predlogov je najbrže precej poskočilo proti koncu leta, tako da izvršb ni bilo mogoče končati v istem letu; obenem pa ni dvoma, da je huda pomnožitev predlogov (napram l. 1924. za 65%!) spravila sodišča v nemalo zadrego, posebno če uvažujemo, da je bila izvršba s prisilno dražbo v prejšnjih letih precejšna redkost, tako da so mlajši sodniki imeli malo prakse. Pravi rezultat te pomnožitve se torej pokaže šele v l. 1926., kakor se rezultat znatne pomnožitve l. 1924 napram l. 1923. kaže šele v l. 1925., ko je intenzivnost povsod poskočila in v ljubljanskem okrožju skoro dosegla predvojno; sicer pa ima ravno to okrožje največ zastankov, najbrže zaradi ljubljanskega okraja. Ostala okrožja so še za predvojno intenzivnostjo, najbolj mariborsko, ki pa tudi ima precej zaostankov. V mestnih okrožjih je intenzivnost povsod znatno manjša nego pred vojno.

Pričakovati je, da bodo številke za l. 1926 posebno zanimive in značilne, kajti gospodarski položaj se v tem letu

doslej ni poboljšal in število izvršb sploh, zlasti pa prisilnih dražb, se zdi da še nikakor ne pada, najbrže se ni niti še ustalilo.

Književna poročila.

Prof. dr. Eugen Sladović: Čekovno pravo. Zagreb 1926. Tisak zaklade tiskare Narodnih Novina. 259 strani + 13 strani tiskanih obrazcev. Naroča se pri knjigarni S. Kugli v Zagrebu. Cena 120 Din.

Plodoviti pisatelj podaja obširno knjigo. Prvi, obči, del (str. 3—81) se bavi s pojmom čeka, čekovnim pravom, zgodovino razvoja čeka, kodifikacijo in unifikacijo čekovnega prava, vrstami čeka, osebami, ki sodelujejo pri čekovnem poslu in njihovimi odnošaji, načinom uporabe čekov. Drugi del (str. 81—239) obdeluje postanek, trajanje, izvrševanje in prestanek čekovnih obvez in pravic, zlasti tudi prolongacijo, amortizacijo, duplikate in kopije, obogatitveno tožbo, čekovno pravdo, kazenske določbe, meddržavno čekovno pravo. V tretjem delu je očrtan žirovni in čekovni promet poštne hranilnice. Obrazci dajejo, večinoma izpolnjene, vzorce čekov po hrvaškem, češkem, poljskem, francoskem, nemškem itd. pravu in golice v poštne čekovnem prometu.

Vsebinska je, kakor se vidi, jako bogata, tembolj, ker se pisatelj bavi obširno tudi z avstrijskim (slov.-dalm.) čekovnim pravom in navaja določbe čekovnih zakonov drugih evropskih in izvenevropskih držav. Določbe meničnega prava, ki veljajo tudi za ček, so obdelane izčrpno, kar je gotovo glavni vzrok, da je delo narastlo na prilično debelo knjigo, kar pa seveda ni hiba. Drugi vzrok za obširnost pa je v sistemu. O sistemu čekovnega prava je še težje govoriti nego o sistemu meničnega prava. Vsak ima dobre in slabe strani. Od vsakega pa smemo zahtevati, da ne ponavlja naukov o isti snovi več, nego je neobhodno potrebno zlasti iz didaktičnih ozirov. Za ta del mislim, bi se bilo dalo marsikaj skrajšati brez škode, da, celo v korist za knjigo. Pisatelj ponavlja mnogo nauk na več mestih brez izrazite potrebe, in niti ne vedno dosledno. Tako je često trpela jasnost in dijaki višjih trgovskih šol, ki jim je knjiga pač v prvi vrsti namenjena, od nje morda ne bodo imeli toliko koristi, kolikor bi je z obzirom na bogato snov lahko imeli, ako bi bila pregnantnejša, bolj zbita. Saj glavno so vendar le predavanja. Ponavljanja pa so povzročila celo nekaj nasprotij, ki naravnost motijo. Slednjič je v knjigi tudi nekaj več ali manj očitih netočnosti, ki so sicer morda precej nedolžne za dijake višjih trgovinskih šol in tudi za praktike, ki imajo posla s čeki, ki bi jih pa v knjigi z naslovom «Čekovno pravo» ne smelo biti.

Te trditve moram podpreti. Razume se, da ne navajam mest, glede katerih se o dvomljivih in spornih točkah ne strinjam s pisateljem in da ravno tako ne stremim za popolnostjo citatov. (Podčrtaval sem jaz.)

Str. 8. Zakaj naj bi navadne nakaznice služile samo »za podizanje manjih svota«? — Dalje: nakaznica, ki nima ukazne klavzule, je neprenosljiv papir. Negocijabilen res ni, toda neprenosljiv? Prim. str. 57: »Rekta ček je dakle uopće neprenosiv... može se prenositi eventualno samo s građansko-pravnim prenosnim činima.« — Na isti strani 8. omejuje pisatelj predmet nakaznice na denar ali količino nadomestnih stvari, kar je preozko po hrv. in po našem pravu. — Precej nejasno je pisateljevo teoretično stališče, ali čekovna zaveza nastane z enostranskim aktom trasanta (indosanta, avalista) ali s pogodbo (tradicijo, emisijo). Na str. 12. se v eni sapi trdi oboje, na str. 77 se zastopa nekaka pogodbeni teorija, na strani 98. nekaka emisijska teorija, na strani 99. pa je tudi stavek, da je po čeku upravičen pošten imetnik, ki je ček pridobil od tatu in tudi v čeku imenovani remitent, naj si je ček dobil kakorkoli. Prim. še str. 149. — Str. 13.: »Okolnost, da zakon za pismenu čekovnu naputnicu traži odredjene bitne potrepštine, ne smije se svesti na puki formalizam.« To je res, ali kaj pomeni nadaljevanje: »Ček nije samo puko dokazno sredstvo, nego vrijednosni papir, u kojem je inkorporirana čekovna tražbina.« Tudi to je res, toda ali je drugi stavek utemeljevanje prvemu, ali sta v antitezi? Ali mora dokazna listina biti formalistiška, ali ne bi mogla biti tudi dispozitivna? — Str. 15: »Ček je prema svojoj naravi vrijednosni papir sa svrhom, da se odmah realizira, a nije mu svrha da služi u prometu kao platežno sredstvo.« — Str. 16.: »Ček služi medjutim na poseban način i svrhama kredita, jer i ako je ček aprioristički platežno sredstvo...« — Str. 20.: »Prema tome je ček platežno sredstvo, koje služi samo za to, da se mjesto gotovog novca plaća iz depota, koji se nalazi kod assignata.« — O kodifikacijah je govor v 4. poglavju, prej pa že, dokaj obširno, v poglavju o zgodovinskem razvoju čeka. — Na str. 23. in 58. trdi pisatelj, da pozna avstr. ček.zakon tri prezentacijske roke, 5, 8 in 10 dni, na str. 165. je to popravljeno. — Bolj terminološko je vprašanje o aktivni in pasivni čekovni sposobnosti (str. 43., 81 sl.); pritrdil bi nauku na str. 89. in sl., da treba ločiti aktivno sposobnost = biti čekovni upravičenec, pasivno = biti čekovni zavezanec, in sposobnost, biti čekovni trasat. — V poglavju o vrstah čeka ni povsod pravega sistema: str. 50: »Prema hrv. i austr. ček. zakonu poznate su ove vrste čekova i to: a) čekovi na ime, na naredbu i na donosioca i b) obračunski čekovi.« Na str. 56. in 59. pa pravilno, da a) spada pod vidik oznake upravičenca, b) pod vidik načina plačila. Način, kako se označuje upravičenec, se potem ponavlja še na str. 74. in obširno na str. 115. in sl. — Slična ponavljanja kaže nauk o obračunskem čeku (str. 59. sl. in 120.) o cirkularnem čeku (str. 63, 65), o *chèque barré* (str. 71); § 1. avstr. ček zak. se obravnava na str. 90. in 105., podpisi na čeku na str. 94. in 114., analfabeti str. 91. in 96; na str. 56. je govor o načinu, kako se označuje čekovni upravičenec, za Poljsko pa na str. 102; lažni ček. str. 94. in 125. — Več jasnosti bi želel v nauku o zastopanju pri prevzemu čekovne zaveze (str. 95. sl.). Predaleč sega trditev, da podpis zastopnika, ki je označil, da podpisuje kot zastopnik, pa ni povedal, koga zastopa, nima čekovnopravnih učinkov

niti za zastopnika niti za zastopanega, češ, prvi se ni hotel zavezati, podpis drugega pa ni na čeku: to bi veljalo v vsakem primeru zastopanja. — Na str. 103. so našete bistvene sestavine čeka po naših zakonih, ni pa rečeno, da se mora poziv trasatu glasiti, da naj plača iz trasantove imovine, to je povedano šele na str. 107. Mimogrede terminologija: hrv. zakon ima izraz »računska tražbina«, avst. zakon »Guthaben«, kar navadno slovenimo z »imovina«. Avtor rabi pokritje, gotovina, razpoložljiva vsota, razpoložljiva imovina, pojem sam pa definira na str. 9. dokaj pravilno. Trebalo se bo zediniti za izraz. — Na str. 117. je med imetniškimi čeki izpuščen oni, ki se naravnost glasi na imetnika. — Jasneje in krajše bi se dal razviti nauk o akceptu in certifikaciji, zlasti z ozirom na pravni položaj v naši državi. — Precej ponavljanj je v nauku o avalu. — Preozka je (str. 124.) trditev, da more prigovor nepravilne izpolnitve čeka upotrebiti samo stranka, ki je nasprotni stranki (t. j. pač tožitelju) dala neizpolnjen ček. Brez dvoma tudi stranka, ki ji je tak ček brez volje prišel iz rok. § 93. hrv. men. zakona pa sploh ne omejuje prigovora na stranko, kateri je menica prišla iz rok. — Str. 126: »...ako je krivotvoren potpis assignanta, uništena je in sama valjanost čeka«, za primer pa, da so na čeku pristni in ponarejeni ali popačeni podpisi, ... »vrijedi načelo, da lažni i krivotvoreni potpisi ne utječu ni na naravnino valjanost čeka.« Na par mestih se zdi, da so vsled pisne ali tiskovne napake zamenjani izrazi assignant, assignat, assignatar (str. 68, 133, 159, 186). — Nerodno je, pri duplikatih govoriti o originalu in duplikatu (str. 134), pravilno povedano na str. 213. — Nauk o indosamentu na kopiji se ponavlja na str. 141. in 145. Glede indosamenta naj omenim še to: ne gre zamenjavati popolni in izpolnjeni indosament, terminologijo moramo izenačiti. Teoretsko vprašanje, ali res postane po čeku upravičen samo oni, ki pridobi lastninsko pravico na formularju, se tu ne da obširno razpraviti. Po mojem mnenju je pridobitev te lastninske pravice naturale, ne pa essentielle. Avtor zastopa menda nasprotno stališče. Po čl. 36. men. r. je formalno legitimovani imetnik menice legitimovan kot lastnik, ni pa rečeno, da je lastnik. Hrv. men. zakon pravi »obzakoni se«, kar je pač samo doslovni prevod besede legitimovati. — Po avtorju ima imetnik in bianco indosiranega čeka sledeče možnosti nadaljnega prenosa: a) da svoj slepi indosament popolni s slepim ali izpolnjenim indosamentom, b) da svojega slepega indosamenta ne popolni s slepim ali izpolnjenim indosamentom, c) da v svoj slepi indosament postavi ime novega pridobitelja kot indosatarja, d) da ček novemu pridobilcu izroči s prosto predajo. Jasno se mi vidi, da sta primera b) in d) en sam primer in da v primeru a) ne gre za popolnitev slepega indosamenta, nego za nov indosament, s katerim — baš to je važno — prejšnji upravičenec postane zavezanec. — V nauku o pooblastilnem indosamentu nista dovolj točno razločeni notranje razmerje (mandat) in formalno pooblastilno razmerje. To bi bilo tem potrebneje, ker o. d. z. ne dela točne razlike, češkovni zakoni pa o mandatnem razmerju ne govorijo. — Str. 156.: čekovno-pravni cesijonar uveljavlja svoje pravice v sumarnem čekovnem postopku.

panju; civilnopravni cesijonar ne more čeka indosirati. Vsako zase je res, toda niti čekovnopravni cesijonar ni indosatar in zato ne more čeka indosirati tako, da bi njegov pravni naslednik dobil originarne pravice iz čeka. — Str. 159: trditev, da je pravočasna prezentacija čeka pogoj za plačilo čeka po *assignatu*, je opovrgel avtor sam na str. 168. — Nepravilno smatra pisatelj, da je mogoče ček, ki se glasi na tujo valuto, pri nas plačati z drugo tujo valuto, ako ta cirkulira v plačilnem kraju. Besedilo § 37. hrv. men. zak. je pač dvomljivo, ni pa dvomljiv smisel, da se more ček v tuji valuti brez pristavka efektivno plačati samo ali z naznačeno tujo, ali pa z domačo valuto, drugačnega plačila ni treba sprejeti (str. 166., 108.). — Nejasen je stavek (str. 169.), da opoziv velja »b) ako je ček, koji glasi na ime ili po naredbi, a izdatnik ga pošalje izravno trasatu, opozvan prije, nego je poslan remitentu.« Obema se ne more poslati, trasat pa naj remitentu ne pošlje čeka, nego denar. — Razlogi, iz katerih sme trasat odreči plačilo, so naštetih preveč ad usum delphini, prim. str. 172, 173., točka a), h), k) in j), l). — Kaj pomeni stavek (str. 174.): »Ček mora se na isplatu predložiti onom assignatu, koji je u njemu označen kao platac?« Komu pa? — Kdo je, pri protestu radi plačila, protestat? Pisatelj uči na str. 180., da »samo ono lice, od kojega se može tražiti ispunjenje čekovne obveze, a to su: assignant i zavratni obvezanici (indosanti).« To je pač hud in nevaren lapsus. S protestom naj se vendar dokaže, da se je ček zaman predložil v plačilo onemu, ki naj ga v prvi vrsti plača. To je trasat. Ali se more s protestom pri trasatu ali indosantu (mimogrede ali naj se protest dela pri vseh?) dokazati, da ni plačal trasat? Ta dokaz pa je pogoj regresa. Že sam protestni nadomestek z izjavo trasata ali obračunovališča, pri katerem je zastopan trasat, kaže dovolj jasno, kdo je protestat pri protestu radi plačila. — Nauk o teh nadomestkih pa se ponavlja na str. 179. in 185. — Po nauku na str. 185. se mora protest napraviti najkasneje prvi delavnik po preteku prezentacijskega roka »dotično« prvi delavnik po dnevu prezentacije. To ni točno: na Hrvaškem velja prvo, v Dalmaciji in Sloveniji pa drugo. — Trditev, da naši čekovni zakoni ne urejajo bistveno vsebine čekovnega protesta (str. 189) nasprotuje § 22., št. 18. hrv. ček. zak. in § 20. št. 8., avstr. ček. zak. Na str. 219. trdi pisatelj, da pravica sama z zastaranjem ugasne samo pri služnostih in realnih pravicah, povsod drugod gre samo za zastaranje tožbe, na str. 220. pa, da pomeni čekovnopravno zastaranje izgubo regresne tožbe, »a potom i gubitak čekovnog prava...« — Precej previdno bo treba tolmačiti (str. 219.) nauk, da opoziv ne velja za stranko, ki je izgubila ček in zahtevala amortizacijo. To je res le, ako se je amortizacija zahtevala pred potekom prezentacijskega roka — kar omenja pisatelj sam — po preteku tega roka pa pač le, ako se je amortizacijsko postopanje uvedlo preden je bil ček opozvan. — K poglavju o obogatitveni tožbi naj pripomnim le, da je avstr. ček. zakon v tehničnem smislu, kakor pri menici, sploh ne pozna. Premalo pa se pisatelj bavi z nadomestkom čekovne regresne in obogatitvene tožbe, ki ga dajeta § 18. hrv. ček. zak. in § 19. avstr. ček. zak. — Nerodna so, slednjič, naslednja mesta:

str. 200. »ako regresat ne stanuje u mjestu platišta, ne može regresijent svoj zahtjev staviti u tom mjestu, nego u mjestu boravišta regresata«, str. 235.: »Čekovni ovlaštenik može na osnovi jednog istog čeka utužiti više obvezanika, a ne svakog napose. Kod suda koji je nadležan (s obzirom na platište čeka), može se s istom tužbom tužiti više (svi) obvezanika, a kod drugih trg. mjenb. sudova samo one, koji stanuju u istom mjestu.« Drugi del stavka na str. 235. je seveda pravilen, toda zakaj ne bi mogel upravičenec tožiti vsakega zavezanca posebej, zlasti drugega za drugim (prim. str. 196.)? Stavek na strani 200 pa naj tolmači pravico, zahtevati čekovno vsoto po kurzu, izražen je prav nesrečno.

Dober del teh neskladnosti bi pripisal načinu, da pisatelj v poedinih poglavjih vobče daje najprej nekak splošen uvod, potem razne inozemske pozitivne norme in slednjič naše domače pozitivno pravo. Pri tem ni in tudi ne more biti vedno dosleden. Praktičneje bi se mi videlo, da bi se omenili na kratko razni načini ureditve poedinih materij, potem izčrpno orisalo naše pravno stanje in na kraju vsakega poglavja poudarile razlike po tujih pravih. Zlasti bi bilo pregledno, ako bi se tuje pravo povsod prikazalo v izvestnem istem redu, praktiku bi to tem bolje služilo, ker knjiga nima stvarnega kazala. Da ga ni, je tem občutnejše, ko se tako pogosto ista snov opetuje na raznih mestih.

Te hibe ne smejo ovirati, da bi se ne poudarile številne dobre strani: avtor se ne izogiba mnogobrojnim težjim vprašanjem čekovnega prava, nego se bavi z njimi dokaj obširno in jih rešuje povprek pravilno; izvajanja so, vobče, jasna in lahko razumljiva, čitajo se gladko; navedeno je najnovejše stanje tujih zakonodaj, kar bo zlasti važno za prakso, ki si navadno prav težko pribavi često potrebno znanje tujih zakonov. Tako mislim, da bo knjiga dobro služila trgovski praksi in juristom-praktikom, ki se bodo vedeli ogniti njenim neskladnostim. Za pouk dijakom pravniškom pa, zlasti onim, ki ne pohajajo k predavanjem, ni povsem primerna: preveč se bavi kar navprek s tujo zakonodajo, ki se od dijaka ne more zahtevati v tolikem obsegu, in premalo ostro kaže razlike napram občemu državljanskemu in meničnemu pravu. Dobro pa bodo služili vzorci.

Cena z ozirom na obseg knjige in na številne vzorce ni pretirana.

Dr. M. Škerlj.

Dr. Ivan Robida: Justificirani Josip Hotko (Sodnozdravniški ugotovitev in presoja; epikritične glose). Posebni odtisek: Liječnički vjestnik (Zagreb), god. 48. Br. 7 (julij 1926). Str. 16.

Če je na smrt obsojeni ob času, ko naj se ta kazen na njem izvrši, na umu bolan, mora se izvršitev kazni za toliko časa odgoditi, dokler ta bolezen traja (§ 398 k. pr. r.). Josip Hotko je bil v Celju dne 4. junija 1925 radi roparskega umora na smrt obsojen. O kakšni psihični motnji v času dejanja, ni bilo govora. Po obsodbi je poskušal simulacijo blaznosti, ker ni več upal na pomilostitev. Dne 29. marca 1926 je bil Josip Hotko justificiran. Ivan Robida je opazoval po obsodbi Hotka po nalogu sodišča in oddal mnenje, da je prvotna simulacija prešla pri njem v psihozo avšavosti (Faxen-Syndrom), iz katere se je razvila reaktivna, vjetni-

ška psihoza stuporoznega značaja. Pri tem svojem mnenju ostaja tudi še v svoji oznanjeni razpravi. V njej je priobčil svoje sodnozdravniško mnenje dobesedno (z nekimi malimi dopolnitvami pod črto), dodal pa je še svoje mnenje z ozirom na ponašanje Josipa Hotka v dobi po oddaji svojega prvega mnenja sodišču. Hotko je namreč po navedbah pisatelja, o katerih pa pravi sam, da temelje na privatnih informacijah, ostal (»vztrajal« pač ne smemo reči) pri dotlejšnjem stuporoznem ponašanju. V tem dejstvu vidi Ivan Robida najjačji dokaz za pravilnost svoje diagnoze, da je bil Hotko na umu bolan, in za pogrešnost mnenja drugega sodnega psihiatra dr. Alfreda Šerka, ki je proglasil Hotka za zavestnega simulanta.

Ivan Robida piše poljudno-zanimivo, njegov jezik je klen, pa prožen, terminologija za psihiatrične izraze čudovito plastična; glede jurističnih izrazov pa bi pač kazalo, da bi se pisatelji raznih strok ne razhajali več, ampak oprijemali od druge stroke že ustaljenih izrazov. »Usus tyrannus.«

V epikritični glosi se je Ivan Robida obrnil naravnost na juriste, da naj razglablja o raznih na ta primer se naslanjajočih in iz njega izhajajočih vprašanj, predvsem pa o smrtni kazni kot taki in zvišanih kavtelah pred njeno izvedbo. Po našem mnenju glede dopustnosti izvrševanja smrtne kazni pač ni mogoče ničesar več povedati, kar ne bi bilo že razmotrivano. Teoretično je smrtno kazen gotovo odkloniti, t. zv. »praktične razmere« pa silijo v nekaterih državah za enkrat še, da jo zakonodajalec normira. Kavtele pred izvedbo smrtne kazni so zadostno normirane v uvodoma navedenem določilu § 398. k. pr. r. Tudi v drugih zakonodajah imajo slična določila. K vsemu temu pa pride z ozirom na predmetni primer še glavni aksiom za kazensko pravo: in dubio mitius. Ali je bilo tukaj mogoče govoriti o »dubiju«, znanstvenik brez poznanja nasprotnega mnenja prima vista ne more reči. Vsekakor bi bilo zelo umestno, da bi Liječnički Vjesnik prinesel tudi še nasprotno mnenje.

Dr. Metod Dolenc.

Das Recht Sowjetrusslands: VI. Das Strafrecht. Von Prof. A. Maklécov. Separatabdruck. Str. 364—414.

V založbi J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, je izšel l. 1925 zbornik, ki ga je izdala o vesoljnem pravu Sovjetske Rusije devetorica ruskih učenjakov beguncev, a šesti oddelek obravnava kazensko pravo. Zanimanje za sovjetsko kazensko pravo je veliko. Imamo že izdaje zakonov, imamo tudi raznih monografij in člankov. Mislimo pa, da smemo z mirno vestjo toplo priporočati vsem, ki se zanimajo za kazensko pravo sodobne Rusije, razpravo Maklécova. Daje nam najprej kratek pregled zakonodaje od postanka sovjetske republike do izdaje kazenskega zakonika z dne 1. junija 1922. Za tem obravnava splošni del kazenskega zakonika, s poglavji: krajevna in časovna veljavnost, analogija, splošni dejanski stani zločina, odredbe za pobijanje zločinov. (Smrtna kazen se imenuje evfemistično »najvišja kaznovalna mera«, pomeni pa »ustreljenje« in je v posebnem delu zagrožena nič manj kot 40krat.) Slednjič prinaša mono-

grafija v posebnem delu v devetih pododdelkih glavne vrste zločinov z dotičnimi predpisi o kaznovanju. Končno sodbo o vseh teh določbah sovjetskega kazenskega zakonika podaja pisatelj z besedami, da je sovjetsko kazensko pravo potvorba pranačel prava in prosvetne zajednice, osobito glede osebne svobode in pravne določnosti, — podlaga za uresničbo klasne justice, ki jo preveva mestoma teroristični duh. V okviru tega naznanila ne moremo navajati dokaznih primerov, v naznanjeni razpravi pa jih resnično kar mrgoli.

Dr. Metod Dolenc.

Dr. Mižen Škerij: Pravila naših delniških družb. Pcnatis iz »Trgovskega lista«. Ljubljana 1926. Izdala in založila »Trgovska delniška družba Merkur«.

Avtor študije, ki je izšla pod gornjim naslovom, je imel po prevratu v svoji uradni lastnosti posla s pravili novo ustanovljenih delniških družb. Kakor drugod, tako smo bili v očigled svojemu prejšnjemu gospodarskemu in političnemu položaju novinci tudi pri ustanavljanju delniških družb. Naravno je vsled tega, da je avtor pri večini pravil novih delniških družb našel pomanjkljivosti, izvirajoče iz neizkušenosti. In ker je po prevratu tudi nas zajela ona povojna površnost, ki je postala po vojni splošna, je pač jasno, da je naletel tudi na celo vrsto pogrškov, izvirajočih iz te površnosti. To dejstvo je napotilo avtorja, da je napisal navzočo študijo, z namenom, »da se izkušnje minule dobe ustanavljanja porabijo v boljši dobi, ki jo smemo pričakovati,« kolikor gre za nedostatke pravil v okviru veljavne zakonodaje, dalje z namenom, dati zakonodavcu pri sestavi novega trgovskega zakona pobudo za primerne izpremembe tam, kjer obstoječi zakoni ne ustrezajo več potrebam in zahtevam današnjega časa.

To je povod, iz katerega se je študija rodila, in namen, ki ga ima.

Konstatirano pa bodi predvsem, da rezultat, ki ga je avtor s svojo knjigo dosegel, nadkriljuje namen, katerega si je avtor stavil, kajti knjiga obsega več, kakor poudarja avtor v uvodu, tako da je avtorju za knjigo poleg pravnikov lahko hvaležna vsa gospodarska javnost. V posameznih poglavjih, katerih vsako ustreza posameznemu poglavju normalnih pravil delniške družbe, govori avtor najprej o splošnih zakonitih določbah, nato o vseh posebnostih in napakah, ki jih je našel v pravilih novih delniških družb z ozirom na veljajoče zakonite določbe, in podaja končno svoje reformne predloge. Na ta način avtor v jedernatem in poljudnem slogu predoči tudi nepravniku vse bistvene zakonite predpise o ustroju delniške družbe. Prav tako pravnikapraktika, kakor tudi vse osebe, ki imajo posla z upravo delniških družb, opozarja na pravna in deloma tudi gospodarska vprašanja, ki jih je upoštevati pri ustanovitvi in upravi delniške družbe, ter v večini slučajev nudi zadovoljive pozitivne odgovore tudi na zelo subtilna vprašanja. Tudi narodnega gospodarja v svojih izvajanjih opozarja na nedostatke in izrodke današnjega gospodarstva mnogih delniških družb. Poglavji »Glavnica« in »Načelstvo« naj bi si prečitali vsi, ki imajo posla z upravo delniških družb, vsi, ki so zainteresirani na upravi delniških družb, in končno tudi vsi, ki se zanimajo za narodno gospodarstvo sploh. Avtor si je sicer povsod, kjer kritizira

današnje izrodke, oblekel rokavice in ne imenuje grehov z vsakdanjimi drastičnimi imeni, a vendar pove mnogo tega, kar je celi javnosti treba vedeti pri presojanju različnih nezdravih pojavov v današnjem gospodarstvu naših delniških družb. Menda je bilo tudi to zadnje vsaj deloma povod za to, da je avtor svojo študijo objavil najprej v »Trgovskem listu« in jo tako spravil v širše kroge, kar je bilo vsekakor umestno.

Glavni pomen knjige obstoji v konstatiranju pomanjkljivosti v zakonodaji in današnjem faktičnem stanju ter v konkretnih predlogih za reforme. Da bi se na tem mestu spuščali v debato o posameznih reformnih predlogih, prostor ne zadostuje. Konstatirano pa bodi, da vsi ti predlogi, tudi v kolikor bi pisec teh vrstic enega ali drugega morebiti ne akceptiral ali ga stavil drugače, vsebujejo izredno mnogo zdrave pobude prav tako za zakonodavca kakor za narodnega gospodarja in za delničarja.

V postanku knjige je utemeljeno dejstvo, da so njena izvajanja omejena na teritorij Slovenije oziroma na one zakonite določbe, ki veljajo v Sloveniji in Dalmaciji. Podrobnosti o delniških družbah na ostalem državnem teritoriju se avtor ne dotika, kar je pri postanku in cilju te študije naravno. Vendar pa bi v okvir te študije pač spadale na slovenskem teritoriju ustanovljene podružnice onih delniških družb, ki imajo svoj sedež izven Slovenije, oziroma vprašanje, koliko in kako so se glede teh podružnic doslej in kako naj bi se pravilno uporabljali bivši avstrijski zakoniti predpisi o podružnicah delniških družb, katere imajo svoj sedež v bivšem inozemstvu oziroma v bivših deželah ogrske krone. To zlasti, ker so se tudi v tem oziru delale pogreške in se ti predpisi doslej niso vedno uporabljali enako. Omenjeno naj bodi tudi, da se avtor — morebiti namenoma — ni dotaknil ene največjih površnosti pravil vseh delniških družb, namreč dejstva, da se pravila novih delniških družb ne brigajo za devalvacijo in stalno valovanje denarne vrednosti in za vprašanja, ki so s tem v zvezi. Eno teh važnih vprašanj so računski zaključki. Dejstvo je, da danes vsled devalvacije takorekoč nobena bilanca ne nudi resnične premoženjske slike podjetja in ne ustreza členu 31. trgovskega zakona. Drugo nič manj ali pa še važnejše je vprašanje zaščite prvotnih delničarjev starih delniških družb pri novih emisijah. Zakon določa le toliko, da se nove delnice ne smejo izdati pod nominalno vrednostjo. Če pa so prvotni delničarji plačali delnice v predvojni valuti in se danes izdajo nove delnice po nominalni vrednosti, te nove delnice pa se ne dajo izključno starim delničarjem, so stari delničarji oropani ali je oropana vsaj ona manjšina, ki je bila na občnem zboru proti taki izdaji novih delnic. V več slučajih se je to zgodilo, nekaterikrat ne v interesu slovesa naše solidnosti. In tudi delničarji novih družb lahko še pridejo v podobne položaje. S tem vprašanjem v zvezi je tudi vprašanje pravilne obdačbe i. t. d.

Res je, da so ta vprašanja komplicirana. Da se pravila starih delniških družb teh vprašanj ne dotikajo, je precej naravno. Prav tako naravno pa bi bilo pri pravilih novih delniških družb, da posvetijo pozornost tudi tem vprašanjem. In študija bi na vrednosti in aktualnosti izredno

pridobila, če bi posvetila pozornost tudi tem vprašanjem, ki predvidoma ne postanejo še tako hitro neaktualna. Toda avtor se je tem vprašanjem ognil menda zaradi tega, ker bi sicer knjiga preveč narastla.

Kakor že rečeno, je za to knjigo avtorju dolžna hvaležnost prav tako pravniška kakor vsa ostala javnost. In gotovo doseže knjiga vsaj deloma svoj prvi namen, ki ga ima, namreč, »da se izkušnje minule dobe ustanavljanja porabijo v boljši dobi, ki jo smejo pričakovati«, dvignila pa bo tudi splošno razumevanje bistva in ustroja delniških družb, kar je za naš bodoči razvoj izrednega pomena.

Dr. Josip Hacin.

Razne vesti.

V Ljubljani, koncem meseca avgusta 1926.

Marko Gjuričič †. Dne 3. avgusta t. l. je umrl minister pravde g. Marko Gjuričič v Karlovih Varih, kjer se je mudil zaradi svoje bolezni na vnetju ledvic. Pokojnik, ki je že dovršil 65 let, je po končanih študijah in praksi postal najprvo odvetnik v Valjevem, pozneje pa vstopil v sodno službo. Leta 1903. je bil postavljen za kasacijskega sodnika. Leta 1912. je postal minister pravde, vodil je ta resort v poznejših letih ponovno, leta 1920. je bil imenovan za predsednika Državnega sveta, bil leta 1922. minister za ustavotvorno skupščino, pozneje za socialno politiko in od leta 1925. zopet minister pravde. Pokojni Gjuričič je kot minister pravde uvideval važnost problema izenačenja zakonov kot noben njegovih prednikov, spoznal tudi, da je potreba o tem zaslišati strokovnjake in je pritegnil zato k pripravljalnim delom zopet stalni zakonodavni svet, ki ga je klical v to svrhu ponovno na posvetovanja v Beograd. Zaslužni mož ostane zato v našem hvaležnem spominu!

Osebné vesti. Pri deželnem sodišču v Ljubljani so imenovani: Jakob Antloga in Mihael Vehovar za višja deželna sodna svetnika. Anton Avsec za deželnosodnega svetnika in Adolf Hudnik za okrajnega sodnika. Premeščeni so: deželnosodna svetnika dr. Anton Stuhec v Ljubljano in dr. Fran Kovča v Maribor, sodnik Mirko Dežela v Šmarje pri Jelšah. Za sodnika za območje viš. dež. sod. ljubljanskega je imenovan Metod Komotar. Okrajni sodnik Niko Vrabl je postavljen za višjega ravnatelja kaznilnice v Mariboru. Za pravna praktikanta sta postavljena Emil Pureber in Branko Goslar. — Pri agrarni direkciji v Ljubljani je imenovan za inspektorja Gustav Golia. — Odvetniško pisarno so otvorili: dr. Dragotin Vrečko v Celju, dr. Milan Lemež in dr. France Lokar v Ljubljani, dr. Avgustin Reisman v Mariboru. — Notar dr. Ivo Šorli je premeščen v Maribor; za notarja na Vranskem je imenovan Juro Detiček. — Izvrševanju odvetništva so se odpovedali odvetniki dr. Valentin Krisper, dr. Janko Lešnik in

Mihael Gabrijelčič. — Umrli so: odvetnik dr. Franc Jurtela, vladni svetnik Franc Uršič, notar Otmar Golob in vladni svetnik dr. Milko Ljubec.

Odkritje spomenika dr. Razlagu. V nedeljo, dne 1. avgusta 1926, je bil odkrit dr. Radoslavu Razlagu spomenik pred šolo v Mali Nedelji. Ime dr. Razlagovo se posebno ceni v slovenski pravniški literaturi, kajti prvo zbirko praviških navodil v slovenskem jeziku je izdal dr. Razlag leta 1861., deset let kasneje pa je pričel izdajati prvi slovenski pravniški časopis, nazvan »Pravnik slovenski«. Brzjavno je pozdravilo prireditev zato tudi društvo »Pravnik«, čeprav je bilo od strani pripravljalega odbora popolnoma prezrto.

Razsodba odbora za osporavanje uprave za zaščito industrijske svojine.

Slovenija ni samo poklicana, ampak z ozirom na konkurenco poljedelstva drugih bolj rodovitnih pokrajin naše kraljevine naravnost prisiljena, da se vedno bolj in bolj industrijalizira. Ta naravni razvoj Slovenije ovirajo poleg drugih težkoč tudi patentne pravice, ki so skoraj izključno v posesti inozemskih kartelov. Radi tega ni sledeča razsodba »Odbora za Osporavanje uprave za zaščito industrijske svojine« z dne 29. marca 1926, br. 3226, katero je kasacijski odbor uprave za zaščito ind. svojine s svojo rešitvijo z dne 24. junija 1926, br. 5, potrdil in s katero se je prvič uveljavila določba § 32 zakona o zaščiti industrijske svojine, zanimiva samo za električno industrijo, ampak za vse naše industrije.

Dejanski stan spora je tale: V »Glasniku« za februar leta 1922. je bil objavljen patent br. 215 za izdelovanje t. z. poluvatnih žarnic na ime neke berlinske družbe, ki je zaupnica inozemskega kartela žarnic; šlo je za patent, ki je bil prenešen z Dunaja in kojega veljavnost preneha 19. aprila 1929. Tožiteljica, slovenska tvornica električnih žarnic, je stopila že septembra 1924 z omenjeno berlinsko družbo kot lastnico patenta v pregovore, da bi odstopila pravico licence na omenjeni patent. Ti pregovori pa niso dovedli do dogovora, ker je berlinska družba pregovore namenoma zavlačevala in povrh še izjavila, da odstopi licenco glede spornega patenta samo istočasno z licenco glede svoje celotne patentne posesti, to se pravi, samo tedaj, ako se slovenska tvornica obveže k plačevanju licenske pristojbine tudi za ostale patente na izdelovanje električnih žarnic, kojih patentna lastnica je omenjena berlinska zaupnica inozemskega kartela. Radi tega je vložila slovenska tvornica žarnic 2. julija l. 1925. pri odboru za osporavanje uprave za zaščito industrijske svojine proti berlinski družbi na določbo § 32 zakona o zaščiti industrijske svojine utemeljeno tožbo z zahtevkom, da se sporni patent toženi družbi odvzame in iz registra za patente izbriše, češ da berlinska družba spornega patenta v naši državi sama ne izkorišča, čeravno je preteklo že več kot tri leta od objave patenta.

V svojem odgovoru na tožbo je predlagala tožena berlinska družba, naj se tožba zavrne, ker se pregovori glede licence še niso definitivno

razbili in ker je smatrati že pregovarjanje za licenco za način izkoriščanja patenta, ki izključuje uporabo § 32 leg. cit. Pri ustni sporni razpravi se je skliceval nadalje zastopnik tožene družbe tudi na zaključke haaške konference, v smislu katerih so takozvane »obvezne licence« nedopustne, in predlagal, naj se rešitev spora odloži do ratifikacije zaključkov haaške konference s strani naše kraljevine.

Odbor za osporavanje uprave za zaščito industrijske svojine je s svojo že citirano razsodbo z dne 9. marca 1926, br. 3226, tožbi slovenske tvornice ugodil in rešil, da se sporni patent toženi družbi odvzame, in sicer iz tehle razlogov: »Predpis § 32 zak., o zaščiti industrijske svojine izrečno predvideva obvezo izkoriščanja patenta v naši kraljevini v roku od treh let po dnevu razglasitve odobrenega patenta v »Glasniku«. Med tem časom lastnik patenta št. 215, prenešenega z Dunaja z rešitvijo te uprave od 16. januarja 1922, št. 12.186, ni ničesar podvzel v naši kraljevini za izkoriščevanje tega patenta. Pregovori o odstopu licence se ne morejo v smislu omenjenega zakona predpisa smatrati za začetek izkoriščanja patenta, ker niso v zakonitem roku za izkoriščanje dovedli do pozitivnega rezultata. Predpis § 32 zak., ki predvideva obvezno izkoriščanje iznajdbe v naši kraljevini, ima namen, da prisili imejitelja iznajdbe, ki dobi izključno pravico izkoriščanja patenta, da kot nagrado za to pravico isto izkorišča v naši kraljevini in da se omogoči, da pridejo naši državljani pod poveljnimi pogoji do izdelanega predmeta patenta in da se s tem dvigne tudi naša domača industrija. Znano je, da predstavlja predmet spornega patenta poluvatne žarnice artikel, ki se mnogo rabi v naši kraljevini, da pa se vsled obstoječega patenta ne more v naši državi izdelovati, tako da se potreba tega predmeta v naši kraljevini krije izključno z uvozom iz inozemstva. V tem slučaju predvideva odst. 3 in 4 § 32 zakona, da se more zahtevati odzemanje vsled neizkoriščanja pred pretekom triletnega roka po objavi patenta. Tožena stranka pa se ni opirala na to zakonito določbo, ker je triletni rok za izkoriščanje patenta že potekel. Nepodvzevša ničesar za izkoriščanje tega patenta v obstoječem roku in otežkujoča zaključek dogovora o licenci na prošnjo tožeče tvrdke, je dokazala tožena tvrdka, da se želi izogniti obvezi iz § 32 zakona in je, ako se upošteva, da ima patent št. 215, prenešen z Dunaja, prenehati v najboljšem slučaju 15. aprila l. 1929., zadnji čas, da se pristopi v naši kraljevini k izkoriščanju patenta.

Kar se tiče poziva tožene stranke na zaključke haaške konference o predmetu industrijske svojine, smatra odbor, da se isti ne morejo vzeti v razmotrivanje iz razloga, ker ti zaključki še niso ratificirani s strani naše države in radi tega nimajo zakonite moči za našo državo. Radi tega je smatral odbor za osporavanje za potrebno, da v smislu § 32 zakona o zaščiti industrijske svojine v zvezi s §§ 117, 119, 120, 122, 123, 124, 126, 128 in 129 pom. zakona sporni patent št. 215 odvzame.«

To razsodbo je kasacijski odbor uprave za zaščito industrijske svojine s svojo rešitvijo z dne 24. junija 1926, br. 5, spoznal kot v zakonu utemeljeno in radi tega na podlagi § 138 zakona o zaščiti industrijske svojine proglasil za pravnomočno.

Reforma porote na Francoskem. Francoski poslanski zbornici je predložen načrt novele h kazenskopravnemu redu, ki kaže, da je postalo vprašanje reforme porote tudi na Francoskem aktualno. Poudariti je, da se je slična reforma, kakor sedaj na Francoskem, predlagala pri nas že pred leti. Po tem načrtu, ki ne otesnjuje pravic porotnikov, marveč jih razširja, glasujejo porotniki skupno s sodnim dvorom o kazni, če je porota spoznala obtoženca za krivega. Glasovanje je tajno in se vrši za vsakega obtoženca posebej. Žreb določi red, po katerem glasujejo porotniki, predsednik glasuje po prisednikih. Odloča absolutna večina, če se ta po dveh glasovanjih ne doseže, se glasuje v tretjič. Pri tem glasovanju pa je že izločena najstrožja kazen poprejšnjega predloga. Če še sedaj ni absolutne večine, se glasuje znova toliko časa, dokler se ne doseže, pri vsakem nadaljnjem glasovanju pa je vedno izločena najstrožja kazen predidóčega predloga. Ravnotako odločajo o pogojnem odlogu kazni porotniki skupno s sodnim dvorom.

Naročnina za „Slovenski Pravnik“
znaša 60 dinarjev. Gg. naročnike prosimo, naj zaostalo naročnino čim prej poravnajo; tudi uprava mora poravnati svoj dolg tiskarni. Poslužijo naj se v to priloženih položnic, ali naj jo pošljejo blagajniku g. dr. Ignacu Rutarju, direktorju poštnega čekovnega urada v Ljubljani. Tudi reklamacije naj se naslavlajo tjakaj; upoštevajo se samo prvih 14 dni potem, ko je list izšel. Ravnotam se dobe Štefan Lapajne „Državni osnovni zakoni“ in vsi prejšnji letniki „Slov. Pravnika“. Cena s poštnino vred za „Državne osnovne zakone“ — 12 Din, za „Slovenski Pravnik“ letniki 1925, 1924 in 1923 — 60 Din, ostali letniki po 40 Din.

Zbornik znanstvenih razprav.

Izšel je V. letnik »Zbornika znanstvenih razprav«, obsegajoč 411 strani s sledečimi razpravami: 1. Univ. prof. dr. Leonid Pitamic: Pomen človeških in državljanskih pravic. 2. Univ. prof. dr. Aleks. Bilimovič: Položaj delavcev v Jugoslaviji po poročilih inspekcije dela. 3. Hon. prof. dr. Karel Šavnik: Pravna funkcija številke v budgetu davčnih dohodkov. 4. Univ. prof. dr. Gjorgje Tasić: Jedan pokušaj podele državnih funkcija u formalnom i materialnom smislu (jedno metodološko izučavanje). 5. Univ. prof. dr. Metod Dolenc: Pravo-sodstvo klevévske in boštanske graščine od konca 17. do začetka 19. stoletja. 5. Univ. prof. Mihail Jasinski: Zakoni grada Veprinca (Statut Veprinački). 7. Univ. prof. dr. Rado Kušej: Pasivna asistenca pri mešanih zakonih po prejšnjem in po novem katoliškem pravu. 8. Univ. prof. dr. Stanko Lapajne: Današnje kondikcije. 9. Univ. prof. dr. Milan Škerlj: O izumu, stvorjenem v »službi«.

Zbornik V. je posvečen spominu pokojnega profesorja dr. Ivana Žolgerja in ima na naslovni strani njegovo sliko in posvetitev. Stane 100 dinarjev in se naroča naravnost pri dekanatu juridične fakultete v Ljubljani ali pri knjigarnah. Ondi so tudi še v založbi prvi štirje letniki Zbornika znanstvenih razprav, ki prinašajo prvi na 19, drugi na 12, tretji na 15, četrti na 18 tiskovnih polah skupaj 27 znanstvenih razprav iz pravno zgodovinske, civilno- in kazenskopravne, državno-pravne ter narodnogospodarske stroke. Vseh pet letnikov Zbornika znanstvenih razprav, hkrati pri označenem dekana tu naročeno stane 250 Din in se pripošljejo naročitelju po vplačilu zneska brez stroškov.

